

Natuurmonumenten

Natuurmonumenten Jaarverslag 2007

Natuurmonumenten is een vereniging van ruim 880.000 leden, verzameld rond één idee: samen zorgen voor natuur in ons land. Daarom verwerven we natuurgebieden – het zijn er inmiddels 345 met een gezamenlijke oppervlakte van zo'n 100.000 hectare – die we zorgvuldig beheren. En daarom komen we ook bij de politiek op voor de natuur. Zo blijft steeds meer bos, heide en duin behouden en kunnen we ervan blijven genieten.

Dit jaarverslag werd op 19 april 2008 goedgekeurd door de verenigingsraad van Natuurmonumenten.

Digitale versie!
Bespaar op papier. Print
alleen de pagina's uit die u
nog eens rustig wilt nalezen.

Inhoudsopgave

<u>Vooraf</u>	6
1. <u>Over Natuurmonumenten</u>	9
1.1 <u>Waarom is Natuurmonumenten er?</u>	10
1.2 <u>Wat doet Natuurmonumenten?</u>	11
1.3 <u>Waar staat Natuurmonumenten anno 2007?</u>	11
1.4 <u>Waar wil Natuurmonumenten naartoe?</u>	12
2. <u>Beheren: 100.001 hectare natuur, landschap en cultuurhistorie veiliggesteld</u>	14
2.1 <u>Gebieden vergroten en verbinden</u>	17
2.2 <u>Hogere natuurkwaliteit</u>	21
2.3 <u>Effectief en kostenbewust beheren</u>	22
2.4 <u>Cultuurhistorie</u>	35
2.5 <u>Beheren in de toekomst</u>	37
3. <u>Beïnvloeden: natuurbeleid blijvend agenderen</u>	40
3.1 <u>Meer vierkante meters natuur</u>	44
3.2 <u>Een natuurlijker waterbeheer</u>	44

Klik in de inhoudsopgave om direct naar een onderwerp toe te springen!

3.3	<u>Minder vermesting en verzuring</u>	47
3.4	<u>Veiligstellen doelen in de EHS</u>	47
3.5	<u>Naar een beter klimaat</u>	50
3.6	<u>Invloed over de grens</u>	50
3.7	<u>Beïnvloeden in de toekomst</u>	53
4.	<u>Betrekken: mensen verbinden met de zorg voor natuur</u>	55
4.1	<u>Merk, binding en zichtbaarheid</u>	57
4.2	<u>Verbinden van mensen</u>	58
4.3	<u>Verbinden van organisaties</u>	64
4.4	<u>Betrekken in de toekomst</u>	67
5.	<u>Besturen: een actieve en betrokken organisatie</u>	70
5.1	<u>Het bestuur in 2007</u>	71
5.2	<u>De verenigingsraad in 2007</u>	86
5.3	<u>Dertien actieve districtscommissies in 2007</u>	88
5.4	<u>Interne organisatie: een goed werkklimaat</u>	96
5.5	<u>Besturen in de toekomst</u>	101
6.	<u>Risicomanagement</u>	103
6.1	<u>Risico's van beheer en beleid</u>	104
6.2	<u>Financiële en juridische risico's</u>	106

Klik in de inhoudsopgave
om direct naar een
onderwerp toe te springen!

6.3	<u>Reputatierisico's</u>	109
6.4	<u>CBF-Keurmerk en FSC-certificaat</u>	109
6.5	<u>Meer aandacht voor risicomanagement</u>	110
7.	<u>Financiële kerncijfers 2007</u>	112
8.	<u>Jaarrekening 2007</u>	117
8.1	<u>Balans per 31 december 2007</u>	117
8.2	<u>Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007</u>	119
8.3	<u>Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling</u>	122
8.4	<u>Toelichting op de jaarrekening</u>	128
8.5	<u>Overige gegevens</u>	157
9.	<u>Begroting 2008</u>	161
10.	<u>Financieel meerjarenplan</u>	165
	<u>Bijlage: Samenstelling van de vereniging Natuurmonumenten</u>	169

Klik in de inhoudsopgave
om direct naar een
onderwerp toe te springen!

Vooraf

Natuurbescherming is een zaak van lange adem, zeker in een complexe samenleving als de Nederlandse. Door consequent vast te houden aan de opdracht om natuur voor altijd veilig te stellen, is veel bereikt sinds de oprichting van Natuurmonumenten in 1905. In 2007 resulteerde dit in een mijlpaal: Natuurmonumenten passeerde de grens van 100.000 hectare natuurbezit!

De grootste verwerving in 2007 was die van het Zwarte Meer, waarmee we 1.300 hectare Overijssels water en rietland in erfpacht kregen. Een mooi voorbeeld was ook de bijzondere verwerving van circa 70 hectare landbouwgronden in de Texelse polder Waal en Burg.

Na een jarenlange worsteling sloten we een overeenkomst met boeren en provincie. De boeren zetten hun bedrijf voort op een ander gedeelte van Texel. De provincie financiert de bijkomende kosten van de ruil. En Natuurmonumenten krijgt in de loop van enkele jaren nog eens 300 hectare landbouwgrond in bezit. Zo wordt de polder Waal en Burg op Texel uiteindelijk een 600 hectare aaneengesloten natuurgebied, met optimale omstandigheden voor orchideeën en weidevogels.

Deze mooie resultaten kunnen echter niet verhullen dat 2007 duidelijk een vertraging liet zien in het herstel van de biodiversiteit. Het tempo waarin de Ecologische Hoofdstructuur – die de ruggengraat van de natuur in ons land moet worden – tot stand komt is te laag. Daarbij speelt de overdracht van taken van het rijk naar provincies een rol. De voortgang stagneert ook doordat de ‘makkelijke’ hectares zijn verworven en de ‘moeilijke’ nu aan bod zijn. Tegelijkertijd zien we een veranderende opstelling als het gaat om de verwerving van grond voor de natuur. Wij blijven desondanks zoeken naar constructieve oplossingen voor ingewikkelde ruimtelijke vraagstukken, met als inzet een goede relatie met onze burens. Volgens afspraak moet de EHS immers in 2018 afgerond zijn, en met respect voor de wederzijdse belangen willen we dat karwei tot een goed einde brengen.

Dat het draagvlak voor natuurbescherming onverminderd groot is, is ook afgelopen jaar weer gebleken. Na enkele jaren van een teruglopend ledental is onze achterban in 2007 weer gegroeid tot 881.977 leden en donateurs. Een zeer verheugende ontwikkeling. Bovendien zijn de inkomsten uit contributies, giften en nalatenschappen opnieuw toegenomen. Deze

Polder Waal en Burg op Texel

duidelijke blijken van steun zijn van groot belang voor ons werk in de natuurgebieden én in de vergaderzalen waar besluiten worden genomen over natuur, landschap en cultuurhistorie.

Met die duidelijke steunverklaring gaan we ons in 2008 inzetten om de natuur meer ruimte te geven. Zelf doen we dat onder meer met de aanleg van het Natuurmonumenten Klimaatbos in Flevoland. We verwachten dat de politiek laat zien dat het haar menens is met het herstel van de biodiversiteit in ons land.

Cees Veerman, voorzitter

Jan Jaap de Graeff, algemeen directeur

↖ 1 Over Natuurmonumenten

De vereniging Natuurmonumenten is een onafhankelijke maatschappelijke organisatie die zich inzet voor natuur en landschap in Nederland. Dit hoofdstuk schetst onze doelen, werkwijze, de stand van zaken in 2007 en onze toekomstambities.

1.1 Waarom is Natuurmonumenten er?

Natuurmonumenten is een onafhankelijke vereniging die natuur, landschap en daarmee samenhangende cultuurhistorie daadwerkelijk veilig stelt. Dat doen we door gebieden te verwerven en professioneel te beheren. In constructieve samenwerking met vele anderen werken we voortdurend aan uitbreiding van beschermde gebieden. Eind 2007 beheerde Natuurmonumenten 345 natuurgebieden, met een gezamenlijke oppervlakte van 100.001 hectare, en 490 beschermde monumentale gebouwen.

Natuurmonumenten geeft een stem aan de waarde van natuur, landschap en de daarmee samenhangende cultuurhistorie. Voortdurend tonen we aan dat natuur- en landschapsbescherming cruciaal is voor het leefbaar houden van Nederland.

Ook biedt Natuurmonumenten aan mensen op allerlei manieren de gelegenheid om actief in contact te komen met natuur en landschap. Bovendien bouwt de vereniging aan publieke bewustwording en draagvlak.

De vereniging telde eind 2007 881.977 leden en donateurs die ons werk steunen. Ons werk verrichten we met 605 medewerkers, én met hulp van meer dan 2.300 vaste vrijwilligers (eind 2007). Natuurmonumenten heeft een bestuur van twaalf onbezoldigde leden, dat de koers en de hoofdlijnen van beleid vaststelt. Het bestuur legt verantwoording af aan de verenigingsraad, die de leden vertegenwoordigt. Een Commissie van Deskundigen adviseert over het beheer van de gebieden van Natuurmonumenten.

Het begon in 1905

Onder aanvoering van schoolmeesters Jac.P. Thijssse en Eli Heimans kwamen vele natuurbeschermers begin twintigste eeuw in actie tegen plannen van de gemeente Amsterdam om van het Naardermeer een vuilstortplaats te maken. Al snel rees de gedachte dat aankopen de beste manier was om het gebied te redden. Om dat te bewerkstelligen richtten zij in 1905 de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland op. Een jaar later werd het Naardermeer aangekocht.

1.2 Wat doet Natuurmonumenten?

Het werk van Natuurmonumenten kent vier pijlers: beheren, beïnvloeden, betrekken en besturen. Om natuur veilig te stellen verwerft en beheert Natuurmonumenten natuurgebieden. De waarde van die strategie heeft zich de afgelopen eeuw bewezen. Om goede omstandigheden voor planten en dieren te creëren, richt Natuurmonumenten zich in haar beleidsbeïnvloeding op de overheid en politiek en op maatschappelijke organisaties. Zij kunnen zorgen voor voldoende water, voor schoon water, voor schone lucht en voor het creëren van verbindingen tussen natuurgebieden. Natuurmonumenten streeft ernaar om zoveel mogelijk mensen te verbinden met natuurgebieden en met de vereniging. Hoe meer mensen zich betrokken voelen bij de natuur, hoe groter de kans dat natuurbescherming een volwaardige plek krijgt en behoudt in de samenleving. De organisatie legt aan de leden verantwoording af en maakt daarbij inzichtelijk hoe het geld besteed wordt.

1.3 Waar staat Natuurmonumenten anno 2007?

Eind 2007 beheerde Natuurmonumenten 100.001 hectare natuur. Alle mogelijke vormen van natuur zitten daarbij: duinen, heide, veenweiden, bossen, beken, uiterwaarden, veengebieden, stuifzanden en landgoederen. In die gebieden is veel bereikt. Daar waar het mogelijk was de omstandigheden te herstellen, keren planten en dieren terug. Maar de natuureparels van Natuurmonumenten en andere natuurbeheerders liggen in een omgeving die steeds meer kwaliteit verliest. Om populaties dieren en planten perspectief te bieden op een duurzaam voortbestaan in Nederland, moeten de natuurgebieden onderling verbonden worden, en moet de omgevingskwaliteit worden verbeterd. Natuurmonumenten spant zich

Doelstelling van Natuurmonumenten

Natuurmonumenten heeft tot doel: het behouden en beheren van gebieden in Nederland, die in natuurwetenschappelijk en landschappelijk opzicht belangrijk zijn, én van de historische en culturele monumenten die zich in die gebieden bevinden. Dat doet Natuurmonumenten voor de natuur zelf en voor het welzijn van de mensen. Daarnaast streeft Natuurmonumenten naar het:

- bevorderen van het behoud en herstel van natuur en landschap;
- bevorderen van de zuiverheid van water, bodem en lucht, en het beschermen van de stilte;
- bevorderen van het besef dat de mens hiervoor verantwoordelijkheid draagt.

dan ook tot het uiterste in om in het bijzonder de overheid ertoe te bewegen hierin het voortouw te nemen.

1.4 Waar wil Natuurmonumenten naartoe?

De komende jaren blijft de 'bouw' van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) veel inzet vragen. Met de decentralisatie van EHS-verantwoordelijkheden naar de provincies is deze opgave er niet eenvoudiger op geworden. De voltooiing van de EHS is echter cruciaal voor het veiligstellen van de natuur in ons land. Maar ook buiten de EHS moet er meer ruimte komen voor planten en dieren. Daarom mengt Natuurmonumenten zich nadrukkelijk in het debat over de toekomst van het landschap. En ook in het licht van de klimaatveranderingen kunnen we onze blik niet beperken tot de EHS.

De maatschappij decentraliseert en individualiseert. Rekening houdend met die ontwikkelingen, wil Natuurmonumenten de mensen met de natuurgebieden in hun omgeving verbinden. Dat vraagt om een gevarieerder en flexibeler aanbod van Natuurmonumenten, dat past bij de vraag van mensen (jong en oud), bedrijven en organisaties. Voor hen én met hen wil Natuurmonumenten verder werken aan een Nederland waar alle inwoners dagelijks kunnen genieten van natuur, landschap en cultuurhistorie.

CBF-Keurmerk

Natuurmonumenten verwierf het in 2007 aangescherpte CBF-Keurmerk voor erkende goede doelen, uitgegeven door het Centraal Bureau Fondsenwerving. Daarmee kunnen alle mensen en organisaties die ons steunen, erop rekenen dat adequaat toezicht plaatsvindt op het bestuur, het beleid, de bestedingen, fondsenwerving en verslaglegging van Natuurmonumenten.

“Jongeren worden oprecht geraakt”

“Een paar jaar geleden liep het allemaal lekker op mijn werk, en kreeg ik weer tijd voor andere dingen. Ik wilde graag vrijwilligerswerk doen in de buitenlucht. Wonend in Amsterdam kom je namelijk niet zo snel in de natuur. Op de website zag ik dat Natuurmonumenten vrijwilligers zocht in Zuid-Kennemerland. Na mijn introductiegesprek werd ik gekoppeld aan vrijwilligerscoördinator Joke Bosman. Met haar bespreek ik mijn wensen, ervaringen. En zij stemt het werk af op de tijd die ik beschikbaar heb, heel prettig. Nu werk ik één tot twee keer per maand in Zuid-Kennemerland. Bij de ingang van het gebied ontvang ik de passerende wandelaars. Ik geef hen uitleg over de mooie wandelingen, over de aanwezige, bloemen, paddestoelen. En ik waarschuw ze voor teken bijvoorbeeld.

Julie de Mooij,
vrijwilliger voor
Natuurmonumenten in
Zuid-Kennemerland

Men vindt het verrassend leuk dat ik daar sta. En natuurlijk is het een extra uitdaging om mensen lid te maken. Ik richt me vaak op jongeren, ik vind dat zij van jongs af aan moeten genieten en bewust worden van de natuur. Via mijn dagelijkse werk bij een muziekbladenuitgeverij, ontmoet ik vaak jongeren op popfestivals. Ik merk dat zij kortdurende interesses hebben. Tegelijkertijd worden zij oprecht geraakt door de opwarming van de aarde. Ik zie

genoeg redenen dat de jongeren blijvend de natuur zullen beschermen. Wel zullen we daarbij ook allochtonen moeten betrekken. Afgelopen voorjaar ging ik als vrijwilliger mee met jongeren naar het WILDwaterweekend op Texel. Het viel mij op hoe weinig allochtonen daar waren. Op dat vlak ligt er nog een mooie ambitie voor Natuurmonumenten. Daar wil ik als vrijwilliger graag over meedenken.”

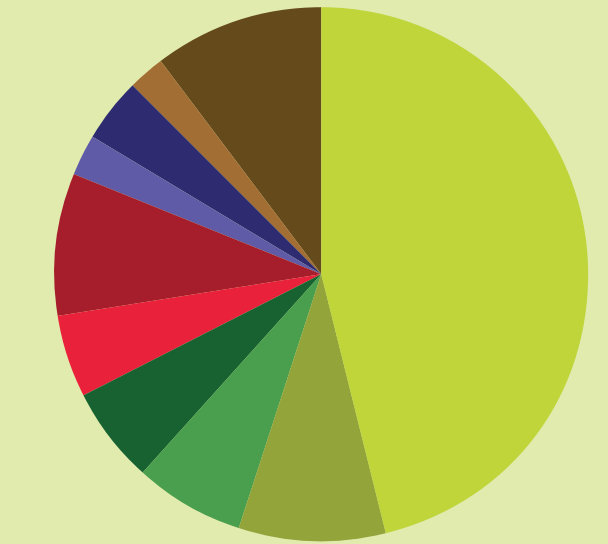
2 Beheren 100.001 hectare natuur, landschap en cultuurhistorie veiliggesteld

Natuurmonumenten zet zich in voor landschap, natuur en cultuurhistorie. Dat doen we door (natuur)gebieden te verwerven en deze zó in te richten, dat flora en fauna zich goed kunnen ontwikkelen en mensen ervan kunnen genieten. Daarna zorgen onze beheermedewerkers voor het blijvend beheer van het ingerichte natuurgebied.

Natuurmonumenten wil komen tot grote en onderling goed verbonden natuurgebieden. Alleen dan kunnen die gebieden ook op de langere termijn een hoge natuurkwaliteit houden. Er moet voldoende ruimte en uitwisseling zijn voor populaties van dieren en planten. En er moet voldoende ruimte zijn voor een ongestoord verloop van natuurlijke processen, zoals verstuing en overstroming. Die natuurlijke dynamiek zorgt voor variatie in het landschap en voor een grote diversiteit in de planten en dieren.

Met ingang van 2007 werkt Natuurmonumenten met een normering van de natuurbeheerkosten. Normering helpt om de beschikbare middelen inzichtelijk te verdelen over de regio's en beheereenheden. Ook vormt het een prikkel voor kostenbewuster beheer en geeft het een beeld hoe groot de beheerkosten (en de variatie daar in) zijn. De komende jaren zal Natuurmonumenten de normeringsystematiek verder verbeteren.

Bestedingen verwerven en beheren (2007): 82,4 miljoen euro

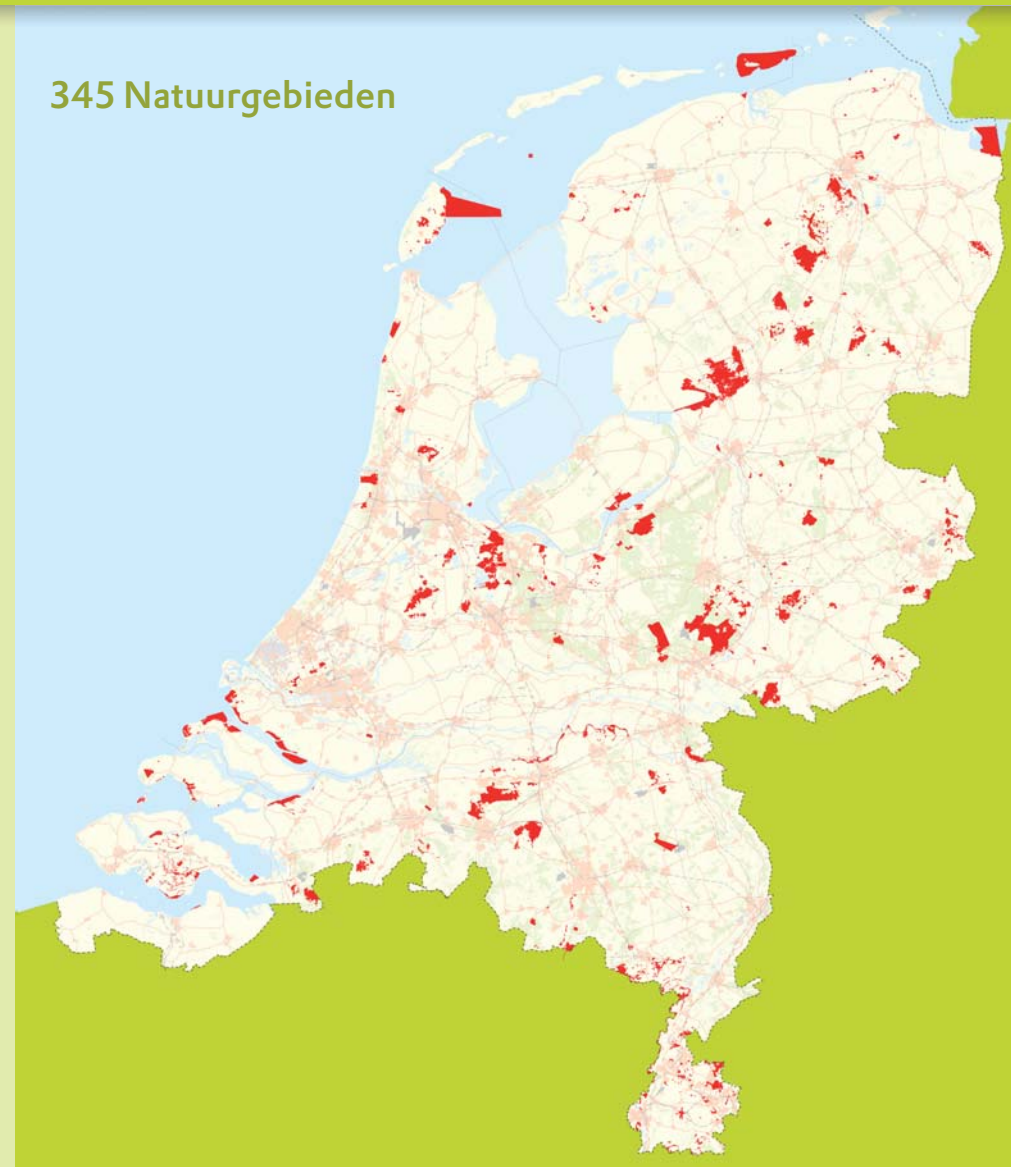
verwerven	38,2 miljoen euro
grasland, landbouwakkers	7,2 miljoen euro
bos, heide, hoogveen, stuifzand	5,6 miljoen euro
water, moeras, rietlanden	4,8 miljoen euro
recreatieve voorzieningen	4,0 miljoen euro
cultuurhistorie	7,1 miljoen euro
grootschalige natuur	2,1 miljoen euro
waterschapslasten	3,3 miljoen euro
toezicht	1,8 miljoen euro
natuurontwikkeling, monitoring, overige	8,3 miljoen euro

**Van Akker tot Zeebodem:
100.001 hectare natuurgebied in 2007**

Uiteenlopende natuurtypen in Natuurmonumentengebieden

Bos	27.153
Grasland	22.293
Grootschalig natuurlijk landschap	19.552
Water	7.392
Heide en stuifzand	5.575
Kwelder, schor, slik en zeebodem	4.027
Duin en strand	3.933
Akker	3.633
Moeras	3.464
Hoogveen	1.414
Landschapselementen	515
Overig	1.050
Totaal hectare	100.001

345 Natuurgebieden

2.1 Gebieden vergroten en verbinden

Ook het afgelopen jaar zijn weer de nodige hectares aan ons bezit toegevoegd. Een bijzondere verwerving waarvoor we in 2007 de voorbereidingen troffen, was de buitenplaats Beeckestijn bij Velsen. Natuurmonumenten wil daar in samenwerking met derden tuinen, park en koetshuizen beheren, terwijl de vereniging Hendrick de Keyser de zorg voor het hoofdhuis op zich gaat nemen. Het ziet ernaar uit dat de besluitvorming hierover in 2008 wordt afgerond. Daarmee komt dan een einde aan jarenlange onduidelijkheid over de toekomst van deze waardevolle buitenplaats.

In 2007 slaagden we erin om onze verwervingsdoelstelling van 2.200 hectare te realiseren. Dit lukte mede dankzij het in beheer krijgen van 1.308 hectare Zwarte Meer. In totaal kon in 2007 2.665 hectare aan het bezit worden toegevoegd. De reguliere aankopen bleven achter in vergelijking met voorgaande jaren. Dit heeft onder meer als oorzaak de start van het Investeringsbudget Landelijk Gebied op 1 januari 2007 – waarbij de verantwoordelijkheid voor verwerving van het rijk naar de provincies verschoof – waardoor de afhandeling van zaken werd vertraagd. Daarnaast stegen de grondprijzen waardoor de grondmobiliteit afnam. Tot slot kwam de doorlevering van gronden van het rijk naar Natuurmonumenten pas laat in 2007 op gang. Ondanks deze vertragingen passeerde Natuurmonumenten in 2007 de grens van 100.000 hectare natuur in eigendom en beheer. Een opsteker!

Aankoopbestedingen 2007

top 10 grootste aankopen

	x € 1.000
Grensmaas (Li.)	6.154
Maasuiteerwaarden (Li.)	5.562
Land en Bosch (NH)	4.626
Lage land van Texel (NH)	3.829
Zuidkust van Schouwen (Zld)	3.778
Loonse en Drunense Duinen (NB)	1.335
Nieuwkoopse Plassen (ZH)	1.088
Veluwemeerkust (Fl.)	1.001
Polder Groot Mijdrecht (Ut.)	859
Rijskampen (NB)	717

De totale aankoopssom van alle verwervingen in 2007 bedroeg 36,7 miljoen euro. Daarvan werd 97% gefinancierd met subsidiegelden.

Verkregen aankoopsubsidies in 2007

Voor alle verwervingen van begrensde gronden – gronden die binnen de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) vallen – stelt de overheid subsidies beschikbaar. In 2007 leverde dat Natuurmonumenten 35,7 miljoen aan verwervingssubsidies op.

Naast de EHS-gronden koopt Natuurmonumenten soms percelen die buiten de EHS vallen, omdat deze bijv. goed aansluiten op een terrein dat al in bezit is, of omdat die aankoop het beheer van het aanliggende gebied ten goede komt. Hiervoor zet Natuurmonumenten eigen middelen in. In 2007 kochten we zo'n 25 hectare aan met eigen middelen. Om het landgoed Beeckestijn te kunnen verwerven, werden eveneens eigen middelen gereserveerd. Tot slot werd ook geld gereserveerd om de aankoop van gronden voor klimaatbuffers of de aanleg van klimaatbos te financieren. In totaal legde Natuurmonumenten hiermee voor 1,5 miljoen euro een beslag op de eigen middelen.

Aangekochte gebieden boven de 10 hectare (2007)

Dal van de Ruiten A (Gr.)	28
De Schorren (Fr.)	242
Lionerpolder (Fr.)	10
De Klencke (Dr.)	21
Mantingerbos en -weiden (Dr.)	42
Peizermaden (Dr.)	86
De Wieden (Ov.)	18
Raalterwoold (Ov.)	10
Zwarte Meer (Ov.)	43
Harderbos (Fl.)	11
Zwarte Meer (Fl.)	1308
Haarzuilens (Ut.)	15
De Schorren (NH)	79
Harger- en Pettempolder (NH)	12
Lage Land van Texel (NH)	72
Aalkeetbuitenpolder (ZH)	21
Nieuwkoopse Plassen (ZH)	33
Polder Noord-Kethel (ZH)	16
Rietputten (ZH)	36

Vijf in het oog springende verwervingen van 2007

Van de vele gebieden, kavels en gebouwen die Natuurmonumenten gedurende 2007 verwierf, lichten we er vijf toe:

Landgoed Land en Bosch (Noord-Holland)

De aankoop van dit 17e-eeuwse landgoed voegt een nieuw natuurgebied toe aan de 's-Gravelandse Buitenplaatsen die in bezit zijn van Natuurmonumenten. Land en Bosch omvat ruim 3 hectare en heeft naast het landhuis enkele karakteristieke gebouwen, zoals een thee-huis, een voormalig koetshuis en een kapel annex verblijfsruimte.

Grensmaas (Limburg)

In 2007 verwierf Natuurmonumenten 102 ha grond in het Grensmaas-gebied. De Grensmaas-verwervingen maken deel uit van een samenwerkingsverband met de overheid en diverse bedrijven. Gedurende zeven jaar dragen die bedrijven geleidelijk ruim 700 hectare aan Natuurmonumenten over. Deze gronden richt Natuurmonumenten in als natuurgebied. Het gehele project voorziet ook in landbouwgronden en in ruimte voor stroomgeulverbreding van de rivier. Het project wordt bekostigd uit de opbrengst van zand- en grindwinning.

Coenecoop Kolonie (Zuid-Holland)

Een heel opmerkelijke verwerving voor Natuurmonumenten was de aankoop van een kantoorpand op het bedrijventerrein van Waddinxveen. De aanwezigheid van een kolonie Meervleermuizen in de spouw van het pand maakten deze verwerving zeer interessant. Door

↑ Aangekochte gebieden vervolg

Vlietlanden (ZH)	14
Biezelingse Ham (Zld)	69
Bloemdijken van Zuid-Beveland (Zld)	36
Zuidkust van Schouwen (Zld)	81
Dintelse Gorzen (NB)	13
Huis ter Heide (NB)	22
Maasuitewaarden (NB /Gld)	162
Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen (NB)	105
Rijskampen (NB)	20
Stippelberg (NB)	10
Vluchtheuvel (NB)	22
Grensmaas (Li.)	102
Hof van Limburg (Li.)	17

Het volledige overzicht van verwervingen en mutaties in 2007 is te lezen op www.natuurmonumenten.nl/mutaties2007

aankoop en renovatie van de spouw hoopt Natuurmonumenten dit pand geschikt te houden voor bewoning door deze vleermuis. Op deze manier wordt een kantoorpand een natuurgebied!

Loonse en Drunense Duinen (Noord-Brabant)

Het voormalige, 83 ha grote militair oefenterrein De Distelberg, werd in 2007 door Dienst der Domeinen overgedragen aan Natuurmonumenten. Middenin het gebied ligt een prachtige zandverstuiving. Ook is er een ven te vinden. En er groeit op diverse plaatsen rendiermos, naast verschillende soorten heide en cladonia-korstmossen. Het terrein sluit aan op ons natuurgebied in het Nationaal Park de Loonse en Drunense Duinen.

Harger en Pettemerpolder (Noord-Holland)

De bijna 100 hectare die Natuurmonumenten beheert in de Harger- en Pettemerpolder, werd in 2007 met 12 hectare uitgebreid. Natuurmonumenten financierde de verwerving uit een extra bijdrage van de Nationale Postcode Loterij en een reservering voor natuurcompensatie vanwege de plaatsing van windmolens in de Noordzee. Bovendien ontvingen we voor de polder 385.000 euro aan giften van onze leden. De Harger- en Pettemerpolder is, naast natuurgebied waar veel vogels een broedplek hebben, bestemd als klimaatbuffer en zal in de toekomst uitgebreid worden tot 410 hectare. Dit zou passen in het rijksbeleid om dynamisch kustbeheer te combineren met duurzame natuurwinst.

Rendiermos

2.2 Hogere natuurkwaliteit

Veel grond heeft op het moment van verwerving een geringe natuurwaarde door jarenlang intensief agrarisch gebruik. Vaak is er een eenmalige, nieuwe inrichting nodig om een goede uitgangssituatie voor het beheer te creëren. Bijvoorbeeld door het verwijderen van zeer voedselrijke bovengrond, het herstellen van het oorspronkelijke reliëf of het herstellen van de waterhuishouding. Omdat de verwerving vaak langzamer verloopt dan gewenst, blijft ook de inrichting veelal achter bij de ambitie. Toch zijn ook in 2007 weer vele grote en kleine beheerprojecten uitgevoerd. Een overzicht van de grote projecten vindt u op [pagina 25](#).

Drie in het oog springende projecten

Westerbroek (Groningen): natuurontwikkeling op cultuurgraslanden

In 2007 bracht Natuurmonumenten hier petgaten (kleine wateren) en laagtes aan, en planten we houtsingels en bos in een gebied van zo'n 36 ha groot. Dit zorgt voor de versterking van het moeras, dat in dit 126 ha natuurgebied te vinden is. Ook op waterhuishoudkundig gebied treft Natuurmonumenten maatregelen om de natuur de gewenste richting te geven. Voor de recreanten legden we tot slot, samen met Dorpsvereniging Westerbroek wandelpaden en vlonderpaden aan over de petgaten.

Polder Groot Mijdrecht (Utrecht): verhogen waterpeil polder Waverhoek

Door het waterpeil te verhogen in deze polder, realiseert Natuurmonumenten een natuurgebied met plassen, rietkragen, biezen en graslanden. Dit maakt het gebied aantrekkelijk

voor vogels als lepelaar, grutto en tureluur, en ook voor wandelaars die een wandelroute over de kade kunnen volgen. De inrichting werd uitgevoerd door de Dienst Landelijk Gebied, in opdracht van de provincie Utrecht.

St. Pietersberg (Limburg): inrichting kalkgraslanden

In dit gebied zijn de meest soortenrijke botanische graslanden van onze natuurgebieden te vinden, met meer dan zestig plantensoorten. Er is echter sprake van vergrassing, waardoor waardevolle soorten verdwijnen. Door in 2007 extra te maaien en maaisel af te voeren, verschaalt de bodem en krijgen bloemen en planten, insecten en dagvlinders meer kansen zich te ontwikkelen. Natuurmonumenten voerde het project in 2007 uit, samen met andere beheerders van kalkgraslanden. Ook zorgden we voor de verbinding van de kleine gebieden ter bevordering van soortenmigratie.

2.3 Effectief en kostenbewust beheren

Natuurmonumenten voerde in 2007 het beheer over circa 100.000 hectare natuurgebied. Het beheer is een continue kernactiviteit die minder in het oog springt dan verwerving en inrichting. Toch vergt het beheer het grootste deel van onze aandacht en middelen. Zonder goed beheer zouden vele bijzondere waarden verloren gaan.

Natuurmonumenten steekt veel energie in een continue verbetering van het beheer, zowel op het vlak van kwaliteit als kostenbewustzijn.

Bijzondere waarnemingen in 2007

Gelukkig blijft de natuur ons verrassen. Ieder jaar zijn er weer bijzondere vondsten in de natuurgebieden. Een greep uit de schatkist van 2007:

- **baardvleermuis**: 11 exemplaren in Fort Spijkerboor (NH)
- **draadgentiaan**: 20 tot 30 exemplaren aan de rand van een plas in een door Soay-schapen begraasd duingebied op Schiermonnikoog
- **gladde slang**: terug in het Bergherbos (Gld), 4 tegelijkertijd gezien
- **grote karekiet**: terug als broedvogel in Eemland (Ut.)
- **grote zilverreiger**: slaapplaats met meer dan 100 vogels in Botshol (Ut.)
- **kamsalamander**: in bijna alle poelen in Op Hees (Ut.) aangetroffen
- **keizermantel**: in juli 3 gesignaleerd in Zuid-Kennemerland (NH)

We volgen de beheerresultaten nauwgezet via natuurtellingen. De resultaten van die monitoring beheren we in de Natuurdatabank, die inmiddels 1,73 miljoen waarnemingen omvat van de 345 gebieden die we beheren. Die waarnemingen gebruiken we om de periodieke kwaliteitstoets (die de beheerresultaten meet in een gebied) te vergelijken met de beoogde natuurvisie van dat gebied. Daaruit kunnen we vervolgens verbeterpunten formuleren.

In 2007 zette Natuurmonumenten een nieuwe kostennormering op voor het verdelen van de beheerbudgetten op basis van natuurtypen. Vanaf 2008 gaan we met deze normering werken. Met deze methodiek kunnen we de schaarse middelen beter verdelen. Beheerders kunnen bovendien hun eigen beheerkosten relateren aan het gemiddelde en krijgen inzichtelijk hoe zij een kostenverlaging kunnen realiseren.

Leefgebiedenbenadering: soortenbeleid in een nieuw jasje

Met het ondertekenen van het verdrag van Rio de Janeiro (VN, 1992) verplicht Nederland zich om in 2010 het verlies aan plant- en diersoorten tot staan te hebben gebracht. Dat is een forse opgave. De belangrijkste troef voor de instandhouding van de biodiversiteit is het realiseren van de Ecologische Hoofdstructuur op nationaal niveau en het Natura 2000-netwerk op internationaal niveau. Een andere troef is het nieuwe leefgebiedenbeleid. In 2007 verving het ministerie van LNV de soortenaanpak (plannen gericht op één enkele soort) door een leefgebiedenaanpak (plannen gericht op meerdere bedreigde soorten met vergelijkbare eisen aan hun leefomgeving). In totaal gaat het om een lijst van zo'n 300 door LNV geformuleerde soorten. Natuurmonumenten is blij met deze nieuwe leefgebiedenbenadering. Op die

↑ Bijzondere waarnemingen in 2007 vervolg

- **klein waterhoen en woudaapje:** zeldzame moerasvogels, gezien in natuurontwikkelingsgebied bij het Harderbroek (Fl.)
- **koprus:** gevonden in een natuurontwikkelingsgebied bij Weert (Li.)
- **kortsnavelboomkruiper:** 2 paar in het Haagse Bos (Ov.)
- **middelste bonte specht:** in 2007 broedden 10 tot 12 paar in vijf gebieden in Twente (Ov.)
- **moeraswolfsklauw:** gevonden op omgezet grasland in de Damlanderpolder (NH)
- **slijmzwam:** een nieuwe soort in Nederland, gevonden op een beuk in Enzerinck (Ov.)
- **stofzaad:** 25 exemplaren in een door vrijwilligers opengemaakte duinvallei op Schiermonnikoog

manier voorkomen we de beeldvorming dat alle inspanningen en investeringen gedaan worden voor één enkel plantje of diertje. Bovendien komen investeringen hiermee beter terecht.

In 2007 kon er dankzij een amendement in de 2e Kamer van kamerlid Waalkens 5 miljoen euro extra besteed worden aan bedreigde soorten. Hiervan ontving Natuurmonumenten 726.000 euro aan projectsubsidies. Dankzij deze subsidies kon Natuurmonumenten onder andere het leefgebied van de duinplanten honingorchis en rozenkransje op Schiermonnikoog herstellen. Daarnaast werd met de subsidie samen met Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer een integraal herstelplan opgesteld voor de flora en fauna van kalkgraslanden en het Geuldal in Zuid-Limburg. Meer daarover leest u op [pagina 26](#).

Verkregen beheersubsidies in 2007

In 2007 gaf Natuurmonumenten 45,7 miljoen euro uit aan het natuurbeheer. Dit financierden we deels met ontvangen subsidie uit de Subsidieregeling natuur (van het Programma Beheer van het ministerie van LNV) voor het beheer van natuurgebieden in de EHS. Per 1 januari 2007 wordt die subsidie verstrekt door de provincies. In 2007 ontving Natuurmonumenten 8,4 miljoen euro beheersubsidie (incl. 1,6 miljoen euro recreatiesubsidie) voor bijna 74.000 ha natuurgebied. Dit komt neer op gemiddeld 114 euro beheersubsidie per hectare. Dit gemiddelde is ongeveer 25 euro meer dan in 2006. Een belangrijk deel van de toename is te danken aan de stijging van het aandeel pluspakketten (subsidies voor natuur met een hoge natuurwaarde), waarvoor Natuurmonumenten een hogere beheervergoeding verkrijgt.

Bijzondere waarnemingen in 2007 vervolg

- **tengere grasjuffer**: gezien bij het Berkenbosje in Haarzuilens (Ut.)
- **waterspitsmuis**: gesignaleerd in Tienhovense Plassen (Ut.)
- **zeealant**: gevonden op waddeneiland Griend (in 2006 voor het eerst in Nederland gevonden in de Zeeuwse Kwade Hoek)
- **zeearend**: 2 jonge vogels vertoefden ruim 2 maanden in Zuid-Kennemerland (NH)
- **zoemertje**: deze sprinkhaan werd gezien en gehoord in de Velhorst (Gld)

Besteding en financiering beheerprojecten top 10 (2007)

Besteding	x € 1.000
Maastricht samenwerkingsprogramma	534
Integrale begrazing NP Zuid-Kennemerland	445
Baggeren meren Zwanenwater	376
Voornes Duin: herstel droge duingrasland	362
Inrichting/aanplant Achterste bos	343
Uitvoering herstelplan Botshol	333
Bezoekerscentrum Nieuwkoopse Plassen	321
Integrale vegetatiekartering de Wieden	274
Plaggen rietland De Wieden	220
Herstel kapschuur Klencke	210
Totale besteding projecten (€ 11,6 miljoen). Gefinancierd door:	x € 1.000
Overheidssubsidies	6.698
Bestemde giften en erfstellingen	1.348
Nationale Postcode Loterij	455
Eigen middelen	3.111

Drie in het oog springende herstelprojecten

Van de vele herstelprojecten die Natuurmonumenten in 2007 onder handen had, springen de volgende drie in het oog:

Voornes Duin

In Voornes Duin (ZH) werkt Natuurmonumenten sinds 2005 aan een herstelproject voor droge duingraslanden en duinvalleien. De resultaten zijn veelbelovend. De wegedoorn loopt weer uit, het konijn en de zandhagedis keren langzaam terug, en in 2007 telden we maar liefst 93 blauwvleugelsprinkhanen op een dag. Ook de gele hoornpapaver, nachtsilene en boom-leeuwerik profiteren van het herstel. Eind 2007 voerde Natuurmonumenten het project Vogelpoel uit. We verwijderden ratelpopulieren en maakten 16 ha struweel en ruig grasland kaal. Daarmee is de openheid van het duin grotendeels hersteld. Het zand kan daar nu weer stuiven. Typische duinbijen als het zilveren fluitje en de duinkegelbij hebben het project ook als woongebied gevonden. Speciaal voor de bijen maakten we deze winter langs de paden nieuwe steilkantjes.

Boven Geuldal

In het Boven Geuldal voerde Natuurmonumenten een groot herstelproject uit, samen met Staatsbosbeheer en Limburgs Landschap. Zo herstelden we het kleinschalig cultuurlandschap ten gunste van stijf havikskruid, sleedoornpage, steenuil, hazelmuis en grauwe klauwier. We troffen voorbereidend werk voor het kleinschalig plaggen van het zinkviooltjesreservaat. We pakten het beheer van het bos op, zodat de zeldzame orchideeën er weer kunnen

groeien. En er waren extra maaibeurten voor het herstel van bijzondere dotterbloemhooilanden en bronvegetaties.

Rijkmanshoeve

In dit project verwijderde Natuurmonumenten in 2007 de bovenlaag van de voormalige 30 ha landbouwgrond in het Nationaal Park Drents-Friese Wold. De vennen en het reliëf in het terrein zijn hersteld, de sloten werden gedempt. De herstelde waterhuishouding in het gebied moet nu natte heide gaan opleveren met overgangen naar het beekdal, waar bijzondere soorten als klokjesgentiaan en heidekartelblad een plek kunnen vinden. Een deel van de graslanden langs de beek blijft in stand vanwege bijzondere archeologische waarden, en wordt nu evenals de heide begraasd. Een perceel rondom de voormalige hoeve blijft weekendweide voor de schaapskudde, zodat de herder af en toe vrijaf kan nemen.

Verbeterde toetsing van de kwaliteit van ons beheer

In elk natuurgebied voert Natuurmonumenten eens per zes jaar een kwaliteitstoets uit. Deze toets wijst uit hoe het gaat met de ontwikkeling van een bepaald natuurgebied. Uit de evaluatie van het instrument kwaliteitstoets in 2006 bleek dat de voorbereiding, verslaglegging en de bespreking van de toetsen veelal vertraging oplopen, vanwege de hoge werkdruk die wordt ervaren. Aan de hand daarvan werd de handleiding van de kwaliteitstoets in 2007 aangescherpt. Volgens deze nieuwe methode wordt tijdens een startbijeenkomst bepaald welke natuurtypen aan de orde komen. Naast natuur kunnen ook cultuurhistorie en recreatie getoetst worden. De toetsdag verloopt via vooraf afgesproken discussiepunten. Nieuw is ook

Klokjesgentiaan

de 'gereedschapskist' voor het verwerken van waarnemingen en hydrologische gegevens. Bovendien heeft de beheereenheid meer vrijheid om de toets zelf invulling te geven. Tegelijkertijd wordt er meer gehamerd op het vaststellen van de toets en het doorvoeren van de verbeterpunten in de werkcyclus. Met ingang van 2008 gaan de beheerders werken met de nieuwe methode.

Kwaliteitstoetsen in 2007

In 2007 voerde Natuurmonumenten in veertig natuurgebieden de kwaliteitstoets uit. Van negentien toetsen werden de verslagen in datzelfde jaar ook vastgesteld. Daarover leest u hierna meer.

Noordlaarderbos (Groningen)

In het Noordlaarderbos heeft het maken van kleinschalige open plekken meer variatie in structuur opgeleverd. Ook kreeg de omvorming van naaldbos naar gemengd inheems bos een nieuwe impuls. De grotere afwisseling is door de omwonenden en bezoekers positief ontvangen.

Kardinge (Groningen)

Het werk in dit jonge, 233 ha grote natuurgebied dat vlak tegen een grote stad ligt, vergt veel aandacht en tijd op gebied van communicatie met gebruikersgroepen en omwonenden. Er zijn veel wandel- en fietspaden en het gebied wordt dan ook intensief recreatief gebruikt. De aangeplante bossen groeien er snel en op enkele plekken krijgen rechte bosranden meer

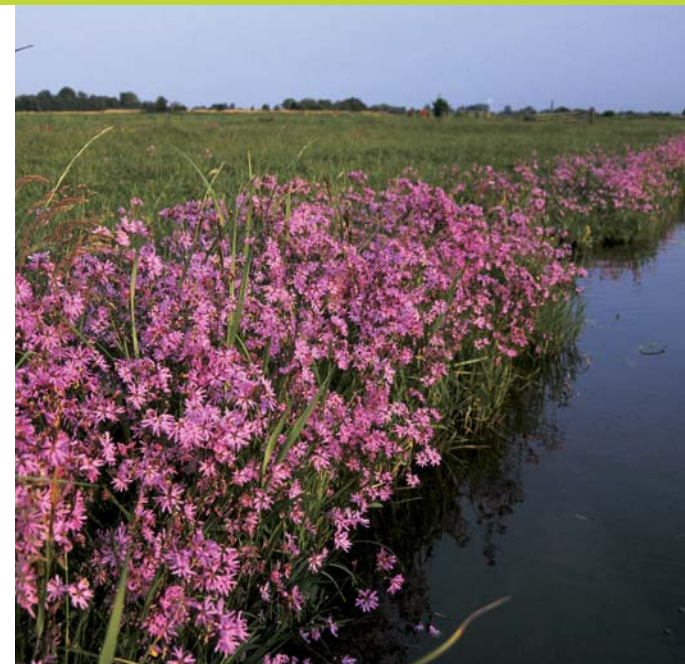
structuur, mede dankzij de inzet van vrijwilligers. In 2008 ligt de nadruk op gefaseerd maai-beheer, een natuurlijker peilbeheer (samen met het waterschap) en uitbreiding van het gebied met extensieve beweiding.

Terreinen bij Bears en Westerhitzumerbos (Friesland)

De reigerkolonie in het Westerhitzumerbos groeit hier, mogelijk door de zachte winters. In 2007 is gestart met het snoeien van de oude perenbomen; in 2008 zullen daarnaast waarschijnlijk enkele oude Friese fruitrassen worden aangeplant. Eind 2007 werd – dankzij een particuliere gift – het Westerhitzumerbos uitgebreid met 2,5 ha grasland, met daarin oude greppelpatronen. De natte graslanden bij Bears vormen een goed weidevogelgebied. De voormalige ijsbaan staat 's winters onder water en trekt dan veel watervogels, zoals smient. Door het maai-beheer te vervroegen is de verruiging teruggedrongen en ontwikkelt zich hier een bloemrijk nat grasland met echte koekoeksbloem en dotterbloem.

Bantpolder (Friesland)

De combinatie van weidevogelgebied met ganzenopvang in de winter werkt goed, maar het broedsucces van de weidevogels staat onder druk door predatie. De typische brakke flora handhaaft zich. De rietorchis heeft zich uitgebreid. Het Banthuisje is gerestaureerd. Er komt een nieuwe kijkvoorziening in de polder. Wel is bepaald dat de waterhuishouding moet worden aangepast, zodat we het water beter kunnen vasthouden.

Echte koekoeksbloem

Vijftig Bunder (Drenthe)

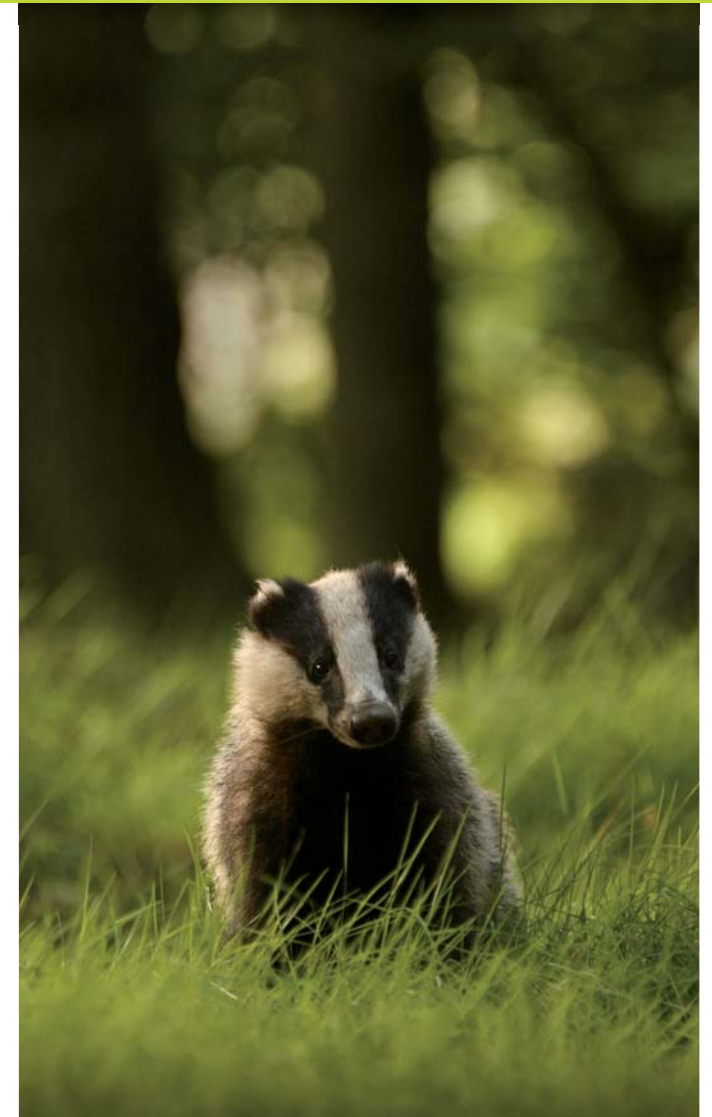
Ondanks plaggen en het verwijderen van bosopslag gaat de kwaliteit en soortenrijkdom van dit kleine heidegebied achteruit. Oorzaken zijn verdroging, geïsoleerde ligging en kleine kwetsbare populaties. Met extra inspanning willen we het valkruid (wolverlei) proberen te redden. De begrazing wordt extensiever, ten gunste van de kwetsbare fauna. In 2008 ontwikkelt Natuurmonumenten een nieuwe natuurvisie voor Vijftig Bunder.

Hiemstrastate (Drenthe)

Landgoed Hiemstrastate (56 ha) is in de 19de eeuw aangelegd als heideontginning. Het landhuis (rijksmonument) is in gebruik als galerie. Vanaf 2001 is er gewerkt aan bosvorming van soortenarme naaldbosvakken. Berk, beuk, grove den, eik en hazelaar vestigen zich hier; de zeldzame zevenster heeft zich uitgebreid. De rododendrons langs de hoofdlaan zijn teruggesnoeid en grafheuvels in het bos zijn van opslag ontdaan. De das heeft zich gevestigd. Wel vormt de faunapassage in de weg tussen het landgoed en de aanliggende boswachterij een belangrijk actiepoint.

Mantingerbos en –weiden (Drenthe)

Overgang van beweiding naar maai-beheer levert hier goede resultaten: pitrus is afgenomen en de graslanden zijn bloemrijker. Verdere verschraling van de graslanden blijft noodzakelijk. Het herstel van verdwenen elzensingels is goed ontvangen in de streek. Voor volledig herstel van het beekdal en hogere peilen in het gebied zijn we afhankelijk van de laatste noodzakelijke aankopen.

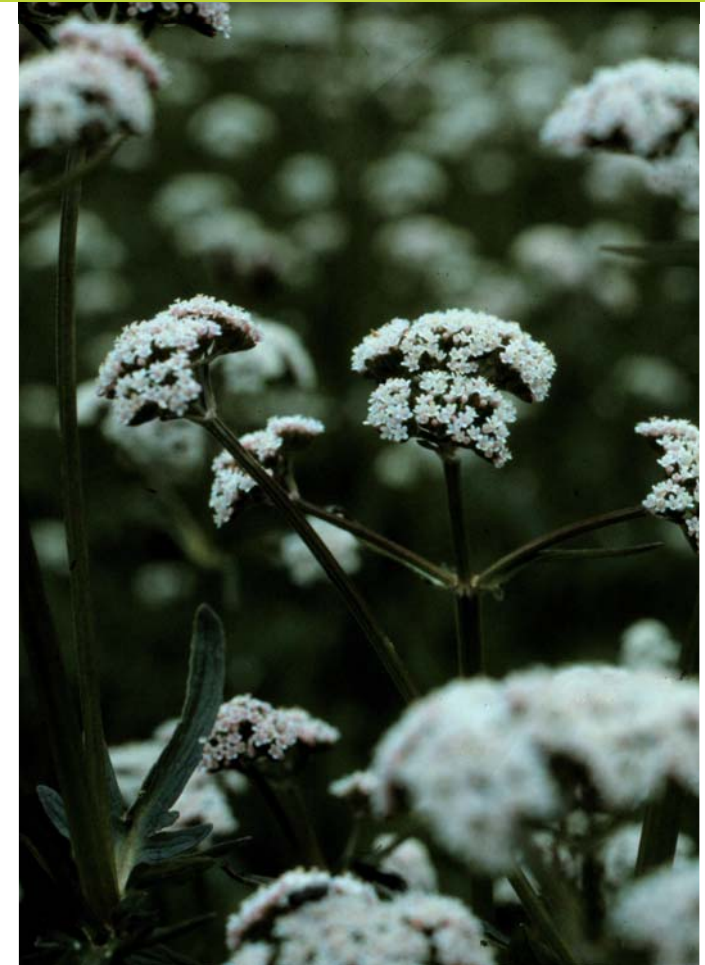
Das

Naardermeer – rietlanden (Noord-Holland)

De waterrietvegetaties verdwijnen hier helaas snel. Vooral het vaste waterpeil is ongunstig voor rietlanden en moerasvogels. Vraat door grauwe ganzen speelt ook een rol. De natuurwaarde van de gemaaide rietlanden, belangrijk voor opgroeiende en opvettende vogels, is botanisch gezien beperkt. Met een aantal moerasvogels in het overjarig riet gaat het niet goed. Reden daarvoor is voedselarm water, minder oeverlengte, teveel houtopslag en degeneratie van het riet. De purperreiger doet het gelukkig wel goed, hoewel zijn broedplek in het waterriet onder druk staat. Vanaf 2008 zal Natuurmonumenten daarom hout rooien in overjarig rietland. Ook onderzoeken we de achteruitgang van waterriet en naar optimale verdeling cultuurrietland, overjarig rietland en moerasstadium voor moerasvogels.

Veluwemeerkust (Gelderland)

De Veluwemeerkust is recent uitgebreid met 58 ha en ontwikkelt zich overwegend positief. Het verschrallingsbeheer en de aanwezige kwel leveren bloemrijke graslanden op, met plaatselijk zeldzame indicatoren van nat schraalland zoals kleine valeriaan, rietorchis en kleverige ogentroost. Voor de noodzakelijke monitoring is er een nieuw hydrologisch meetnet ingericht. Het achterstallig onderhoud van het essenhakhout (het enige grote essenhakhout-complex van Natuurmonumenten), dat een grote botanische waarde heeft, wordt vanaf 2008 weggewerkt.

Kleine valeriaan

Hekenbroek (Gelderland)

De vochtige, voedselrijke bossen zijn hier in het verleden aangetast door verdroging. De enkele waardevolle vegetaties die we hier nog vinden staan onder druk. Het gebied is daarnaast belangrijk voor vlinders zoals de kleine ijsvogelvlinder. De kamsalamander heeft zich in alle nieuw aangelegde poelen gevestigd. Voor het herstel van dit gebied moet Natuurmonumenten samen met het waterschap anti-verdrogingsmaatregelen treffen. Vooruitlopend hierop zijn de beheerders in 2007 een evaluatie van het hydrologisch meetnet gestart.

Kampina – heide en vennen (Noord-Brabant)

De vennen van de Kampina nemen in kwaliteit toe. Dat komt deels door recente herstelwerkzaamheden, maar ook door de afgenomen stikstofdepositie. Erg positief is het Belversven waar bijzondere fonteinkruiden zijn opgedoken en plat blaasjeskruid zich heeft uitgebreid na de herstelwerkzaamheden. Met de planten, dagvlinders en sprinkhanen van de heide gaat het erg goed, maar veel karakteristieke broedvogels zoals boomleeuwerik, wulp, graspieper gaan achteruit. De toegenomen recreatiedruk is hier een belangrijke oorzaak van. Het zoneren en beter geleiden van de dagrecreanten is dan ook een belangrijke uitdaging.

Areven (Limburg)

Helaas is de Areven nog steeds verdroogd, maar gelukkig zit er schot in dit lastige beleidsmatige dossier. De bossen hebben zich er wel goed ontwikkeld: op de lagere delen ligt een goed ontwikkeld elzenbroekbos, op de hogere delen staan op sommige plekken monumentale eiken. Het aandeel dood hout is op veel plekken voldoende. Het bosrandbeheer vanaf

Graspieper

2001 levert waardevolle overgangsvegetaties op. Afgesproken is om meer vrijwilligers in te zetten op de moeilijk bereikbare delen van het terrein.

De Krang (Limburg)

Dit natte gebied met bossen en hooilanden is van grote betekenis voor kwelgevoede biotopen. Hoewel de bijzondere natuurwaarden behouden zijn gebleven, zijn de ontwikkelingen in dit gebied in de laatste jaren wat vertraagd. Uit een recente florakartering blijkt dat het gebied grote kansen heeft, maar dat met name de ontwikkeling van vochtige schraallanden nauwelijks op gang komt. Voor de komende jaren krijgen nauwkeurig beheer en verdere vernatting prioriteit.

Ellburg (Limburg)

De Tengelroyse Beek die door dit kleine bos loopt, is een paar jaar geleden omgelegd en slingert nu weer door het landschap. De verwachting is dat een bijzonder nat en kwelgevoed bosje hierdoor is veiliggesteld, omdat de beek de kwelstromen niet meer naar zich toe trekt.

Heioord (Limburg)

In dit voor wandelaars aantrekkelijke cultuurlandschap zijn nachtegalen, geelgorzen en roodborsttapuiten nog aanwezig. Het Diepven is recent opgeschoond, maar de natuurresultaten daarvan zijn nog niet bekend. Een faunavriendelijk beheer van de akkers levert al veel resultaat op. Het doorzetten daarvan heeft prioriteit, evenals het behoud van zandpaden en onderhoud van houtwallen.

Geelgors

Keversbroek (Limburg)

De zeldzaamste soort in Keversbroek is de knoflookpad, die slechts één voortplantingspoel heeft. In de afgelopen jaren werden nieuwe poelen gegraven, de landbiotoop verbeterd en ontsnipperende maatregelen getroffen. De knoflookpad heeft echter geen nieuwe leefgebieden gekoloniseerd. Op een afgeschraapte akker werden in 2007 de bijzondere koprus, dwergbloem en teer guichelheil gevonden. Een bewijs dat er veel onbenutte kansen in dit gebied zijn.

Stramprooierheide (Limburg)

In dit gebied is een bijzonder cultuurlandschap ontstaan. De ruigtevorming in de graslanden en struweelvorming in de overgangen heeft meer roodborsttapuiten aangetrokken. Het veelvuldig optreden van Jacobs kruiskruid leidt tot weerstanden bij agrariërs waarmee we samenwerken. Verdere verschraling en het goed uitvoeren van een monitoringprogramma zijn de speerpunten voor de toekomst.

Tungelerwallen (Limburg)

Dit uiterst bijzondere stuifzandje is de afgelopen jaren sterk onder druk komen te staan. Natuurmonumenten beheert enkele stukjes in dit reservaat, maar eenheid van beheer ontbreekt hier. Het gebied groeit daarom dicht en de recreatie wordt niet gestuurd. Veel karakteristieke soorten zijn hier verdwenen. Het uitvoeren van een herstelplan krijgt daarom prioriteit boven nieuwe verwervingen.

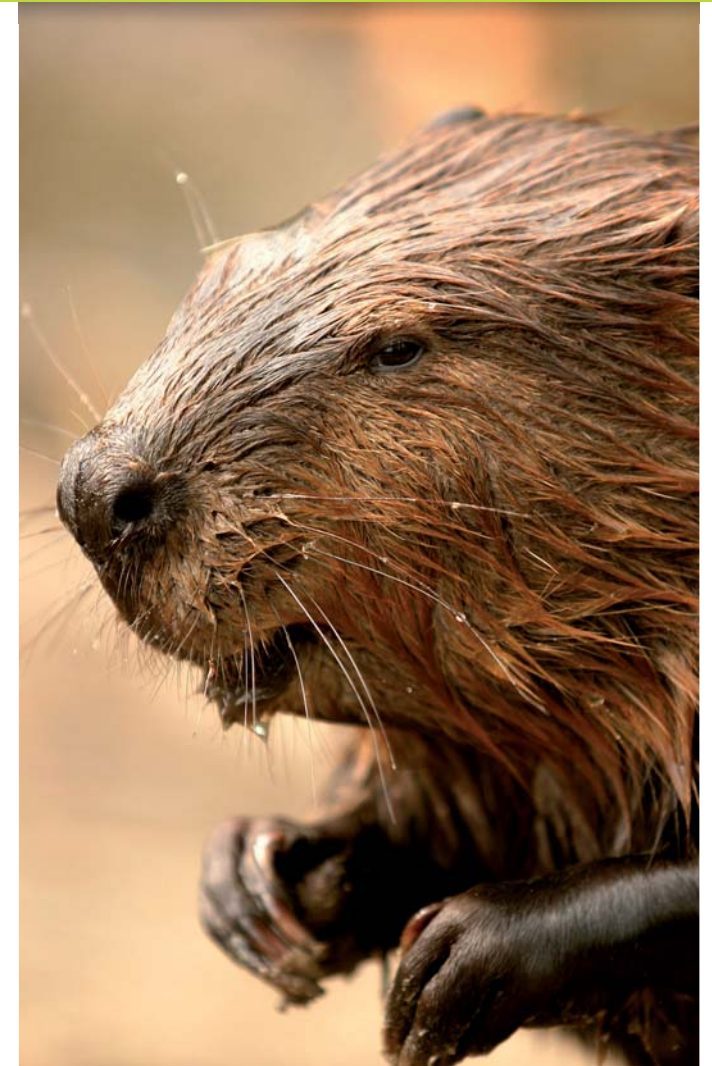
Uffelse Beek (Limburg)

Langs de Uffelse Beek beheert Natuurmonumenten een lange, smalle strook bos en weilandjes. De doelstelling om hier een verbindend element te ontwikkelen tussen Heioord en het Maasdal is aardig op weg. Bevers worden sinds kort regelmatig gezien, een indicatie dat de verbinding al redelijk geslaagd is.

2.4 Cultuurhistorie

Cultuurhistorische en landschappelijke waarden in de natuurgebieden hadden in 2007 de volle aandacht van Natuurmonumenten. We startten daartoe met het opnemen van de cultuurhistorische landschapselementen in het GIS (Geografisch Informatie Systeem). Op die manier kunnen we de aanwezige waarden beter onderhouden, duidelijker prioritering aanbrengen en in het beheer beter rekening houden met aanwezige cultuurhistorische waarden. Zo kunnen we nu bijvoorbeeld voor boswerkzaamheden kaarten uitdraaien, waarop kwetsbare elementen staan (zoals wallen) die ontzien dienen te worden. Ook het periodiek evalueren van de kwaliteit van beheer van cultuurhistorische elementen gebeurt vanaf 2007 met behulp van het GIS.

Natuurmonumenten maakte daarnaast in 2007 inventarisaties van cultuurhistorische en groene landschapselementen voor de natuurgebieden Nationaal Park Veluwezoom (Gelderland) en Eerde (Overijssel). De Veluwezoom bleek niet alleen een parel te zijn op gebied van natuurwaarden, maar ook op het gebied van cultuurhistorische waarden

Bever

(schaapsdriften, wallen, resten van ijzerwinning, oude landbouwenclaves en lanen). De inventarisatie omvatte ruim tweehonderd cultuurhistorische elementen uit de 7e tot 20e eeuw.

Het kleinschalige kampenlandschap van Eerde is rijk aan hagen, houtwallen, kleine heidevel- den en historische boerderijen. In 2007 werden alle 250 groene landschapselementen geïnventariseerd en ingevoerd in het GIS. Ook voerden we historisch onderzoek uit (bijvoor- beeld via gesprekken met en foto's van oud-pachters en bewoners). Hierna stelden we een toekomstvisie op voor de landschapselementen, en een onderhouds- en herstelplan. Met de uitvoering daarvan maakten we in 2007 een begin.

Evaluatie landschapselementen

Natuurmonumenten beheert zo'n 600 kilometer aan landschapselementen, zoals houtwal- len, singels, knotbomenrijen en graften. Deze bepalen in sterke mate het karakter van het landschap. De afgelopen decennia zijn in Nederland veel landschapselementen verdwenen door bijvoorbeeld intensivering van de landbouw. Natuurmonumenten beheert gelukkig nog een aantal gave landschappen zoals het heggenlandschap de Poel in Zeeland, het Eerder Achterbroek in Overijssel en het Geuldal in Zuid-Limburg. Om te peilen hoe het met onze landschapselementen is gesteld, voerde Natuurmonumenten in 2007 de evaluatie land- schapselementen uit. Meer daarover is te lezen op [pagina 82](#).

Gebouwen

Voor het verbeteren van gebouwenbeheer besloot Natuurmonumenten in 2007 om vanaf 2008 een scheiding in te voeren tussen de zogenoemde rode begroting (kosten voor gebouwen) en groene begroting (kosten voor natuur). Op die manier worden de kosten en baten van het gebouwenbeheer inzichtelijker en kunnen we beter prioriteiten stellen. Voor een planmatiger en efficiënter onderhoud van alle gebouwen in eigen beheer stelden we bovendien meerjarenplannen op. Daarnaast lieten we in 2007 cultuurhistorische waardestellingen opmaken voor de tientallen gebouwen waar een nieuwe gebruiker aantrad. Deze rapporten bevatten een inventarisatie van de aanwezige cultuurhistorische waarde van gebouw, interieur, tuin en erf. Op basis daarvan kunnen we vanaf nu voorwaarden stellen aan het gebruik, zodat de cultuurhistorische waarden van gebouw en omgeving op termijn behouden blijven.

2.5 Beheren in de toekomst

Het beheer van de circa 100.000 hectare natuurgebied is een taak die jaar in, jaar uit dóórgaat, vaak buiten de schijnwerpers van de actualiteit. Meer dan voorheen zal Natuurmonumenten daarbij sturen op kwaliteit en kosten van het beheer in samenhang met de vernieuwde kwaliteitstoets. Een overzichtelijk stelsel van natuurtypen en normkosten zijn voor die sturing belangrijke instrumenten. Het natuurbeheer zal vanaf 2008 door de overheid decentraal gefinancierd worden. Natuurmonumenten zet zich ervoor in om goede afspraken te maken, over de te bereiken doelen én over de subsidiëring en verantwoording van het gevoerde beheer. Bij het opzetten van deze nieuwe systematiek moeten we opnieuw een goede afweging maken tussen de kwaliteit ervan en de daarmee gemoeide kosten.

Zorgboerderijen houden Hackfort levend

Landgoed Hackfort is sinds 1981 eigendom van Natuurmonumenten. Het kasteel, met koetshuis en watermolen ligt in een uniek, oud agrarisch cultuurlandschap met houtwallen en authentieke Achterhoekse boerderijen met bijgebouwen, hooibergen en waterpompen. Een klein deel van die boerderijen is nog in bedrijf. Als gevolg van maatschappelijke veranderingen verliezen steeds meer gebouwen op het landgoed echter hun oorspronkelijke functie. Onder de naam 'Hackfort in beweging' ontwikkelt Natuurmonumenten weer nieuwe functies, samen met landbouw-zorg-combinatie Urtica/De Vijfsprong. Dit krijgt onder meer vorm in de (ver)bouw van zorgboerderijen. In 2006 werd de eerste zorgboerderij 't Hofhuis in gebruik genomen. De Achterhoekse boerderij en de bijgebouwen werden geheel in stijl verbouwd door leerling-bouwvakkers. De bewoners werken er nu in het landschapsonderhoud, de moestuin, de houtvoorziening, plaatsen nestkasten en helpen bij de verzorging van gasten in bed & breakfast 't Hackfort Logement. Najaar 2007 startten Natuurmonumenten en Urtica de verbouw van de tweede zorgboerderij Hoogkamp, die in 2008 haar deuren zal openen. Ook sponsor Nuon doet actief mee aan het project. Het energiebedrijf voorziet de gebouwen van energievriendelijke warmte-installaties, zoals warmtepompen, een houtgestookte cv-ketel en zonnepanelen. Natuurmonumenten en Urtica zijn enthousiast over de samenwerking. Urtica heeft er fantastische locaties bij om haar werk te kunnen doen. En Natuurmonumenten houdt haar landgoed levend. Ook de lokale ondernemers doen enthousiast mee, bijvoorbeeld met de productie van Hackfort brood, en de organisatie van het zomerfestival Hackfort. En de plannen zijn nog niet op. Natuurmonumenten verwacht in 2009 het koetshuis op Hackfort te heropenen als theehuis. Een bedrijf dat plaats zal bieden aan mensen die zorg vragen of werken aan reïntegratie in het arbeidsproces. Zo blijft Hackfort met recht in beweging.

“Ik kan me niet meer indenken geen dagbesteding te hebben”

“Via stichting Herstelling ben ik hier zes maanden geleden gestart. Op mijn 18e behaalde ik mijn schildersdiploma aan de LTS. Vanaf die tijd werkte ik via uitzendbureaus in diverse schildersbanen. Ik heb zelfs tien jaar lang mijn eigen schildersbedrijf gehad. Vanaf 2005 werd ik werkloos. Waarom? Ach, ik was een beetje laks, ik was vooral met mezelf bezig, deed hele dagen niets, hing maar wat rond. Op den duur vond ik die uitkering maar niets. De klantmanager van het CWI heeft zich hard gemaakt voor mij, en regelde werk bij de stichting Herstelling. Deze stichting biedt werkervaringstrajecten aan op 42 forten van de Stelling van Amsterdam. Afgelopen juli startte ik op Fort Uitermeer, daarna werkte ik op Fort Beverwijk.

Herintreder
Allard Blokland

Sinds oktober zit ik op Fort Nieuwersluis, een van de negen forten van Natuurmonumenten. Ik schilder momenteel aan de steunbalken. Wel apart hoor, werken op een fort van ruim honderd jaar oud, een bouwwerk van betekenis voor Amsterdam. Het is mooi als je iets dat vergaan is mag opknappen, het geeft mij veel voldoening om te zien hoe mooi het wordt. Ik kan nu niet meer indenken dat ik

geen dagbesteding meer zou hebben. Het is heerlijk om weer te werken. Bovendien kan ik veel leren van mijn werkmeester. Zoals nieuwe kwasttechnieken, plamuurtrucjes. Mijn werktraject bij Herstelling loopt over een maand af. M’n werkconsulent verwacht dat ik daarna op contract kan. Heerlijk, elke dag naar je werk en daarna je welverdiende vrije tijd. Ik zou niet meer terug willen.”

3 Beïnvloeden natuurbeleid blijvend agenderen

Natuurmonumenten zet zich actief in om het beleid van overheden – rijk, provincie, gemeente, waterschap, Europese Unie – zodanig te beïnvloeden dat de natuurwaarden in Nederland kunnen verbeteren.

In 2007 bereikte Natuurmonumenten na zo'n vijfendertig jaar eindelijk dat de verdroging in een groot aantal gebieden door de provincies wordt aangepakt. Als het gaat om de uitvoering van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) werpt onze beïnvloeding echter nog onvoldoende vruchten af. Ook blijven we kritisch over de vertraging van de EHS-realiseratie. Samen met vier andere organisaties ontwikkelde Natuurmonumenten in 2007 een catalogus die een belangrijke bouwsteen vormt voor het nieuwe beheerssubsidiestelsel. Het is ons echter in 2007 niet gelukt het door het rijk opgelegde ammoniak toetsingskader tegen te houden. Dat kader biedt onvoldoende garantie voor kwaliteitsverbetering in de Natura 2000-gebieden. We richtten ons in 2007 organisatiebreed hoofdzakelijk op de volgende vijf thema's: meer vierkante meters natuur, een natuurlijker waterbeheer, minder vermesting en verzuring, veiligstellen doelen in de EHS, en klimaat.

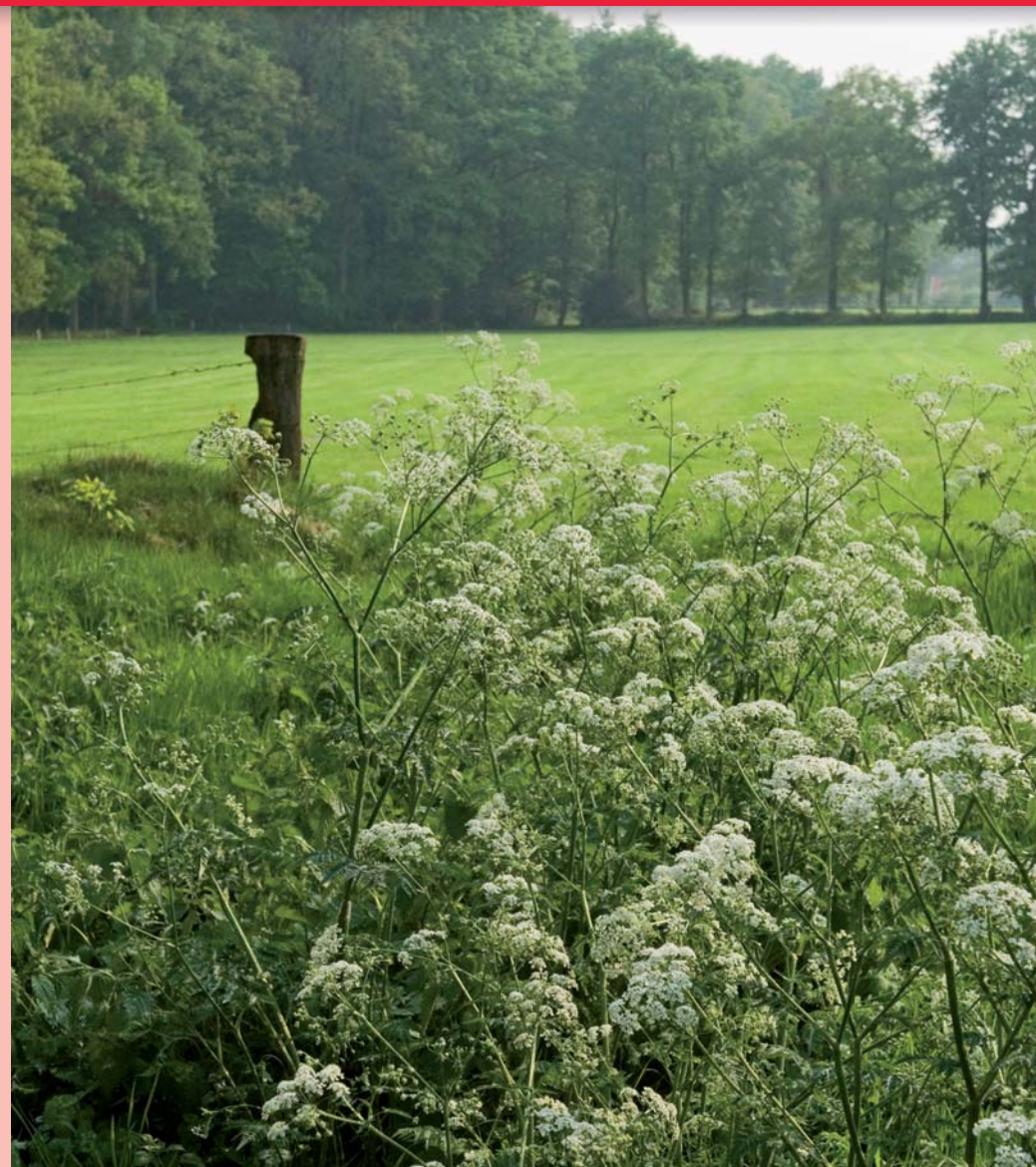
Bestedingen beïnvloeden (2007): 5,3 miljoen euro

■ uitgeven blad Van Nature	0,2 miljoen euro
■ afstemmen plannen met derden	0,8 miljoen euro
■ realisatie EHS	0,4 miljoen euro
■ vergroten natuur-, cultuur- en milieukwaliteit	1,6 miljoen euro
■ beïnvloeding natuurbeleid	2,0 miljoen euro
■ beïnvloeding overige beleid	0,3 miljoen euro

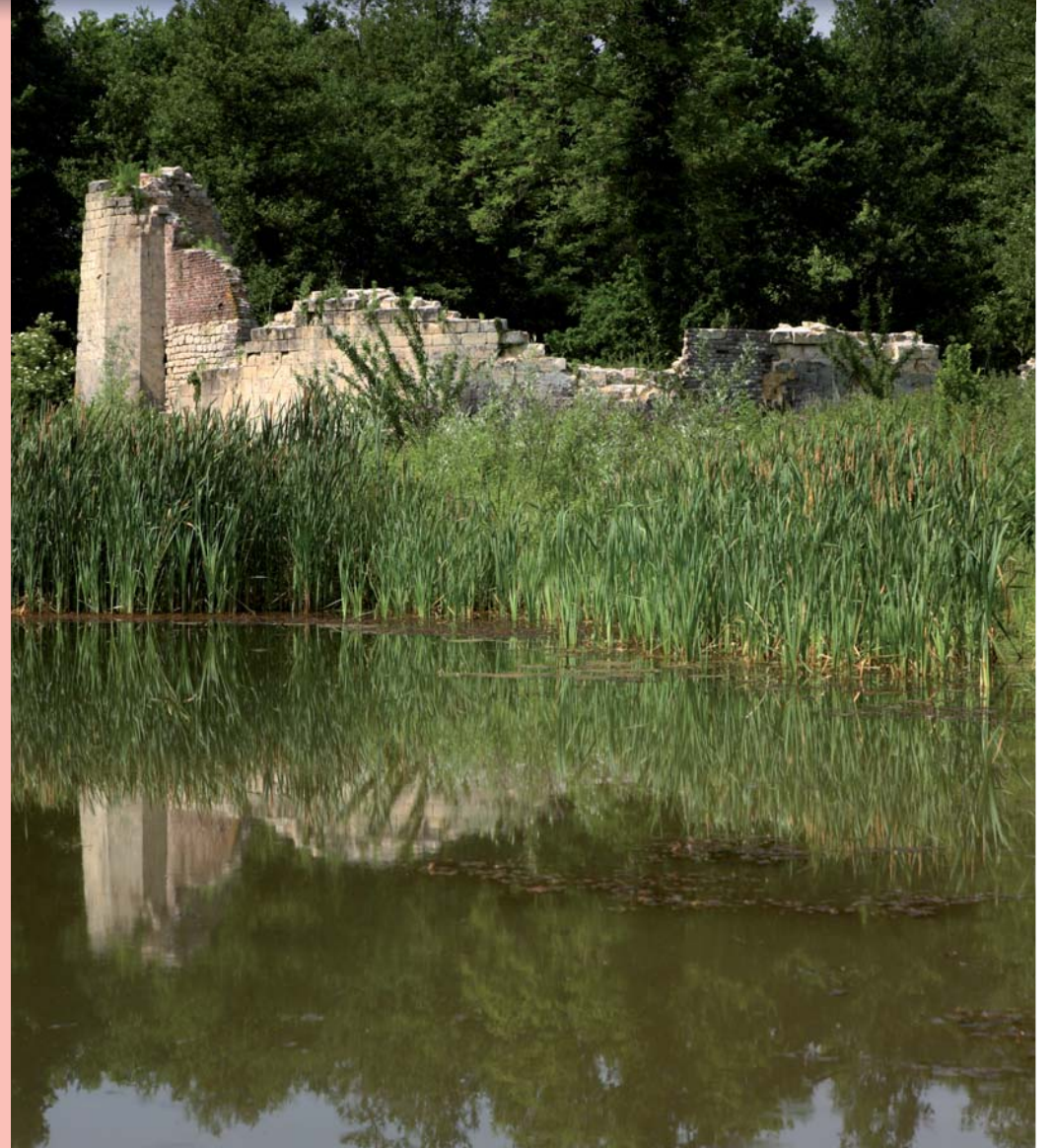
Groeiend verzet tegen plannen voor vliegveld Twente

Het militaire vliegveld bij Enschede is door Defensie afgestoten. Gemeente Enschede streeft naar een doorstart als burgerluchthaven. Het vliegverkeer voert over de Oldenzaalse Stuwwal, hetgeen lawaaioverlast zal veroorzaken. Daarnaast verwacht Natuurmonumenten verrommeling van het landschap en grote gevolgen van toenemend autoverkeer en extra infrastructuur. In 2007 organiseerden wij daarom samen met verontruste bewoners vele acties. Zoals informatieavonden, actieve benadering van politici en bestuurders, contacten met Duitse overheden en bedrijfsleven, brieven aan gemeenteraden en provinciale staten. Een eerste doel is daarbij gehaald: de overheid gaat nu ook niet-vliegveldvarianten onderzoeken. In 2008 zullen we actief pleiten voor een herinrichting van het voormalige vliegveld tot een gebied waarin diverse functies (zoals landelijk wonen, passende bedrijvigheid, recreatie, natuur en water) met elkaar in evenwicht zijn.

Rust en geschiedenis op landgoed Terworm

Het heeft wat moeite gekost. Maar Terworm is sinds 2007 weer een landgoed. Het 170 hectare grote gebied lag weliswaar in de Ecologische Hoofdstructuur, maar was daarmee nog niet veilig. Met demonstraties streden inwoners van Heerlen om het behoud van het landgoed en het kasteel aan de rand van hun stad. Vervolgens had het heel wat voeten in aarde om landgoed Terworm te krijgen waar het nu is. Het resultaat mag er zijn en is een geslaagd voorbeeld van samenwerking tussen overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Zo werd de reconstructie van het kasteel en tuin gefinancierd door de overheid en hotelketen Van der Valk. Provincie Limburg, gemeente Heerlen, Natuurmonumenten en het Europees Programma voor Open Ruimtes namen de inrichting van het landgoed voor hun rekening. Vanaf 2007 hebben de inwoners van Heerlen er weer een prachtig wandel- en fietsgebied bij, waar rust en geschiedenis de toon zetten.

3.1 Meer vierkante meters natuur

In 2007 volgde Natuurmonumenten nauwgezet en kritisch de uitvoering van het door het ministerie van LNV geformuleerde beleid 'Omslag van verwerving naar beheer'. Dit beleid streeft ernaar minder grond te verwerven voor terreinbeherende organisaties en meer natuur te laten beheren door particulieren. Natuurmonumenten ervaart dat deze omslag een vertraging van de EHS-realisatie oplevert. LNV liet het MNP (Milieu Natuur Planbureau) een evaluatie uitvoeren naar dit beleid. Het MNP-onderzoek wijst uit dat de deelnamebereidheid van particulieren te laag is om aan de verhoogde taakstelling te voldoen. Daarop pleitte Natuurmonumenten in 2007 bij LNV voor een aangescherpte uitvoering van het beleid voor de omslag. Want in onze ogen neemt de minister de conclusies en verbetervoorstellen onvoldoende serieus. Wij blijven er bij de minister dan ook op aandringen dat zij zich er maximaal voor inspant de EHS in 2018 klaar te hebben én de kwaliteit ervan te borgen.

3.2 Een natuurlijker waterbeheer

Natuurmonumenten ziet haar natuurgebieden meer en meer verdrogen door drinkwaterwinning en onderbemaling voor landbouwpercelen. September 2007 behandelde de Tweede Kamer de plannen om verdroging van kwetsbare natuurgebieden eindelijk structureel aan te pakken. Voorafgaand aan dat debat probeerden tegenstanders nog het aantal TOP-gebieden (gebieden met een topkwaliteit aan natuur) te verkleinen. Natuurmonumenten overhandigde de Tweede Kamer hierop direct de nodige argumenten om groen licht te kunnen geven. Uiteindelijk ging de Tweede Kamer akkoord. Goed nieuws dus voor de 287 TOP-natuurgebieden: in en om deze gebieden wordt de waterhuishouding nog vóór 2015 structureel verbeterd.

Kwelwater terug in Noordpolder Ossendrecht

De Noordpolder van Ossendrecht (NB) is rijk aan kwelwater van een uitstekende kwaliteit. Echter, het kwelwater wordt afgevangen door sloten. Gelukkig werd het gebied aangewezen als EHS-grond, waarin onder meer dotterbloemhooilanden, rietmoerassen en een kreek terug moeten komen.

Natuurmonumenten stond voor de opdracht 150 hectare aan te kopen en te herstellen. De samenwerking met provincie, gemeente Ossendrecht, het waterschap en de boeren verliep daarop opvallend goed. Gezamenlijk ontwikkelden we een inrichtingsplan, dat het waterbergingsdoel van het waterschap ondersteunde, oplossingen bedacht voor bestaande wegen en ruimte gaf aan wandelaars en fietsers om te recreëren. Gemeente, waterschap en provincie waren enthousiast. En daarmee konden we ook de meeste

Ook de vervuiling van onze natuurgebieden via het water is al jarenlang een probleem. De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) biedt echter kansen om hiermee af te rekenen: in 2015 (met een uitloop naar 2027) moet de kwaliteit van het water zo natuurlijk mogelijk zijn. In de loop van 2007 bracht Natuurmonumenten actief haar waterwensen in bij het Rijk, de provincies en waterschappen. Tijdens een hoorzitting benoemde Natuurmonumenten bovendien een aantal zorgpunten bij de Tweede Kamer. Ook wonnen we in 2007 juridisch advies in, waaruit blijkt dat een te beperkte interpretatie van de Kaderrichtlijn Water voor Natura 2000-gebieden – de raspaardjes van onze natuur – echt niet is toegestaan.

Tot slot bereidden we ons in 2007 voor op de waterschapsverkiezingen, die in 2008 via een vernieuwd kiesstelsel verlopen. Kandidaten worden niet langer op individuele basis gekozen, maar via lijsten. In het nieuwe kiessysteem is bovendien plaats voor geborgde zetels voor het natuurbelang. Veel provincies leken dat te beperken tot slechts één zetel voor natuur. Samen met de milieufederaties lukte het Natuurmonumenten in 2007 met de nodige moeite dit aantal geborgde natuurzetels in vier waterschappen op te voeren tot twee. Natuurmonumenten besloot bovendien in 2007 om samen met achttien groene en blauwe organisaties zogenaamde groenblauwe kieslijsten te ontwikkelen, waarop nog meer kandidaten staan die programma's steunen ten gunste van de natuur.

vervolg

boeren overtuigen om hun grond te verkopen. Het werd een project waarin Natuurmonumenten juist door een constructieve samenwerking er geleidelijk uitkwam.

Wilde zwijnen en kabinetscrisis

In 2007 stonden de kranten er bol van: de drukjacht op het teveel aan wilde zwijnen. Fauna Beheereenheid Veluwe vroeg de provincie om de 1-op-1 drukjacht (1 jager drijft de dieren op, de ander zit klaar om te schieten) toe te staan. De minister van LNV wilde die 1-op-1 drukjacht wel toestaan. Natuurmonumenten was daar tegen en startte in oktober een lobby richting Tweede Kamer. Drukjacht zorgt volgens ons namelijk voor te veel verstoring. Ook is het risico te groot dat zwijnen niet goed worden geraakt en daardoor onnodig lijden. De gangbare methode van de aanzitjacht is bovendien een bewezen goed alternatief voor de 1-op-1 drukjacht, mits de jagers al vanaf 1 juli starten. De Tweede Kamer stelde óók haar vraagtekens bij de 1-op-1 drukjacht en organiseerde begin oktober een hoorzitting. Ook Natuurmonumenten was daar vertegenwoordigd. De Tweede Kamer zei vervolgens in het overleg met de ministers grote bezwaren te hebben tegen het voorstel. Vervolgens vroeg de minister Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zich nogmaals te beraden. Beide organisaties gingen akkoord met een 1-op-1 praktijkproef, maar dan wel buiten de eigen natuurgebieden. Daartoe werd uiteindelijk besloten; een uitspraak van de Raad van State hield de proef in 2007 echter tegen. Wel is er een kans dat de proef eind 2008 wordt uitgevoerd. Op aandringen van Natuurmonumenten gaan LNV en provincie Gelderland overigens ook de inzet van kleinere wildroosters overwegen, en gaan zij bovendien onderzoeken of de gewenste voorjaarsstand van 835 zwijnen nog wel zinvol is.

3.3 Minder vermessing en verzuring

In afwachting van de beheerplannen maakte het ministerie van LNV in 2007 voor de Natura 2000-gebieden een speciaal kader om te toetsen of veehouderijen ter plekke uit kunnen breiden. Dit toetsingskader biedt lokaal ruimte om meer ammoniak uit te stoten. Daartegen heeft Natuurmonumenten bezwaren, omdat er op de meeste natuurgebieden nog veel te veel ammoniak terecht komt. Daarom drongen we er in 2007 bij de minister van LNV op aan dit toetsingskader aan te scherpen. Zij was hiertoe echter niet bereid. Ook de opheffing van de compartimentering van varkensrechten wisten we in 2007 niet tegen te houden. Dit betekent dat deze rechten vanaf 2008 vrij in het land verhandeld kunnen worden. In combinatie met het Toetsingskader is de kans daarmee groot, dat er lokaal meer ammoniak in de gebieden terecht komt. Uiteraard betreft Natuurmonumenten deze ontwikkeling en zullen we dit onderwerp ook in 2008 blijvend agenderen bij de politiek.

3.4 Veiligstellen doelen in de EHS

Natura 2000

Natura 2000 is een netwerk van belangrijke Europese natuurgebieden. In 2007 gaf Natuurmonumenten commentaar op de conceptaanwijzingen voor haar Natura 2000-gebieden; ruim 75 procent van het aantal Natuurmonumenten-hectares wordt naar verwachting in 2008 aangewezen als Natura 2000-gebied. Ook startten we in 2007 een pilot beheerplan met vertegenwoordigers van de recreatiesector. Op deze manier willen we aantonen dat de weerstand tegen het aanwijzen van Natura 2000-gebieden vaak op onjuistheden is gebaseerd, en dat de Natura 2000-status ook kansen biedt.

Duinmeren Zwanenwater uitgebaggerd

De twee duinmeren van het Zwanenwater in Callantsoog (Noord-Holland) worden uitgediept. Door de dikke laag bagger, die zich in de loop der jaren op de bodems van de meren heeft gevormd, is de bijzondere plantengroei met vele amfibieën en insecten verdwenen. Maar waar laat je die bagger? Rijkswaterstaat wilde de bagger wel op het strand spuiten maar daartegen kwamen de bewoners in opstand. Natuurmonumenten vond de oplossing in de aankoop van 50 hectare grond in de Uitlandse polder. Om dat te verkrijgen voerden we uitgebreid overleg met de betrokken boeren die hun gronden uiteindelijk wilden afstaan. En met provincie Noord-Holland en het ministerie van LNV voor de benodigde aankoopsubsidies. In 2007 was

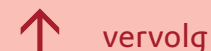

Naar een nieuw Programma Beheer

Programma Beheer is het LNV-subsidiestelsel voor beheer en inrichting van natuurgebieden. Per 1 januari 2010 gaan de provincies werken met een nieuw stelsel. Natuurmonumenten is – samen met Staatsbosbeheer, De Landschappen, De Unie van Bosgroepen en de Federatie Particulier Grondbezit – betrokken bij de ontwikkeling hiervan. In 2007 ontwikkelden we gezamenlijk de catalogus Natuur, Landschap en Recreatie, die de basis vormt voor het nieuwe Programma Beheer. Met deze catalogus spreken overheid en alle natuurbeheerders straks dezelfde taal over de verschillende natuurtypen, hetgeen de samenwerking op alle niveaus vereenvoudigt. De ontwikkelde catalogus vormt tevens een belangrijke bouwsteen van het nieuwe subsidiestelsel, dat in 2010 moet ingaan.

Planologische bescherming van natuur

Om natuurgebieden veilig te stellen, is het belangrijk dat de bescherming in gemeentelijke bestemmingsplannen en provinciale streekplannen of structuurvisies goed geregeld is. In 2008 wordt een vernieuwde Wet ruimtelijke ordening van kracht. Natuurmonumenten formuleerde in 2007 haar standpunt over deze wet, zodat wij in 2008 inbreng kunnen leveren bij het opstellen van nieuwe bestemmingsplannen. Onze inzet is erop gericht rijk en provincie te bewegen om natuurbescherming en -ontwikkeling goed in hun plannen vast te leggen, en de juiste instrumenten te kiezen, waarmee de gemeenten moeten werken.

vervolg

het dan eindelijk zover: het baggeren kon beginnen. De 80.000 kubieke meter wordt nu in 2008 en 2009 uitgebaggerd. Het ene deel wordt bestemd voor duinen die Natuurmonumenten op de nieuwe gronden aanlegt. Het andere deel van de bagger komt terecht bij de boeren voor verbetering van hun bollengrond. Een vruchtbare samenwerking dus.

Duinmeren Zwanenwater

Vechten voor realisatie Westerschelde-natuur

De Westerschelde is een van de belangrijkste vogelgebieden van Nederland én de toegangspoort voor de containerhaven Antwerpen. Natuur en haven moeten dan ook samengaan, vinden de regeringen van Vlaanderen en Nederland. Daarom tekenden zij in 2005 voor een verdrag, dat onder meer bepaalt dat er uiterlijk 2010 600 hectare natuur gerealiseerd moet worden in en langs de Westerschelde. De realisatie van deze natuur verloopt echter moeizaam. Ten eerste had de Tweede Kamer in 2007 het verdrag nog niet geratificeerd. Ten tweede ontstond in Zeeland grote weerstand tegen de plannen om 'goede landbouwgrond terug te geven aan de zee'. Natuurmonumenten wil echter de vaart erin houden. Dus deden we in 2007 moeite om er met provincie en tegenstanders van de ontpoldering uit te komen. In maart gingen we akkoord met een compromis, waarin de Hedwigepolder, goed voor 300 hectare, wordt ontpolderd. De andere 300 hectare natuurherstel zou moeten plaatsvinden door delen van de kreek Braakman en het natuur/recreatiegebied Waterdunen onder getijdewerking te brengen. Helaas verwierp de achterban van de landbouworganisatie en de Stichting Levende Delta dit akkoord. Natuurmonumenten richtte vervolgens de lobby op de Tweede Kamer en kabinet, samen met Vogelbescherming. We overhandigden de Kamerleden een Westerschelde-feitenoverzicht. We spraken in september in op de hoorzitting van de Tweede Kamer ter voorbereiding op de behandeling van de ratificatie van het verdrag met Vlaanderen. En we bezochten met de Kamerleden het landbouwgebied Hedwigepolder. Uiteindelijk ging de Tweede Kamer akkoord met dit verdrag. Dat is op zichzelf goed nieuws. Het is echter nog onduidelijk hoe de overheid invulling gaat geven aan de verdragverplichting voor de realisatie van 600 hectare natuur. In 2008 zal Natuurmonumenten daarom de lobby richten op de provincie Zeeland, teneinde de realisatie van de natuur te versnellen.

3.5 Naar een beter klimaat

Natuurmonumenten zet zich in om het veranderende klimaat onder de aandacht te brengen en oplossingen aan te dragen. Zo zijn wij partner in de HIER-campagne en in het initiatief Cool climate, en realiseren we in bepaalde natuurgebieden klimaatbuffers, die de gevolgen van klimaatverandering duurzaam opvangen. Begin 2007 maakte de Tweede Kamer 5 miljoen euro vrij voor pilots voor dergelijke klimaatbuffers. Dit komt ten goede aan vijf pilot-projecten, waaronder een klimaatbuffer in de Peizer- en Eeldermeden, duinherstel op de Punt van Voorne en (mogelijk) kustverdediging in de Harger- en Pettemer Polder. Samen met andere natuurorganisaties liet Natuurmonumenten een studie doen die in beeld brengt hoe meer natuur kan bijdragen tot een veilig en klimaatbestendig Nederland. Deze studie boden we in november aan de minister van VROM aan. Ons verzoek om financiële ondersteuning voor klimaatbuffers in 2008 werd helaas niet gehonoreerd. Naast de focus op klimaatbuffers waren we in 2007 druk met het realiseren van grote, robuust verbonden gebieden, die de gevolgen van klimaatverandering voor de planten en dieren op kunnen vangen.

3.6 Invloed over de grens

In de afgelopen 3 jaren ontwikkelde Natuurmonumenten, samen met het European Centre for Nature Conservation (ECNC) een beheervisie voor het bosgebied van Bialowieza in Polen en Wit-Rusland. Het project werd gefinancierd door het ministerie van LNV. Dit laatste grote oerwoudgebied in Europa is voor ons van belang als referentiegebied voor de ontwikkeling van het Beekbergerwoud. Met een kleine groep journalisten bezochten we het gebied, hetgeen een aantal artikelen in de pers opleverde.

Volop aandacht voor natuur in klimaatbuffer Peizer- en Eeldermeden

De laaggelegen Peizer- en Eeldermeden (Dr.) zijn door provincie en waterschap aan-gewezen als gebied dat waterberging en natuur moet combineren. Zo'n 1.500 hectare nieuwe natte natuur is daar nu in ontwikkeling. In 2007 stond een bestuurscommissie voor de opdracht een herinrichtingsplan op te stellen. Natuurmonumenten leverde de nodige feiten en cijfers aan bureau Royal Haskoning, dat de voorbereidende milieueffectrapportage schreef. Daarnaast schreven we samen met Staatsbosbeheer een visie, die de door ons gewenste ontwikkelingsrichting duidelijk maakte. Die boden we aan de bestuurscommissie aan. Ook de andere partijen (landbouwers, waterschap, provincie, bewoners, gemeenten) informeerden we over dat toekomstbeeld. Uiteindelijk koos

Verder onderhouden we goede banden met onze zusterorganisaties National Trust (Engeland), Natuurpunt (België) en NABU (Duitsland). Met onze Belgische collega's werken we bovendien intensief samen in het beheer van natuurgebieden aan weerszijden van de grens. Met de National Trust is de samenwerking in 2007 verder verdiept. De Engelsen hebben veel waardering voor ons natuurbeheer, terwijl wij veel van hen kunnen leren op het gebied van marketing en het behoud van cultuurhistorie. Met de Trust spraken we af om in 2008 in een uitwisselingsprogramma uitvoerend personeel gedurende een week met een buitenlandse collega mee te laten lopen.

Tot slot kwam er in 2007 goed nieuws van de Europese Unie. Die heeft na een lange discussie, waarbij de gezamenlijke natuurorganisaties steeds hebben gevraagd om een aparte subsidieregeling voor natuur en biodiversiteit, besloten om de Life-subsidieregeling voor natuurherstelprojecten weer voor zes jaar te continueren. Daarnaast streeft de EU naar integratie van natuurbeleid in het landbouwbeleid en in het beleid van de regionale ontwikkeling. In het Interreg-subsidieprogramma is nu meer en beter rekening gehouden met de financiering voor regionale natuurprojecten.

↑ Vervolg

de bestuurscommissie voor het voorkeursalternatief dat dicht aanlag tegen onze wensen. Met de nodige hoge waterpeilen voor mooie natuur, met extra maatregelen voor de natuurinrichting (zoals hermeanderen van de beek en afgraven van lage delen ten gunste van moerasrijke natuur), en aandacht voor schoon water.

Peizer- en Eeldermeden

Voorjaarsforum 2007: investeren en oogsten

Hoe kunnen diegenen die baat hebben bij natuur en landschap bijdragen aan de kosten van beheer en ontwikkeling? Die vraag stond april 2007 centraal op het jaarlijkse Voorjaarsforum van Natuurmonumenten. Natuurmonumenten zag het afgelopen decennium haar areaal met 25% toenemen. Tegelijkertijd blijven de verworven subsidies en eigen fondsen op hetzelfde niveau. Dat geeft spanning, zo zei algemeen directeur Jan Jaap de Graeff in zijn inleiding. Onderzoeken laten zien dat investeringen in natuur en landschap voor veel partijen inkomsten genereren. Alleen de natuurbeheerder ziet daar niets van. "We want our money back", zo citeerde De Graeff Margaret Thatcher. Maar hoe? Gebiedsfondsen ziet hij als een mogelijkheid. En ook kan gekeken worden naar de introductie van een functionele belasting. SER-voorzitter Alexander Rinnooy Kan opperde in zijn inleiding de rood-voor-groenformule voor investeren in natuur en landschap. Daarnaast biedt de nieuwe Wet ruimtelijke ordening volgens hem goede mogelijkheden om baathebbers mee te laten betalen en kosten te verevenen. En als het gaat om beheeren moeten de functiecombinaties met de landbouw meer benut worden, meende Rinnooy Kan. Bijvoorbeeld via gebiedsfondsen, combinaties met golfterreinen en vergoedingen voor waterbeheer. Peter Blom, directievoorzitter van de Triodos Bank, stelde in zijn inleiding dat van de kapitaalmarkt niks verwacht moet worden. De werelden van natuurbescherming en kapitaalmarkt liggen mijlenver uit elkaar. Wel ziet Blom mogelijkheden voor hybride vormen van beleggingen in natuur en landschap, en voor uitgifte van obligaties door natuurorganisaties tegen 0% rente. Na deze drie inleidingen ontstond een levendig debat, waarin de ruim 450 deelnemers discussieerden over de belangen van projectontwikkelaars ten koste van de natuur, en over de rol van provincies, gemeenten, recreatieondernemers, gezondheidsinstellingen en individuele burgers.

3.7 Beïnvloeden in de toekomst

De agrarische en onroerend goed-ontwikkelingen zullen de 'strijd' om de schaarse ruimte verheven. De omvang en kwaliteit van natuur en landschap zullen daarmee ook blijvend onder druk staan. Tot voor kort speelde dit vooral als gevolg van stedelijke ontwikkeling, nu is er ook de druk vanuit de landbouw bijgekomen. Zeker nu het daar economisch weer voor de wind gaat. Natuurmonumenten zal meer dan ooit tegenwicht moeten bieden aan deze ontwikkelingen. Door met volle kracht door te gaan met aankopen. En door ons stevig te laten horen wanneer voor de natuur wezenlijke ontwikkelingen, zoals de EHS, onder druk komen. We hechten weliswaar grote waarde aan samenwerking met boeren, die immers voor natuur en landschap ook belangrijk zijn, maar we zullen tegelijkertijd krachtig opkomen voor de belangen waar we als natuurbeschermingsorganisatie voor staan.

Ook de milieuoverlast van landbouw (mest, ammoniak, ontwatering) die de natuur schaadt, blijft een belangrijke rol spelen. De komende jaren gaat onze aandacht onder meer uit naar de vele watervraagstukken die voor natuur van groot belang zijn, zoals de uitvoering van de TOP-lijst verdroging, de Waterschapsverkiezingen, het klimaatvraagstuk. Daarnaast moet Natuurmonumenten er de komende jaren voor waken dat de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden de natuurdoelen voor ogen houden. Tot slot zullen de effecten van de ingezette overheidsdecentralisatie (een grotere rol voor provincies en gemeenten) de komende jaren zichtbaar worden. Natuurmonumenten zal zich in deze lijn meer en meer richten op beïnvloeding op provinciaal en lokaal niveau. Het rijk blijft niettemin belangrijk voor het vaststellen van landelijke uitgangspunten en voor de financiering van daarmee samenhangende maatregelen. Wij zullen op die verantwoordelijkheid blijven hameren.

“Goede natuur dichtbij de mensen”

“Goede natuur dichtbij de mensen. Daar zetten we ons voor in. Het compacte Nederland moet ruimte bieden aan stenen en asfalt, maar ook aan groene longen, ontspanning, een goed economisch vestigingsklimaat en biodiversiteit. Als je je verstoppt in de stenen, verdwijnt je innerlijke rust. Natuurbeleving geeft juist die rust, zorgt voor onthaasting. De natuur mag dus niet in kwaliteit achteruit gaan. Én de natuur moet dichterbij de mens worden gebracht. De Tweede Kamer heeft momenteel veel op de agenda: Natura 2000, EHS, evaluatie Flora en Faunawet, wijziging Natuurbeschermingswet. De ecologie staat enorm onder druk, natuur moet concurreren met gebouwen en landbouw. Dat is ook realistisch, dat moet je voor ogen blijven houden.

Lutz Jacobi,
PvdA Tweede Kamerlid,
woordvoerder Natuur

Natuurmonumenten gaat opvallend goed om met dat spanningsveld. Hun visie is dat je de natuur echt dient als je praktisch en constructief de discussie aangaat. Want als je enkel je poot stijf houdt stopt het, en dan kan je geen groen meer maken. Natuurmonumenten reikt mij een goede balans aan tussen ecologie en economie. Natuurmonumenten geeft mij bruikbare adviezen en standpuntondersteuning. En af

en toe ga ik mee met hen de natuur in. Zo was ik in 2007 in Doldersum, een Natura 2000-gebied dat in enige jaren weer in natuurlijke staat is gebracht. Ongelooflijk wat daar in korte tijd aan planten en dieren is teruggekeerd. Het bevestigt mij dat we op de goede weg zijn en het geeft mij veel goede inspiratie. Echt, een mooier woordvoederschap dan natuur is er niet.”

4 Betrekken mensen verbinden met de zorg voor natuur

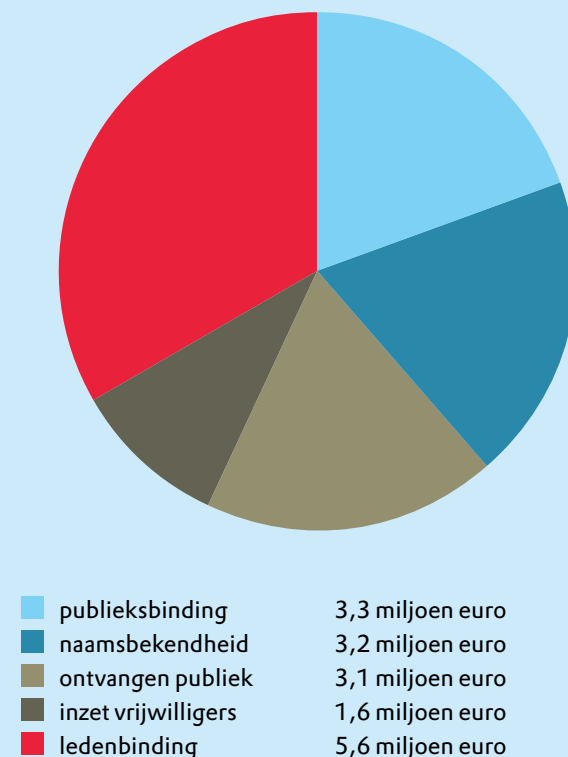
Natuurmonumenten spant zich in om mensen en organisaties te verbinden met de door haar beschermde natuur. Zodat zij betrokken raken in vele gradaties: van een besef dat het belangrijk is dat Natuurmonumenten zich inzet voor de bescherming van de natuur, tot daadwerkelijke steun in de vorm van geld en/of tijd.

Beleefbare natuur dichtbij huis draagt bij aan de kwaliteit van het bestaan. En alleen als mensen natuur ervaren, is het op termijn mogelijk een maatschappelijk klimaat voor natuurbescherming in stand te houden. Mensen moeten zich als het ware zo verbonden voelen, dat een gevoel van medeverantwoordelijkheid of zelfs mede-eigenaarschap ontstaat.

Uiteraard is verbinden geen nieuwe activiteit; daar is Jac. P. Thijsse bij de oprichting van Natuurmonumenten al mee begonnen. Maar de manier waarop we verbinden verdient wel nadrukkelijke aandacht. In 2007 leverde Natuurmonumenten daarom de notitie Verbinden van mensen met natuur en Natuurmonumenten op. Een gedachteschets waarover bestuur, verenigingsraad en werkorganisatie najaar 2007 discussieerden. Het leverde een eenduidig antwoord op wat Natuurmonumenten onder verbinden verstaat, met wie wij ons willen verbinden, onder welke voorwaarden, wat wij al doen aan verbinden en op welke punten ondersteuning nodig is. In 2008 zal Natuurmonumenten dit nader uitwerken.

Om mensen aan ons te kunnen verbinden, moeten we onze blik naar buiten richten. We moeten weten wat mensen van Natuurmonumenten verlangen. Daartoe vroegen we in 2007 onze leden naar hun tevredenheid en wensen, en formuleerden we een aantal concrete verbeterpunten. Vanaf 2008 gaan we aan de slag met: het verbeteren van de lokale informatie aan leden en omwonenden, het opzetten van een blijvende dialoog met de leden, het toegankelijker maken van onze natuurgebieden, het verder ontwikkelen van ledenaanbiedingen, en het beter verbinden van kinderen en jeugd aan Natuurmonumenten.

Bestedingen betrekken (2007): 16,8 miljoen euro

4.1 Merk, binding en zichtbaarheid

Met het in 2006 geïnitieerde nieuwe merkbeleid, de nieuwe merkwaarden (actief, urgent, relevant en aansprekend) en de nieuwe huisstijl willen we nog duidelijker maken dat Natuurmonumenten samen met mensen hard wil werken aan een open en groen Nederland. Het nieuwe merkbeleid en de nieuwe merkwaarden werden in 2007 succesvol geïntroduceerd bij medewerkers én vrijwilligers van Natuurmonumenten. Zij leerden in workshops hoe zij die boodschap in hun eigen werk nog beter kunnen uitdragen. Daarna vonden de nieuwe merkwaarden en huisstijl hun weg naar de externe doelgroepen. Via onder meer een vernieuwd logo, het gerestylede ledenmagazine *Natuurbehoud*, vele brochures en www.natuurmonumenten.nl, nieuwe vlaggen en TIP-karren (Terrein Informatie Puntkarren). Voor de noodzakelijke zichtbaarheid als steunvragende organisatie heeft Natuurmonumenten ervoor gekozen om meer en meer campagnematig te werken. 2007 was het jaar waarin Nederland kennismakte met de Natuurmonumenten-campagne 'Nederland Open en Groen. Gaan we doen'. Deze campagne maakt duidelijk dat wij samen met mensen de natuur veilig willen stellen. De campagne brengt vijf doelen onder de aandacht: meer vierkante meters voor altijd beschermen tegen volbouwen; grote, aaneengesloten natuurgebieden creëren; natuur dichterbij huis brengen; natuur inzetten om klimaatproblemen op te vangen; meer mensen actief laten meedoen voor een open en groen land. De campagne startte in juni met een televisiespot, abri's en advertenties. En met het aanbieden van een pamflet aan Tweede Kamerleden in Den Haag, onder de begeleiding van bodypainted, levende 'natuur'. Najaar 2007 volgde de Open en Groen bakfietsstour, waarmee bekende Nederlanders (waaronder Hugo Metsers, Annelieke Brouwers, Cees Veerman) al fietsend inwoners en bedrijven uitdaagden om de mouwen op te stropen voor de natuur.

Juli 2007 overhandigde algemeen directeur Jan Jaap de Graeff de petitie 'Nederland open en groen. Gaan we doen' aan Tweede Kamerleden. Hij werd vergezeld door bodypainted 'levende natuur', die de Kamerleden uitnodigden om blootsvoets over het Haagse Plein te lopen naar het kleinste tijdelijke natuurgebied dat Natuurmonumenten daar voor de gelegenheid had ontwikkeld.

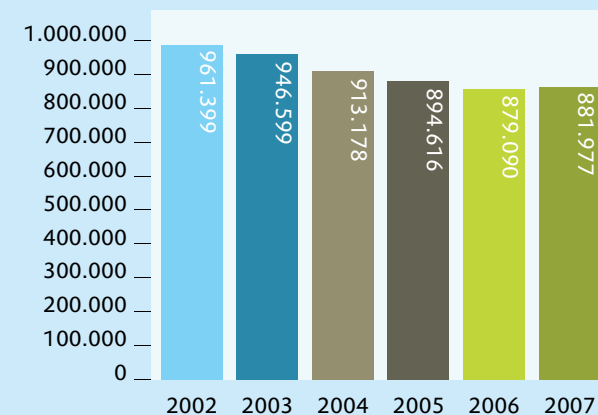
De campagne Open en Groen, die duurt tot 2010, zal zich in 2008 inhoudelijk toespitsen op het thema 'Meer vierkante meters voor altijd beschermen tegen volbouwen'.

4.2 Verbinden van mensen

Meedenken

In 2007 dachten vele partijen weer actief met ons mee. Zo organiseerde de verenigingsraad twee klankbordgroepen belangenbehartiging, waar totaal 44 leden hun gedachten vormden over Natura 2000, klimaatverandering en de waterschapsverkiezingen 2008. Het themaoverleg wijdde de verenigingsraad dit jaar aan "Hoe verbind je mensen met een natuurgebied?". De dertien districtscommissies raadpleegden daarnaast veelvuldig hun eigen klankbordgroepen en digitale e-mailklankbordgroepen over regionale onderwerpen. Tot slot vroegen we 13.000 leden via een digitale enquête in 2007 naar hun tevredenheid, wensen en behoeften. Zo'n 1.300 leden gaven hun inhoudelijke reactie. Daaruit leerden we vooral dat leden graag beter geïnformeerd willen worden over wetenswaardigheden in hun omgeving, zoals wandel- en fietsroutes, ontwikkelingen in flora en fauna, het werk van Natuurmonumenten en onze visie op actuele kwesties in hun buurt. Tot slot: bij alle gebieden waar herstel of ontwikkeling plaatsvindt, betreft Natuurmonumenten zoveel mogelijk de omwonenden. Een goed voorbeeld in 2007 was de inrichting van de natuur rondom Zierikzee, waarin de beheerder met omwonenden sprak en de inrichting afstemde op een aantal van hun wensen. En in Hackfort sloegen we de handen ineen met lokale ondernemers, hetgeen een aantal geweldige initiatieven opleverde. Meer daarover is te lezen op [pagina 38](#).

Leden en donateurs ultimo 2002-2007

Eigen media belangrijk kanaal voor binden en boeien

Natuurbehoud Vier keer viel Natuurbehoud in 2007 op de mat van de leden. Daarin bleven zij op de hoogte van onze activiteiten, nut en noodzaak van ons werk, de ontwikkelingen in onze natuurgebieden, en kregen zij tips om de natuur in te gaan.

Van Nature Zo'n 6.500 mensen, onder wie ruim 4.000 beleidsbeïnvloeders, konden dit jaar in elf uitgaven van Van Nature lezen hoe het gaat met de natuur in Nederland, waar Natuurmonumenten zich hard voor maakt en wat zij zélf kunnen bijdragen aan natuurontwikkelingen.

Vrijwilligerskrant Meer dan 2.300 vrijwilligers werden via de Vrijwilligerskrant (twee uitgaven in 2007) geïnformeerd over de ontwikkelingen bij Natuurmonumenten en geïnspireerd in hun vrijwilligerswerk.

Stuifmail De 605 vaste medewerkers lazen maandelijks in het personeelsblad Stuifmail over organisatie-ontwikkelingen en deden daarin inspiratie op voor hun dagelijkse werk.

www.natuurmonumenten.nl Op de website vonden leden en niet-leden in 2007 op ieder moment hun weg naar Natuurmonumenten. Met bijna elke dag nieuwe nieuwsberichten en gedetailleerde informatie over ons werk en over de activiteiten in onze natuurgebieden.

Natuurbrief Ruim 21.000 abonnees ontvingen de Natuurbrief in 2007 twaalf maal in hun digitale postbus. Met daarin waarnemingen uit de natuur, buitenactiviteiten, aanbiedingen en actuele informatie over het werk van Natuurmonumenten.

Meedoen

Conform het meerjarenplan wil de directie van Natuurmonumenten uiterlijk in 2013 de vrijwilligersinzet verdubbeld hebben. Daartoe stelden we, gesteund door een impuls vrijwilligerswerk, in 2007 een centraal team vrijwilligerswerk in, dat de activiteiten coördineert ter verhoging van de vrijwilligersinzet. Ook gaat hun aandacht uit naar de kwaliteit van de begeleiding en van het vrijwilligerswerk zelf. In 2007 was er al een eerste vrijwilligersgroei te zien. Via mailings, websites, posters, folders, de vrijwilligerskrant en nieuwsbrief vroegen we onze leden om in het nabijgelegen natuurgebied vrijwilligerswerk te komen doen. Succesvol was bijvoorbeeld het aanstaande Bezoekerscentrum Nieuwkoop, dat maar liefst 31 nieuwe vrijwilligers aantrok. Daarnaast trainden we onze beheerteammedewerkers in het begeleiden van vrijwilligers, en zetten we een intranetkennisbank op, waar medewerkers vanaf 2008 informatie vinden over de begeleiding en inzet van vrijwilligers. Ook wisten we het aandeel van de incidentele vrijwilligers, bijvoorbeeld medewerkers van bedrijven die een dagje de handen uit de mouwen steken, te verhogen. Bovendien maakten we de vrijwilligerskrant aantrekkelijker, om onze vrijwilligers beter aan ons te kunnen binden. Uiteindelijk steeg het aantal vaste vrijwilligers in 2007 van circa 2.000 naar circa 2.300, en zijn vele bestaande vrijwilligers ook méér werk voor ons gaan doen. En ook de overige (incidentele en groepen) vrijwilligers stegen in aantal: van circa 5.300 naar circa 6.000 mensen.

In het jeugdbeleid maakte Natuurmonumenten in 2007 duidelijke keuzes. Op aangeven van de verenigingsraad leverden we een ontwikkelingsrichting voor de doelgroep jeugd op, die de lijnen uitzet om jeugd te betrekken bij natuur en Natuurmonumenten. Daarin komen

Klachtenafhandeling gestroomlijnd

In 2007 heeft Natuurmonumenten de klachtenafhandeling van een procedure voorzien. Dit om de klachten, die leden en niet-leden indienen, vastomlijnd te kunnen afhandelen (doorlooptijd, kwaliteit, verantwoordelijkheid) en om beter inzicht te krijgen in soorten en aantallen klachten. En natuurlijk om degene die een klacht indient te informeren bij wie hij terecht kan met de klacht, wanneer hij antwoord krijgt, hoe de klachtafhandeling verloopt en waar hij terecht kan voor eventueel beroep. De klachtenprocedure is voor iedereen te vinden op www.natuurmonumenten.nl.

nadrukkelijk de samenwerking met scholen en het bieden van maatschappelijke stages aan bod. Ook het initiatief WILDzoekers werd in die notitie geëvalueerd. We concludeerden dat de formule WILDzoekers niet voldoet aan de verwachtingen. De activiteiten bereiken slechts een klein deel van de leden, het ledenaantal blijft achter en de financiële situatie is niet in evenwicht. We besloten daarop samen met participant Vogelbescherming, om vanaf 2008 uitsluitend nog in te zetten op het tijdschrift WILDzoekers Expres en de ondersteunende website www.wildzoekers.nl. WILDzoekers voert dan geen eigen activiteiten meer uit, maar promoot de jeugdactiviteiten van Natuurmonumenten, Vogelbescherming en een aantal kleinere natuurorganisaties in het tijdschrift. Voortaan werven we abonnees voor WILDzoekers Expres; zij worden daarmee ook lid van Natuurmonumenten.

Geven

In 2007 wist Natuurmonumenten het dalende ledenaantal te keren. Voor het eerst sinds jaren steeg het aantal leden en donateurs weer: van 879.090 naar 881.977. Onze inkomsten uit leden en donateurs steeg zelfs met bijna 20%: van 16,6 miljoen (2006) naar 19,9 miljoen euro (2007). We zijn blij dat onze inspanningen vruchten hebben afgeworpen. Zo stuurden we in 2007 drie mailings uit naar leden (opbrengst: 1 miljoen euro) en organiseerden belacties naar nieuwe leden. Meer over gerichte acties leest u op [pagina 63](#).

Ook richtten we onze aandacht op het voorkómen van uitstroom. Zo organiseerden we voor eerstejaarsleden, een doelgroep met de hoogste uitstroomkans, een belactie waarin we de waarde van het lidmaatschap nog een keer onder de aandacht brachten. Ook probeerden we

MKB-voorzitter Loek Hermans springt op de bagagedrager van Natuurmonumenten-voorzitter Cees Veerman.

De bakfiets (één vierkante meter natuur) maakte in oktober een tour door het land om Nederlanders op te roepen de mouwen op te stropen voor een open en groen Nederland. Verschillende bekende Nederlanders zetten zich belangeloos in voor onze actie.

leden te interesseren voor betalen per machtiging of voor een driejarige verlenging van het lidmaatschap. Daarnaast benaderden we mensen die recent hun lidmaatschap opzegden, met de vraag of ze Natuurmonumenten niet alsnog/opnieuw, eventueel als donateur, willen steunen.

De inkomsten uit erfstellingen en legaten bedroegen in 2007 7,4 miljoen euro, dat is ruim 0,5 miljoen euro hoger dan begroot. De inkomsten uit giften en schenkingen stegen van 893.000 euro (2006) naar 1,18 miljoen euro (2007). In 2007 bracht Natuurmonumenten de mogelijkheden van het andere geven nadrukkelijk onder de aandacht van het publiek.

In Natuurbehoud en op de website informeerden we uitgebreid over periodiek schenken en het instellen van een Natuurmonumentenfonds op Naam. Ook brachten we een exclusieve brochure uit over schenken en nalaten, en plaatsten we advertenties in vakbladen.

In november benaderden we bovendien een selecte groep leden schriftelijk met de propositie om periodiek te gaan schenken. Dit leverde ruim tweehonderd periodieke schenkingen op.

De extra inkomsten hieruit zullen in 2008 zichtbaar zijn in de cijfers.

Bezoekerscentra druk bezocht in 2007

Hoeveel bezoekers ontvingen de zes bezoekerscentra van Natuurmonumenten in 2007? Onze tellers noteerden de volgende standen:

Dwingelderveld	175.460
Veluwezoom	150.000 *
Oisterwijk	73.000 **
De Wieden	61.826
's-Graveland	101.403
Brunsummerheide	57.112

* *geschatte aantallen, het nieuwe bezoekerscentrum beschikte in 2007 nog niet over een teller*

** *meting tot 30 november, de dag dat het bezoekerscentrum afbrandde*

Penningkruid 2007: vier vruchtbare wervinginstrumenten

Het ruim tweejarige programma Penningkruid (2006 - medio 2008) ontwikkelt nieuwe en verbeterde manieren van leden- en fondsenwerving. In 2007 testten we onder meer de direct response televisie-spot (DRTV spot) op SBS6, National Geographic channel en de publieke omroep. Deze tv-spot riep kijkers op om telefonisch zoekkaarten te bestellen. Bijna 5.000 mensen reageerden daarop, en zo'n 700 mensen gaven aan Natuurmonumenten structureel te willen steunen. Afgezet tegen de kosten van de actie valt dit resultaat tegen. Voorjaar 2008 start Natuurmonumenten daarom een tweede DRTV-actie met een gewijzigde premium en telefonische opvang, om te bepalen of de kosten/batenverhouding beter kan. Daarnaast organiseerden we voorjaar 2007 een vruchtbare belactie richting ongeveer 5.500 oud-leden. Hen vroegen we om te overwegen ons weer te steunen. Ook hierop werd zeer positief gereageerd. Totaal werden 226 mensen weer lid, en gaven 482 mensen een eenmalige gift. Ook stuurde Natuurmonumenten in 2007 succesvolle fondsenwervende brieven uit naar ruim 500.000 leden. We vroegen geld voor het herstel van het Gelderse Beekbergerwoud, voor twaalf van onze buitenplaatsen en voor aankoop en inrichting in de Harger- en Pettemerpolder (NH). Deze acties waren succesvol en brachten ruim 1 miljoen euro op, een drievoud van de geïnvesteerde kosten. Tot slot staken we in 2007 energie in een betere dienstverlening richting onze leden. We inventariseerden de ledenwensen via een digitale ledenenquête, die door 1.319 leden werd ingevuld. Daaruit bleek dat leden de regionale informatie bij hen in de buurt onvoldoende vinden. Men wil graag beter geïnformeerd worden over wetenswaardigheden in hun omgeving: over wandel- en fietsroutes, ontwikkelingen in flora en fauna, over het werk van Natuurmonumenten en onze visie op actuele kwesties in hun buurt. Daarnaast belden we zo'n 5.000 eerstejaarsleden met een welkomsttelefoontje, met daarbij de vraag of het lidmaatschap naar wens was. Dit stelde het overgrote deel zeer op prijs.

Still uit DRTV-spot

4.3 Verbinden van organisaties

Natuurmonumenten is een grote organisatie met een sterk merk. Dat helpt onze sponsor-medewerkers bij het zoeken van samenwerkingen met bedrijven. In 2007 zagen we een verschuiving van motivatie van onze partners. Bedrijven die voorheen ons algemene doel steunden, willen nu meer en meer steun geven aan specifieke doelen en projecten. Daarom startten we in 2007 met het opstellen van een projectenlijst, die Natuurmonumenten in haar gebieden wil uitvoeren, maar waarvoor geld tekort is. Deze lijst functioneert als een wensenlijst, die we op elk moment kunnen presenteren aan bedrijven die Natuurmonumenten willen steunen. Op die manier denken we meer bedrijven inhoudelijk te interesseren.

Daarnaast bouwden we in 2007 voort op het laagdrempelige bedrijfsdonateurschap voor de kleinere bedrijven. Voor minimaal 250 euro per jaar ontvangt een bedrijf een speciaal lidmaatschap. Eind 2007 noteerde Natuurmonumenten zo'n 120 bedrijfsdonateurs.

Deze ontwikkelingen namen we mee in de nieuwe versie van de sponsorwervingnotitie. Deze notitie geeft interne medewerkers, landelijk en regionaal, een handvat om de benodigde contacten op te bouwen. De notitie wordt begin 2008 vastgesteld.

Nationale Postcode Loterij

Sinds 1990 ontving Natuurmonumenten al ruim 238 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij. In 2007 steunde de Postcode Loterij ons met maar liefst 14,3 miljoen euro. Daarnaast bracht de belactie '1 tegen 100' in 2007 25.844 euro op. Een substantiële en onmisbare

Steun van particulieren en bedrijven in 2007* (x € 1.000)

	realisatie 2007	begroting 2007
Contributies van leden	19.917	17.000
Fondsenwervende acties	1.364	500
Ontvangen giften en schenkingen	1.177	700
Erfstellingen en legaten	7.413	6.900
Verkoopresultaat	377	350
Sponsoring en bedrijfsgiften	1.246	1.700
	31.494	27.150

* lees ook de financiële toelichting in de jaarrekening

bijdrage voor de natuurbeschermingsactiviteiten van de vereniging. In de vele natuurprojecten die we hiermee realiseren komen alle aspecten van het werk aan bod: natuurbeheer, natuurontwikkeling, cultuurhistorie, educatie en voorlichting, natuurbeleving en recreatie. Ook verwierven we met de Postcode Loterij-gelden gronden voor het project Meer Maas (Gelderland en Noord-Brabant) en landbouwgrond bij het hoogveengebied Fochteloërveen (Friesland en Drenthe). Met de HIER-klimaatcampagne bracht Natuurmonumenten samen met meer dan veertig andere goede doelenorganisaties de afgelopen twee jaar de klimaatverandering onder de aandacht. Deze klimaatcampagne ontving 16,1 miljoen euro van de Nationale Postcode Loterij. Natuurmonumenten werkt binnen HIER aan natuurlijke klimaatbuffers in Nederland, samen met Vogelbescherming Nederland, Ark Natuurontwikkeling, de Waddenvereniging en Staatbosbeheer.

ING

ING en Natuurmonumenten onderstreepten in 2007 het belang van hun samenwerking sinds 1995, door de verlenging van het samenwerkingscontract tot en met 2009. De focus van het hoofdsponsorschap van ING lag in 2007 (en ligt ook in 2008 en 2009) op het eiland Tiengemeten. De nadruk op Tiengemeten past in een bredere strategie waarbij Natuurmonumenten met de financiële (500.000 euro) en actieve steun van ING concrete projecten start. Dankzij de ligging aan de zuidrand van het druk bevolkte Rotterdam is Tiengemeten een geweldig natuurgebied voor een dagje uit voor jong en oud. De verwachting is dat de komende jaren veel mensen het eiland zullen bezoeken. Met de steun van ING kan Natuurmonumenten nu beheerprojecten op Tiengemeten oppakken.

Nuon

Sponsor Nuon helpt Natuurmonumenten om het werk op het centraal kantoor en in de regio's klimaatvriendelijk te realiseren. Dat gebeurt met duurzame energie, afkomstig van zonnepanelen, aardwarmte of bijvoorbeeld waterwielen. De tienjarige samenwerking met Nuon is vormgegeven in tientallen projecten, waarvan er reeds 51 gerealiseerd zijn.

Een greep uit de energieprojecten die Nuon in 2007 voor Natuurmonumenten opleverde: plaatsing van 208 zonnepanelen en 2 warmtepompen in Bezoekerscentrum Veluwezoom, 1 waterwiel in beheereenheid Eemland, waterwielen en windmolens in natuurgebied De Wieden, zonnepanelen en aardwarmte in beheerkantoor Noordwest-Veluwe, en zonnepanelen op het bijzondere eiland Griend. Vooral dit laatste project kreeg in 2007 veel media-aandacht.

Landal GreenParks

In 2007 werkte Natuurmonumenten intensief samen met partner Landal GreenParks. Het bedrijf steunde ons met 100.000 euro. Daarnaast stimuleerde Landal haar klanten om lid te worden van Natuurmonumenten, via het aanbod om de laatste twee jaar van een driejarig lidmaatschap te betalen. Ook bood Landal Natuurmonumenten-leden elk kwartaal een aantrekkelijk arrangement, waarbij voor elke boeking 5 euro naar Natuurmonumenten ging. De Landal-parken zorgden bovendien voor een grotere zichtbaarheid voor Natuurmonumenten, en Natuurmonumenten organiseerde natuuractiviteiten in diverse parken. Tot slot gaf Landal gratis midweek- en weekendverblijven weg aan de prijswinnaars van de puzzels in het ledenmagazine Natuurbehoud.

Libelle Bel en Win

In 2007 intensiverde Natuurmonumenten de samenwerking met weekblad Libelle. Maar liefst 50% van de opbrengsten van de wekelijkse Bel & Win-lezersacties gaat naar Natuurmonumenten. Dat leverde in 2007 ruim 691.000 euro op. Een deel van de opbrengst bestemden we voor de bouw van schaapskooi Brunsummerheide, waarover we in Libelle tevens vier advertorials plaatsten. Daarnaast startten we de gezamenlijke website www.mijnnatuurmonument.nl, met natuurnieuwtjes en een weblog van de schaapherder. In augustus bracht Libelle de prachtige, veel gelezen bijlage Naar buiten uit, geheel gewijd aan Natuurmonumenten. Tot slot vroeg Libelle in speciale advertenties aandacht voor de Natuurmonumenten-campagne Open en Groen.

4.4 Betrekken in de toekomst

Steeds meer mensen dragen de natuur een warm hart toe. De manier waarop zij een bijdrage willen leveren, hun commitment tonen, wordt echter steeds individueler. Dus moet Natuurmonumenten in de toekomst meer inspelen op wat mensen van ons willen. Alleen op die manier kunnen we samen een bijdrage leveren, om vervolgens samen te genieten van een open en groen Nederland.

De in 2007 opgeleverde beleidsnotitie Mensen verbinden met de zorg voor de natuur en het daaraan gekoppelde Plan 2009-2014 geven richting aan deze opdracht. Onze toekomstambities liegen er niet om. Uiterlijk 2013 willen we meer leden (circa 885 duizend), meer

jaarlijkse inkomsten (circa 37 miljoen euro), een hogere bijdrage per lid (circa 25 euro), nog meer campagnematig werken en een top-10 positie bereiken in merk/bekendheid/imago.

De komende jaren gaan we meer investeren in fondsenwervende acties, conform de succesfactoren die het programma Penningkruid opleverde. Daarnaast zullen we onze sponsorinspanningen nog meer ombuigen van reactief naar actief relatiebeheer. Ook gaan we structureel en programmatisch werken aan ledenbinding, ondersteund door databasemarketing (gepersonaliseerde communicatie op basis van een verfijnde database). Leden binnenhouden is immers goedkoper dan leden werven.

Daarnaast zullen we onze communicatie meer gaan afstemmen op deelgroepen, waaronder jeugd en beleidsbeïnvloeders. Onze eigen media, waaronder de website, gaan hierin een belangrijke rol spelen. Tot slot is en blijft Natuurmonumenten een organisatie die mensen in staat stelt om zich te verbinden met de natuur en met Natuurmonumenten. We moeten ons samen sterk maken, om er samen van te kunnen genieten. Dat blijft onze focus voor de toekomst.

“Energie van de natuur is goed voor de natuur”

“Nuon sponsort om haar merk te versterken, via naamsbekendheid en door het merk een inhoudelijk relevante lading mee te geven. Wij willen onze maatschappelijke betrokkenheid daarbij steeds nadrukkelijker invullen. Daarin past de samenwerking met Natuurmonumenten dan ook heel goed. Maar ook met een partner als het Nuon Solar Team brengen we de toepassing van zonne-energie op een sympathieke en relevante wijze dichtbij de mensen en stimuleren we de toepassing hiervan. Nederland moet tenslotte een oplossing vinden voor het klimaatprobleem. En daarin heeft Nuon een nadrukkelijke rol. Bovendien willen wij als gebruiker – of noem het vervuiler – iets teruggeven aan de maatschappij. Dat doen we met het leveren van

Annemiek Jonker,
communicatieadviseur
energiebedrijf Nuon

oplossingen voor duurzame energie, zoals bij Natuurmonumenten.

“We hebben bewust gekozen voor een langdurige samenwerking met Natuurmonumenten. Want we willen niet alleen incidentele projecten doen. Een samenwerking moet ook doorklinken naar leden en klanten, het moet duidelijk maken waar je als bedrijf voor staat. En dat kost tijd. Tenslotte moeten we vanaf het begin van een project meedraaien om duurzame energie systemen in te kunnen passen in een bezoe-

kerscentrum of beheerkantoor. De Natuurstroom die wij Natuurmonumenten leveren, wordt volledig gerealiseerd met zon, wind en water. Daarnaast halen we op de locaties van Natuurmonumenten met warmtepompen warmte uit de aarde en met zonnepanelen stroom uit zonlicht. Die stroom is dus ook 100% CO₂-vrij. Als ik mensen uitleg wat wij doen voor Natuurmonumenten, ontmoet ik heel veel enthousiasme. Energie van de natuur is goed voor de natuur. Dat noem ik een krachtige samenwerking.”

5 Besturen een actieve en betrokken organisatie

Het bestuur van Natuurmonumenten stelt de koers en de hoofdlijnen van het beleid vast, en legt deze voor aan de verenigingsraad. De driehoofdige directie voert dat beleid uit en geeft de dagelijkse leiding aan de organisatie van Natuurmonumenten.

In 2007 werkte Natuurmonumenten door aan het realiseren van de in 2006 vastgestelde Meerjarenplan-hoofdlijnen: het streven naar robuuste en goed verbonden natuurgebieden, het verbinden van mensen met natuur en het geven van ruimte voor lokaal initiatief. Belangrijke onderwerpen voor het bestuur waren het trage tempo van de verwervingen, het aanpakken van de achterstand in het beheer van de landschapselementen, het gebouwenbeheer, het verder uitwerken van het begrip 'verbinden van mensen met natuur' en de leden- en fondsenwerving, het beleggingsbeleid en het programma 'Natuurmonumenten en klimaatverandering'.

5.1 Het bestuur in 2007

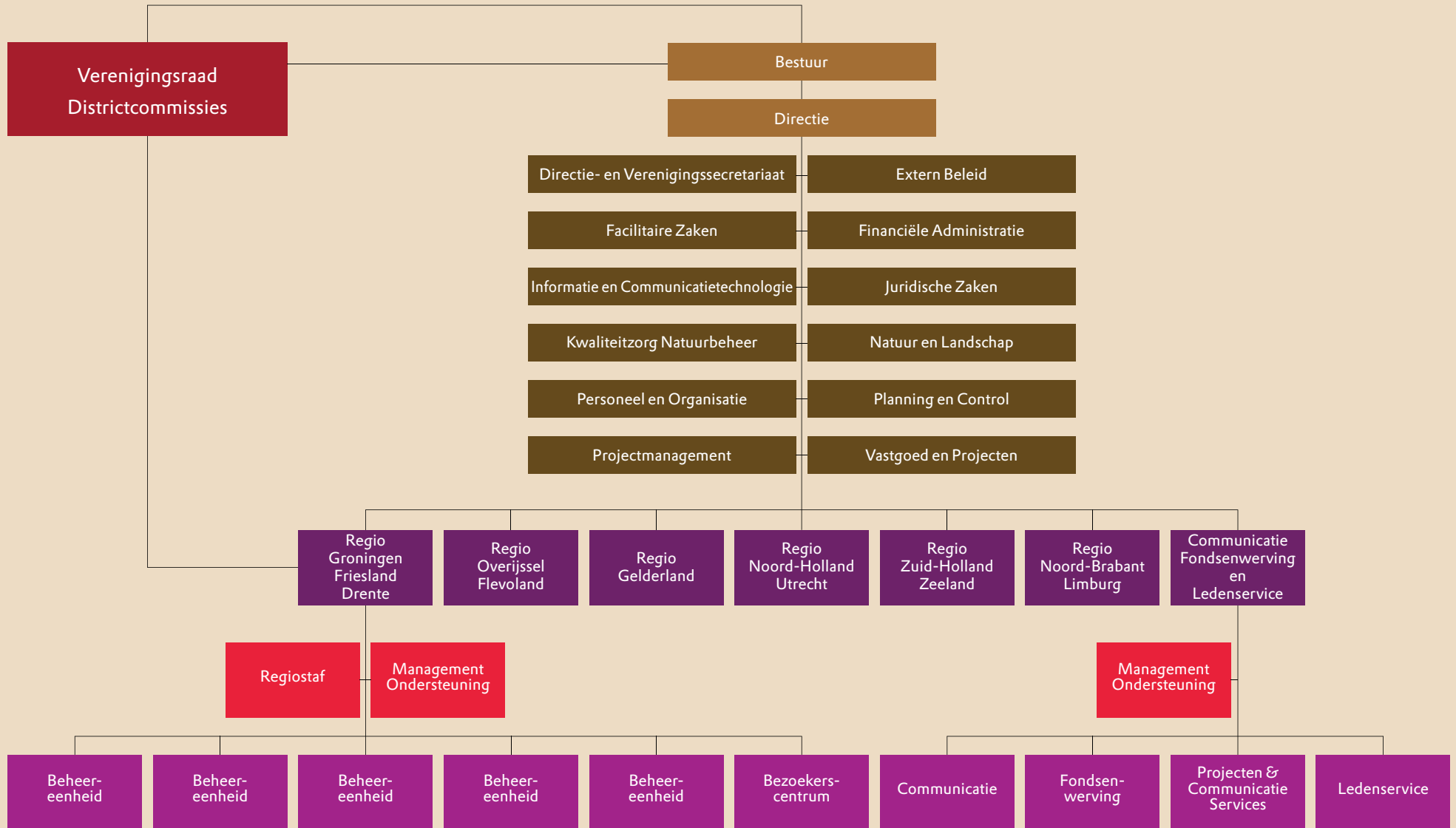
Het bestuur kwam in 2007 zes keer in bestuursvergaderingen bijeen. Daarnaast hield het twee themabijeenkomsten. In oktober sprak het bestuur in een bijzondere bestuursvergadering over het functioneren van het bestuur zelf. Het benadrukte het belang van een beknopte en efficiënte informatievoorziening voor het uit kunnen voeren van de toezichthoudende taak, meer nadruk op het werken in de bestuurscommissies en meer ruimte voor een gedachtewisseling in het bestuur over de toekomstige koers van de vereniging en de te maken strategische keuzes. Het bestuur vroeg de directie een notitie voor te bereiden over hoe dit gestalte kan krijgen. Zo'n notitie komt in 2008 in het bestuur aan de orde.

Bestuur en directie

Van links naar rechts naar boven:

Marijke Augusteijn, Teo Wams, Fedde Koster, Liesbeth Cremers, Alfred van Hall, Gijs ten Kate, Saskia de Jonge, Robert Jan van Ogtrop, Jitske de Jong, Martin Wassen, Jos Kuijpers, Jan Jaap de Graeff, Godfried van der Lugt, Cees Veerman, Jos van der Velden.

Natuurmonumenten en de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen: hoe wordt de vereniging bestuurd?

Natuurmonumenten is een grote vereniging met veel leden, en tegelijkertijd een grote organisatie die de zorg heeft voor het beheer van tal van natuurgebieden. Wie bepaalt welke koers de vereniging vaart, wie staat aan het stuur? Dat zijn drie organen: de verenigingsraad, het bestuur en de directie. De Code Goed Bestuur voor Goede Doelen bepaalt hun spelregels.

Verenigingsraad

De door de leden gekozen afgevaardigden vormen in elk district (twaalf provincies én Amsterdam) een districtscommissie, die het contact met de leden onderhoudt. Alle districtsafgevaardigden samen (december 2007 waren dat er 83) vormen de verenigingsraad, die ervoor zorgt dat de stem van de leden doorklinkt in de koers van de vereniging. De verenigingsraad stelt de hoofdlijnen van het beleid vast, keurt het jaarverslag goed en benoemt de bestuursleden.

Bestuur

Het bestuur (samengesteld uit twaalf onbezoldigde bestuursleden) heeft de algemene leiding over Natuurmonumenten. In de praktijk functioneert het als een bestuur op afstand en bestuurt het op hoofdlijnen. Het bestuur kent drie bestuurscommissies die onderwerpen op hun vakgebied meer gedetailleerd voorbereiden en het voltallige bestuur daarover adviseren: de bestuurscommissies Beheer, Financiën, en Verenigingszaken en Marketing. Daarnaast treedt de Commissie voor de Directie namens het bestuur op als werkgever voor de directie. En een speciale auditcommissie bereidt de besluitvorming van het bestuur voor op het gebied van de financiële verslaglegging en de risicoanalyse en -beheersing.

vervolg

Directie

De directie is belast met de voorbereiding van de hoofdlijnen van beleid en de overige bestuursbesluiten. De directie geeft leiding aan de werkorganisatie en voert het vastgestelde beleid uit. Zij legt verantwoording af aan het bestuur en zorgt dat het bestuur goed geïnformeerd blijft over de gang van zaken.

Code Goed Bestuur voor Goede Doelen

In de loop van 2005 is de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen vastgesteld door de Vereniging van Fondsenwervende Instellingen (VFI). Deze Code geeft spelregels voor het besturen van goede doelenorganisaties en voor hoe de organisatie haar leden of donateurs hierover moeten informeren: helder en transparant. Het bestuur van Natuurmonumenten stemt volledig in met de Code en het belang van helderheid en transparantie richting de samenleving. Het heeft zich ook in 2007 over de spelregels gebogen en is van mening dat de manier waarop Natuurmonumenten bestuurd wordt, voldoet aan de Code.

Achterin dit jaarverslag vindt u de samenstelling van het bestuur (inclusief nevenfuncties), de bestuurscommissies, de verenigingsraad en de vertrouwenscommissie van verenigingsraad en directie.

De bestuursvergaderingen in 2007

Het bestuur stond in zijn eerste vergadering (februari), stil bij de tussenbalans van het twee-jarige programma Penningkruid, dat gericht is op inkomstenverhoging uit leden- en fondsenwerving. Het toonde waardering voor het succesvolle programma en stemde in met een verlenging tot halverwege 2008. Die verlenging vond overigens plaats binnen het voor Penningkruid beschikbare budget. Het bestuur sprak wederom zijn zorg uit over het ledenaantal, dat al een paar jaar daalt. Het bestuur stemde, na enige discussie, in met het voorstel om via herverdeling van middelen in 2007 te streven naar stabilisatie of een lichte stijging van het aantal leden en donateurs. Met succes, want Natuurmonumenten telde eind 2007 meer leden en donateurs dan eind 2006.

Het bestuur besloot ook om uit het positieve resultaat over 2006 een bedrag van 2 miljoen euro te reserveren voor achterstallig onderhoud van gebouwen. Meer daarover is te lezen op [pagina 80](#). Tot slot sprak het bestuur over de lobbyagenda, een nieuw instrument voor het plannen van de lobbyactiviteiten van Natuurmonumenten. Deze agenda bevat vijf thema's, waarvoor 60% van de lobbycapaciteit, centraal en in de regio's, ingezet wordt. De agenda moet een betere samenwerking realiseren tussen de regio's en het centraal kantoor op het gebied van de beleidsbeïnvloeding.

Een belangrijk onderwerp in de maartvergadering van het bestuur was de evaluatie van het beheer van de landschapselementen bij Natuurmonumenten. Het bestuur constateerde naar aanleiding van deze evaluatie dat sprake was van een beheerachterstand. De conclusies en afspraken rondom deze evaluatie leest u op [pagina 82](#). Naar aanleiding van de jaarrekening

vroeg het bestuur wederom aandacht bij de directie voor de onderuitputting van projectgelden. Projecten worden trager gerealiseerd dan gepland, waardoor de begrote kosten veelal niet in de betreffende begrotingsperiode worden gemaakt, maar pas in een volgend jaar. Om een voorbeeld te noemen: in 2006 werd er 17,5 miljoen euro (na aftrek subsidies) begroot voor nieuwe projecten, terwijl dat jaar voor slechts 8,3 miljoen euro voor die projecten werd gerealiseerd. De rest pas in een volgend jaar. De directie zegde toe deze onderuitputting te onderzoeken en voorstellen voor een betere projectenbegroting aan het bestuur voor te leggen. Dit gebeurde in december.

In de bestuursvergadering van april boog het bestuur zich met name over een actualisering van de zogenoemde aankoopgebiedenkaarten. Op deze intern gebruikte kaarten staan alle gebieden die Natuurmonumenten zou willen verwerven. Ze dienen vooral voor een snelle en gemakkelijke besluitvorming over aankopen zodra grond beschikbaar komt. Op advies van de bestuurscommissie Beheer, keurde het bestuur alle kaarten goed.

In de junivergadering stond de actualisering van het Meerjarenplan op de agenda. Het bestuur waardeerde de goed leesbare actualisering en informatieve bijlagen. Wel stelde het bestuur het achterblijvende tempo van de verwervingen en het gebouwenbeheer aan de orde. Verder accordeerde het bestuur het reglement voor een auditcommissie en besloot het tot de instelling van die commissie. Al in 2006 besloot het bestuur dat ook het beleidsveld marketing aandacht moest krijgen in een aparte bestuurscommissie. In de junivergadering stelde het bestuur vast dat een bestuurscommissie Verenigingszaken en Marketing zou

De Code Goed Bestuur en het vernieuwde CBF-Keur

De Vereniging van Fondsenwervende Instellingen (VFI) en het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) stelden in 2006 een Commissie Vervlechting in, die de in 2005 vastgestelde Code Goed Bestuur en het CBF-reglement moest vervlechten tot een nieuw CBF-Keurmerk. Deze commissie bracht in 2007 advies uit over een gemoderniseerd reglement CBF-Keur, met regels die binair (het is goed of fout) getoetst worden en op basis van drie te toetsen principes:

- de functies 'toezicht houden', 'besturen' en 'uitvoeren' blijven gescheiden,
- de organisatie werkt continu aan een optimale besteding van middelen, en
- streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverstopping en de verwerking van wensen, vragen en klachten.

worden ingesteld. Omdat het bestuur voor alle drie bestuurscommissies een bezetting van ten minste vier bestuursleden wenselijk vond, werd eveneens besloten de verenigingsraad voor te stellen het aantal bestuursleden uit te breiden van elf naar twaalf. Daarnaast stemde het bestuur in met het voorstel om in principe het jaarverslag alleen digitaal ter beschikking te stellen, dit uit duurzaamheidsoverwegingen. Waar nodig, blijft de mogelijkheid van het verspreiden van papieren printversies. Tot slot riep een voorstel voor de verwerving van buitenplaats Beekestijn een aantal vragen en opmerkingen op. Afgesproken werd dat het voorstel verder zou worden uitgewerkt. De besluitvorming werd gedelegeerd aan de voorzitter, de penningmeester en een van de bestuursleden. Dit leidde uiteindelijk tot een positief besluit over de verwerving van Beekestijn.

In oktober stelde het bestuur de begroting 2008 vast, met uitzondering van een extra budget voor leden- en fondsenwerving. Het besluit over het vrijgeven van dit budget werd in februari 2008 genomen, nadat de resultaten op het gebied van de leden- en fondsenwerving in 2007 bekend waren. Ook stemde het bestuur in met een herijking van het beleggingsbeleid, met een keuze voor de volgende beleggingsmix: 55% staatsobligaties (aan te houden tot het moment van aflossing), 7,5% bedrijfsobligaties met minimaal BBB-kredietwaardigheid (te waarderen tegen marktwaarde), 27,5% aandelen in de traditionele markten (West-Europa en Noord-Amerika), 10 % aandelen in vastgoedfondsen (indirect vastgoed). In deze mix is nu ook ruimte voor vastgoedfondsen. Het bestuur stelde vast dat aan de vermogensbeheerders gevraagd moet worden om te kiezen voor vastgoedfondsen die het beste bij de doelstelling van Natuurmonumenten passen. Deze herijking van het beleggingsbeleid was in

↑ vervolg

De besturen van het CBF en de VFI stemden in 2007 in met dit nieuwe reglement voor het CBF-Keurmerk. Het CBF zal Natuurmonumenten in 2010 hertoetsen op basis van het geactualiseerde reglement. Overigens ontving Natuurmonumenten ook in 2007 de vijf jaar durende CBF-Keur, toen nog op basis van het oude reglement.

Conform het nieuwe CBF-Keurmerk moet het bestuur van Natuurmonumenten nu via een verantwoordingsverklaring uitleg geven over de toepassing van het bovengenoemde eerste principe: het gescheiden zijn van de functies 'toezicht houden', 'besturen' en 'uitvoeren'. In de bijlagen vindt u de verklaring 'Natuurmonumenten en de Code Goed Bestuur voor goede doelen: hoe wordt de vereniging bestuurd?'. Daarin geven we een algemene toelichting op hoe Natuurmonumenten

de vijf voorgaande bestuursvergaderingen al steeds aan de orde geweest via de schriftelijke en mondelinge rapportages van de bestuurscommissie Financiën. Op [pagina 133](#) is meer te lezen over het beleggingsbeleid.

Verder stelde het bestuur een notitie vast voor ruiling van gronden met derden. Hoewel de vereniging in principe geen grond vervreemdt, willen aanliggende eigenaren soms ruilen met het oog op het aaneensluiten van eigendommen. Dergelijke verzoeken verdienen een serieuze afweging, mits het resultaat positief is voor de natuur.

Het bestuur stemde van harte in met het verwerven van 27 ha grond in Flevoland voor de aanplant van een klimaatbos en daaromheen actie te voeren onder publiek en bedrijven voor de aan te planten bomen en struiken. Het stelde ook een startnotitie 'Verbinden van mensen met natuur en Natuurmonumenten' en een notitie over jeugdactiviteiten vast. Verder stemde het bestuur in met de voorgestelde lobbykoers in de aanloop naar de waterschapsverkiezingen 2008 en het bevorderen van de ontwikkeling van groene lijsten, samen met andere partners. Tot slot gaf het bestuur goedkeuring aan het liquidatieverslag, tevens jaarverslag 2006 van de Stichting Pensioenfonds Natuurmonumenten.

In de laatste bestuursvergadering van dit jaar (december) discussieerde het bestuur over het programma 'Natuurmonumenten en klimaatverandering'. Aan de orde kwamen onder meer het klimaatneutraal maken van de eigen organisatie en de stand van zaken rond het Klimaatbos. Het bestuur stemde in met een aanvullende kaderovereenkomst en samenwerkingsovereenkomst met de provincies voor de PNB-regeling (regeling Particuliere terrein-beherende natuurbeschermingsorganisaties). Dit was nodig door de decentralisatie van deze

vervolg

de gevraagde functies invulling geeft. In de paragraaf Bestuursvergaderingen in 2007 valt te lezen hoe dit voor concrete onderwerpen in 2007 al is gebeurd.

regeling, die de subsidiëring door de overheid van grondaankopen binnen de ecologische hoofdstructuur regelt, van het rijk naar de provincies. Het bestuur nam verder met instemming kennis van de kengetallenrapportage januari-september 2007 en de prognose voor de financiële resultaten over 2007. Besloten werd om per 1 januari 2008 een bedrag van 2 miljoen euro op te nemen voor de bestemmingsreserve Achterstallig Onderhoud Gebouwen. Het bestuur hecht namelijk aan het versneld terugdringen van dit achterstallig onderhoud. Meer over deze bestemmingsreserve is te lezen in de [toelichting op de jaarrekening](#). Ook stemde het bestuur in met voorstellen voor het opstellen van een betere en realistischer projecten-begroting. Deze houden onder meer in: het meerjarig programmeren van projecten (budget verdelen en vrijgeven over meerdere jaarschijven), het budget voor grote projecten gefaseerd toekennen en koppelen aan de uitvoering, onderscheid maken tussen een voorbereidingsfase en een uitvoeringsfase, en per kwartaal voor de lopende en nieuwe projecten het realiteits-gehalte kritisch bekijken. Ook wordt de kwaliteit van de projectorganisatie verder onderzocht en waar nodig verbeterd. Tot slot wordt het capaciteitsmanagement in relatie tot projecten nader onderzocht.

Twee themabijeenkomsten in 2007

Naast de reguliere vergaderingen kwam het bestuur in maart en in oktober bijeen in een themabijeenkomst. In maart sprak het bestuur over het onderwerp 'ondernemend zijn', in de zorgboerderij De Groote Modderkol' in Loenen (Gelderland). Drie beheerders zetten uiteen hoe zij in hun beheereenheid invulling geven aan het begrip 'ondernemend zijn', zoals het bestemmen van gebouwen als zorgboerderij of museum, de verkoop van producten (zoals

open haardhout, nestkastjes en wildernisvlees) en het zoeken van sponsors. Het bestuur uitte zijn waardering voor deze initiatieven en steunde het beleid om de regio's veel vrijheid te geven bij de invulling van het begrip 'ondernemend zijn'. Aandachtspunten zijn het uitwisselen van kennis en ervaringen tussen de beheereenheden onderling, de ondersteuning door het centrale kantoor en de financiële methodiek. Daarbij kwam de vraag aan de orde in hoeverre de inkomsten die beheerders verwerven in de eigen beheereenheid blijven.

In oktober focuste de themabijeenkomst op verwervingen en gebouwenbeheer. Het bestuur had eerder al zorgen uitgesproken over het tempo van de verwervingen en de realisering van de ecologische hoofdstructuur. Daarbij spelen drie factoren een rol: de ontwikkeling op de grondmarkt, waardoor minder grond beschikbaar komt, de decentralisatie van het natuurbeleid naar de provincies en het feit dat onze eigen rentmeesters te weinig tijd hebben om zelf actief de grondmarkt te benaderen. Voor dit laatste zijn overigens maatregelen genomen in de vorm van extra rentmeesterscapaciteit. In de gedachtewisseling van het bestuur werd onder meer gewezen op onteigening als mogelijk instrument en volledige schadeloosstelling van de betrokken boeren. Bij het gebouwenbeheer vroeg het bestuur aandacht voor een benadering die zakelijk genoeg is en voor de maximale omvang van de reserve voor de terugkoop van gebouwen.

Focus op landschapselementen

Natuurmonumenten beheert diverse gebieden die nog een goed beeld geven van het vroegere landschap. Landschapselementen, zoals knotbomenrijen, houtwallen, singels en graften bepalen voor een groot deel het karakter van deze kleinschalige cultuurlandschappen. Maar hoe staat het eigenlijk met het beheer en herstel van die landschapselementen in onze gebieden? Daartoe liet het bestuur in 2007 een evaluatie Landschapselementen uitvoeren. De belangrijkste conclusie daarvan is dat er de laatste jaren weliswaar veel meer aandacht is gekomen voor het beheer van houtwallen, singels en andere elementen, maar dat er tegelijkertijd substantiële achterstanden in het beheer bestaan. Het bestuur vindt dat het inlopen van de beheerachterstand én het herstel van landschapselementen een hoge urgentie hebben. Het onderhoud van deze elementen is namelijk van grote betekenis voor veel natuurwaarden én doorslaggevend voor de belevingswaarde van onze natuurgebieden. Het bestuur wil dan ook vasthouden aan de in 2001 geformuleerde doelstelling dat de beheerachterstanden in 2011 zijn ingelopen. Uiteraard doet de evaluatie ook aanbevelingen om de genoemde achterstand in te lopen. Een centraal punt is de noodzaak van een heldere prioritering in het beheer. Het bestuur ondersteunt deze aanbeveling en verzocht de werkorganisatie op korte termijn actie te ondernemen. Onder meer door aan te geven in welke gebieden we, vanwege hun bijzondere waarde, het herstel met voorrang gaan aanpakken. Door concrete plannen te maken voor de aanpak van beheerachterstanden en herstelprogramma's. Door nog sterker in te zetten op beleidsbeïnvloeding in de regio's. Door duidelijk het eindbeeld van landschap en landschapselementen in de gebieden te formuleren en te monitoren. En door vrijwilligers op een betere manier te betrekken bij het herstellen en beheren van landschapselementen. De evaluatie Landschapselementen geeft daarmee een concrete richting aan het beheer van landschapselementen. Iets wat de verenigingsraad in mei 2007 van harte onderschreef. Afspraak is om de verenigingsraad najaar 2008 op de hoogte te stellen van de vorderingen.

Benoeming nieuwe voorzitter en nieuwe samenstelling bestuur

Het bestuur besloot in het voorjaar van 2007 unaniem om dr. Cees Veerman aan de verenigingsraad voor te dragen voor benoeming tot voorzitter van de vereniging, als opvolger van dr. Herman Wijffels, die vanwege zijn vertrek naar de Wereldbank in september 2006 afscheid had genomen. Het bestuur zag voor Cees Veerman, een capabel bestuurder met een groot nationaal en internationaal netwerk, een belangrijke functie, onder meer als bruggenbouwer tussen Natuurmonumenten en anderen. Op 12 mei benoemde de verenigingsraad Cees Veerman met een grote meerderheid (47 stemmen voor, 4 stemmen tegen) tot voorzitter. Hiermee nam het bestuur tevens afscheid van bestuurslid prof. mr. Jaap Besemer, die aan het eind van zijn bestuurslidmaatschap de vereniging als waarnemend voorzitter leidde vanaf het afscheid van Herman Wijffels tot de komst van Cees Veerman. In de novembervergadering van de verenigingsraad werd afscheid genomen van bestuurslid prof. dr. Frank Berendse. Zijn opvolger werd prof. dr. Martin Wassen. In verband met de uitbreiding van elf naar twaalf bestuursleden werd ook drs. Gijs ten Kate benoemd tot bestuurslid. Marijke Augusteijn werd herbenoemd tot bestuurslid, voor een tweede termijn van vier jaar. Een overzicht van de bestuursleden en hun achtergrond vindt u in de bijlagen.

Bestuurlijk overleg met externe organisaties

Natuurmonumenten vindt het belangrijk om samen te werken met andere organisaties die hun activiteiten richten op natuur en landschap. Zo voerde Natuurmonumenten op 4 juli een bestuurlijk overleg met Staatsbosbeheer en De Landschappen op het eiland Tiengemeten. Zij spraken over de onderlinge samenwerking, de rol van de organisaties bij het landschap en de

bescherming daarvan en – informatief – over de ontwikkelingen op het eiland Tiengemeten. De partners stelden vast dat verdere samenwerking waar dat mogelijk en zinvol is, gestimuleerd moet worden. Zo werken zij al in het kader van de decentralisatie van het Programma Beheer aan een gezamenlijke catalogus 'natuur, landschap en recreatie'. Ook werd besloten om het sluiswachtershuisje en de boerderijen Nicolehoeve en Van Brienenhoeve op Tiengemeten als vakantiehuis op te nemen in 'Buitenleven', een bedrijfsonderdeel van Staatsbosbeheer voor het verhuren van vakantiewoningen in de natuur. Op 9 oktober was de Nationale Postcode Loterij gastheer tijdens de Natuurmonumentenbestuursvergadering. Gedurende de lunch hadden de directie van de NPL en het bestuur van Natuurmonumenten een informatief en oriënterend gesprek.

Activiteiten bestuurscommissies

Bestuurscommissie Financiën

In 2007 kwam de bestuurscommissie Financiën acht maal bijeen, ter voorbereiding van de bestuursonderwerpen op het gebied van financiën. Vaste agendapunten waren de tussentijdse financiële resultaten, de beleggingsopbrengsten en cashflowprognoses. In april en in juni legden de vermogensbeheerders verantwoording af over de behaalde beleggingsresultaten. De commissie besteedde veel aandacht aan het beleggingsbeleid en beleggingsstatuut. Een voorstel voor een herijking van het beleggingsbeleid werd in zes vergaderingen voorbereid voor de oktobervergadering van het bestuur en novembervergadering van de verenigingsraad. Het vernieuwde beleggingsstatuut komt in 2008 in het bestuur aan de orde. Ook werd, in aanwezigheid van de externe accountant, gesproken over de jaarrekening 2006 en

het accountantsverslag. Tot slot besteedde de commissie in 2007 veel aandacht aan het meerjarenplan, de begroting en het gebouwenbeheer van de vereniging.

Auditcommissie

De in juni door het bestuur ingestelde auditcommissie - die dezelfde samenstelling heeft als de bestuurscommissie Financiën - kwam in december voor het eerst bijeen. In aanwezigheid van de externe accountant bespraken de commissieleden de door KPMG uitgevoerde interimcontrole 2007. Aandachtspunten die aan de orde kwamen, waren onder meer het uitvoeren van een risicoanalyse, aandacht voor frauderisico en de begrotingssystematiek voor projecten.

Bestuurscommissie Beheer

De bestuurscommissie Beheer kwam in 2007 vier maal bijeen, ter voorbereiding van de bestuursonderwerpen op het gebied van het natuurbeheer. Zij bogen zich onder meer over de evaluatie van de landschapselementen, die tweemaal uitgebreid in de commissie aan de orde kwam. En over de vraag hoe verder om te gaan met de nota 'Het beheer van de terreinen van de Vereniging Natuurmonumenten' uit 1993. Ook behandelde de bestuurscommissie de evaluatie van de botanische graslanden bij de vereniging. Deze laatste evaluatie komt in 2008 aan de orde in het bestuur en de verenigingsraad.

Commissie van Deskundigen

De Commissie van (onafhankelijke) Deskundigen brengt, gevraagd of ongevraagd, advies uit over de beleidsontwikkeling van de vereniging met betrekking tot het natuurbeheer. De

Commissie kwam in 2007 twee keer bijeen. Zij vormde een visie op het concept van de evaluatie landschapselementen, en op het concept beheerevaluatie van de botanische graslanden. De commissie boog zich ook over drie notities: over nut en noodzaak van een herziening van de doelstellingnota, over de rol van Natuurmonumenten in de komende Natura 2000 beheerplannen en over het doorstromen van wetenschappelijke kennis naar de praktijk van het natuurbeheer.

5.2 De verenigingsraad in 2007

De verenigingsraad kwam in 2007 twee keer bijeen. Beide vergaderingen werden vooraf gegaan worden door de vragenuurtjes Beheer en Financiën, die voor alle verenigingsraadsleden toegankelijk zijn. Tijdens de meivergadering stemde de raad over de benoeming van dr. Cees Veerman tot voorzitter van Natuurmonumenten. Een ander belangrijk agendapunt was de evaluatie van door Natuurmonumenten beheerde landschapselementen, waarmee werd ingestemd. Ook werd het jaarverslag goedgekeurd en verleende de raad het bestuur decharge over het in 2006 gevoerde beleid. Veel aandacht ging verder uit naar de activiteiten van Natuurmonumenten op het vlak van zichtbaarheid, leden- en fondsenwerving. Besloten werd tot een extra inspanning om het ledenaantal in 2007 op peil te houden. Tijdens de novembervergadering boog de raad zich over het meerjarenplan en de startnotitie verbinden, en stemde men in met het beleggingsbeleid en de voorgestelde activiteiten voor de doelgroep jeugd. De raad ging akkoord met een uitbreiding van elf naar twaalf bestuursleden en benoemde conform deze uitbreiding drs. Gijs ten Kate tot bestuurslid. Ook werd dr. Martin

Verenigingsraad: (v.l.n.r.) Bas van den Broek, Jan Steffens, Aart Resoort, John Copier, José van Megen, Piet van Dijk, Hester Brouwer, Matthijs Wetterauw, Fred van Sprang, Jos Hugense, Gerrit Kamp (op de foto ontbreken Parcival Bessems en Flip Verhaar)

Wassen benoemd tot bestuurslid en werd Marijke Augusteijn herbenoemd voor een tweede periode van vier jaar.

Vertrouwenscommissie

Het bestuur raadpleegde de vertrouwenscommissie dit jaar over de hiervoor beschreven benoeming van de nieuwe voorzitter, over de uitbreiding naar 12 bestuursleden, en over de benoemingen van kandidaten Gijs ten Kate en Martin Wassen en de herbenoeming van Marijke Augusteijn.

Klankbordgroep belangenbehartiging

Ook dit jaar organiseerde de verenigingsraad twee klankbordgroepen belangenbehartiging. Per bijeenkomst gingen 22 leden van de verenigingsraad dieper in op de onderwerpen Natura 2000, klimaatverandering en de waterschapsverkiezingen. Daarnaast werden zij bijgepraat over de decentralisatie van bevoegdheden voor het landelijk gebied naar de provincies in het kader van het ILG (Investeringsbudget Landelijk gebied).

Kennis over verbinden

Tijdens het themaoverleg stond dit jaar het vraagstuk "Hoe verbind je mensen met een natuurgebied?" centraal. Als voorbeeld werd het landgoed Haarzuilens genomen. De raadsleden verdiepten zich in de wijze waarop Natuurmonumenten mensen kan verbinden met (Natuurmonumenten)natuur, zodat er een gevoel van verantwoordelijkheid of zelfs mede-eigenaarschap ontstaat. Ter inspiratie vond het themaoverleg plaats in de kapel van kasteel De Haar, en fietsten de raadsleden die dag door het gebied.

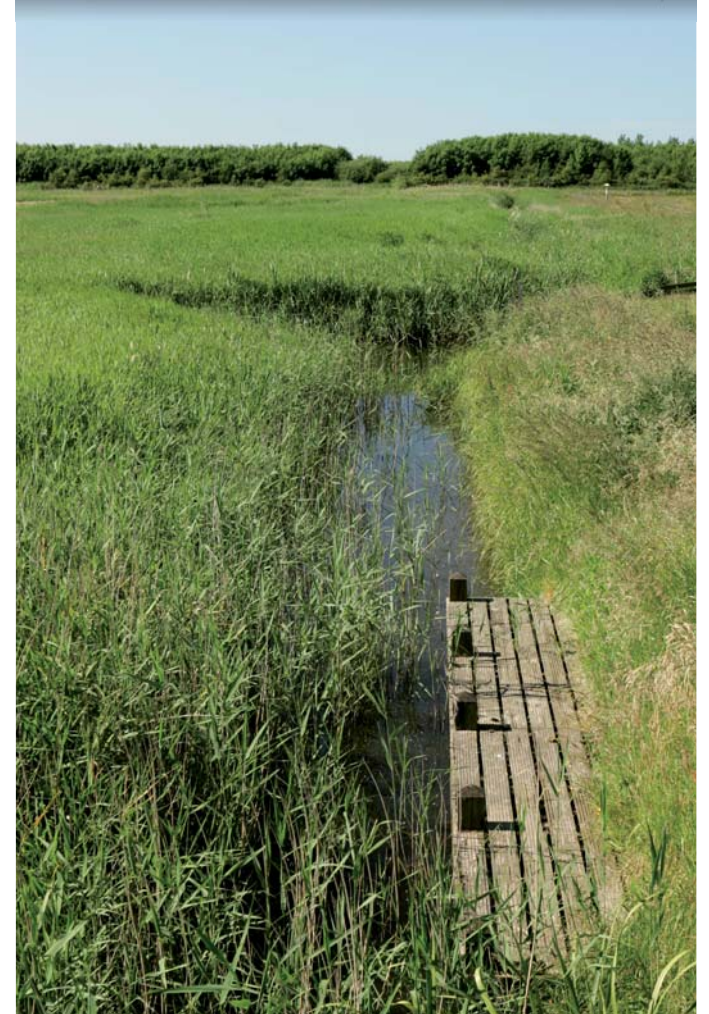
Excursie Hackfort

In aansluiting op het themaoverleg over verbinden, brachten de leden van de verenigingsraad dit jaar een bezoek aan landgoed Hackfort. De deelnemers kregen uitleg over de verschillende vormen van samenwerking die Natuurmonumenten in dit gebied heeft opgestart. Zo werd onder andere een bezoek gebracht aan zorgboerderij De Vijfprong.

5.3 Dertien actieve districtscommissies in 2007

Groningen

In 2007 bezocht de districtscommissie met de beheerder een aantal Groningse natuurgebieden. Zo hoorden en zagen de dc-leden wat er in de grote en kleinere gebieden speelt. De jaarvergadering werd bezocht door bijna honderd leden, een overweldigende opkomst. Omdat Kardinges aan de stad Groningen grenst, is het contact met een grote groep leden gemakkelijker te onderhouden. De aan de jaarvergadering gekoppelde lezing en excursie over Kardinges werd dan ook enthousiast ontvangen. De commissie schreef daarnaast in 2007 een notitie over haar rol en invulling als districtscommissie. De commissie geeft daarin aan naast het besturen ook meer inhoudelijke discussies te willen voeren. In aanwezigheid van de beheerder hield de dc een klankbordbijeenkomst in Westerbroek over de plannen voor de ontwikkeling van het gebied. Ook de ruim honderd personen tellende e-mailklankbordgroep is actief. De dc Groningen heeft voorgesteld om stellingen over landelijke ontwikkelingen in alle districtscommissies voor te leggen aan de desbetreffende klankbordgroepen.

Kardinges

Friesland

De districtscommissie wisselde dit jaar met dc Gelderland kennis uit over het commissiewerk. In 2007 telde dc Friesland slechts vier leden, waardoor niet alle ambities konden worden gehaald. Zo wil de commissie bijvoorbeeld graag de communicatie met de regionale werkorganisatie verbeteren. Daarnaast wil men speerpunten kiezen, zich focussen op de hoofdpunten en meer inhoudelijk met de natuurgebieden bezig zijn. In 2008 hoopt de commissie meer tijd te hebben om hier haar weg in te vinden. De klankbordgroep kwam in 2007 twee keer bij elkaar en sprak over de Waddenzee. De jaarvergadering van dc Friesland was gekoppeld aan een presentatie over de nieuwe natuurvisie Hegewiersterfjild; aansluitend werd er gewandeld door dit normaal niet toegankelijke gebied. Het actief uitnodigen van leden die rondom het te bezoeken gebied wonen (via een mailing) werkte ook dit jaar goed. De jaarvergadering werd door dertig leden bezocht.

Drenthe

De commissie nam dit jaar afscheid van haar voorzitter (wegens het verstrijken van de zittingstermijn) en verwelkomde zijn opvolger. De dc-samenstelling in Drenthe is stabiel. Wel zoekt de dc nieuwe kandidaatleden om al het werk te kunnen oppakken. De samenwerking met de werkorganisatie is goed. Zo was de werkorganisatie in 2007 bij elke commissievergadering aanwezig. De Drentse klankbordgroep kwam in 2007 eenmaal bijeen en had een levendige discussie over het veranderende klimaat. De jaarvergadering, die maar liefst 71 leden telde, werd in 2007 gevolgd door een excursie naar landgoed De Klencke. De leden konden daar de resultaten van het werk van Natuurmonumenten goed bekijken.

Landgoed De Klencke

Overijssel

Het was voor de districtscommissie een droevig jaar door het onverwachte overlijden van haar voorzitter Bas Boekhoudt. De voorzittersfunctie wordt tot de jaarvergadering 2008 waargenomen door een kandidaat-districtsafgevaardigde. De commissie verwelkomde tevens twee nieuwe leden in haar midden. Daarmee is de commissie voorlopig weer op sterkte. De Overijsselse klankbordgroep functioneert, hoewel de klankbordgroepleden en de dc-leden niet helemaal tevreden zijn over de werkwijze. De dc zal daarom in 2008 met de klankbordgroepleden de gewenste verbeteringen doorspreken. De regionale werkorganisatie zal de dc hierin adviseren. Hoewel de commissie zich zorgen maakt over de betrokkenheid van de leden, heeft zij vele ideeën over een mogelijke oplossing. De in 2007 georganiseerde samenwerking met de dc Flevoland in de voorbereiding van de verenigingsraadsvergadering verliep prettig. De jaarvergadering werd gekoppeld aan een excursie in de Vreugderijkerwaard. De commissie organiseerde in 2007 bovendien rondleidingen op landgoed Den Oldenhof (Vollenhove) en in het natuurgebied het Cadoelerveld. Beide locaties worden beheerd door particulieren.

Gelderland

De dc stelde begin 2007 een nieuw vijfjarig beleidsplan op, dat richting geeft aan de werkzaamheden van de dc. In april organiseerde dc Gelderland samen met dc Noord-Brabant en Fons Mandigers, regiobeheerder van Noordoost-Brabant, een succesvolle excursie naar de uiterwaarden (project Meer Maas) bij Heerewaarden. De jaarvergadering, bezocht door 25 leden, werd gekoppeld aan een informatieve dag over natuurgebied Veluwezoom en het

Project Meer Maas

nieuwe Bezoekerscentrum Veluwezoom. Ook was de dc actief tijdens de georganiseerde open dagen. Via stellingen sprak zij met zo'n driehonderd bezoekers over lokale onderwerpen. Aan de zestig personen tellende e-mailklankbordgroep legde de dc tweemaal stellingen voor, ter voorbereiding op de halfjaarlijkse verenigingsraad. Over het jeugdbeleid had de klankbordgroep duidelijk een andere mening; hierop stelde de dc haar standpunt bij. In 2007 dachten lokale ad hoc klankbordgroepen mee over de inrichting en het beheer van 'hun' landgoed Oud Groevenbeek en natuurterrein Planken Wambuis. Dit leverde een belangrijke bijdrage aan de Natuurvisies, die de betreffende beheerders aanboden aan de regiodirecteur. Tot slot: zowel de klankbordgroepen als de dc willen graag de leden beter betrekken bij de beheereenheden. Daarom zal de dc in 2008 een proef starten met twee permanente contactgroepen: in de beheereenheid De Graafschap en in beheereenheid Zuidwest-Veluwe.

Flevoland

De samenstelling van de commissie (vier leden en twee kandidaat-leden) was in 2007 evenwichtiger verspreid over de provincie. De dc verhoogde het aantal klankbordgroepleden na een moeizame werving via posters en persoonlijke benadering van actieve vrijwilligers. De commissie overweegt daarnaast een e-mailklankbordgroep in te stellen. De verhouding met de werkorganisatie is erg goed. Ook het samen voorbereiden van de verenigingsraad met dc Overijssel werkt prettig en positief. Tijdens de dc-vergadering in het voorjaar discussieerde de dc met directeur Jan Jaap de Graeff onder meer over het bereik van de leden, de werving van nieuwe dc-leden/klankbordgroepleden en de frictie tussen uitbreiding van terreinen en de daarbij achterblijvende formatiegroei. In 2007 organiseerde de dc daarnaast een excursie

Landgoed Oud Groevenbeek

naar het Waterloopbos (project 'De haven van Rotterdam'). De jaarvergadering werd gevolgd door een excursie naar het Harderbos. Helaas trok de jaarvergadering en excursie een tegenvallend aantal belangstellenden.

Utrecht

In deze stabiel bezette commissie zijn nogal wat werkende jonge ouders actief. Hierdoor is het soms lastig alle zaken op te pakken. De jaarplanning stelde de dc ook in 2007 samen op met het regiokantoor. Elke vergadering bespreekt de dc een van de geselecteerde onderwerpen met iemand van de werkorganisatie die daarin inhoudelijk is ingevoerd. In 2007 had dc Utrecht een georganiseerde kennisuitwisseling met de dc Zuid-Holland. Dat leverde veel onderlinge ervaringen op. Ook de gezamenlijke voorbereiding van de verenigingsraad met de dc's Noord-Holland en Amsterdam is nuttig en verliep dit jaar goed. De jaarvergadering combineerde de dc dit keer met een wandel- en vaarexcursie in het prachtige Botshol. De natuurontwikkeling was daarbij het hoofdthema van de dag.

Noord-Holland

Hoewel de commissie kampt met een onderbezetting (van twee personen) en veel leden relatief nieuw zijn, heeft de commissie in 2007 toch uitvoering kunnen geven aan de geplande activiteiten. Het in contact komen met de leden kreeg veel aandacht. De 250 leden tellende e-mailklankbordgroep functioneert goed. Per sessie ontvangt de districtscommissie zo'n 60 reacties. Zo werd daar het nieuwe beheer door boeren in het Wormerveer besproken met lokale leden en bewoners. De commissie ondersteunde bovendien de regionale actie

Botshol

voor het open en groen houden van de Bovenkerkerpolder nabij Amstelveen. Tevens werd een regionale klankbordgroep voor het Naardermeer opgestart. De dc volgt samen met de commissies Flevoland en Amsterdam de ontwikkelingen rondom het IJmeer. En ook de ontwikkelingen in de regio en de vergaderingen van de verenigingsraad worden periodiek besproken met de regiodirectie en de commissies Utrecht en Amsterdam.

Amsterdam

De districtscommissie moest in 2007 afscheid nemen van vier vaste, ervaren leden. Gelukkig is de dc met vijf nieuwe leden nu weer op sterkte. Deze wisseling ging echter wel ten koste van de geleverde activiteiten. Zo verscheen de nieuwsbrief minder vaak dan gewild; gelukkig telt deze nog steeds zo'n 150 nieuwsgierige lezers. De jaarvergadering werd dit keer gekoppeld aan een reguliere dc-vergadering. In 2008 zal de dc haar activiteiten voortvarend oppakken, zoals zij intern heeft afgesproken. In het voorjaar staan een informatieavond en een excursie op de agenda. Ook beoogt de commissie het contact met de werkorganisatie, dat op een laag pitje stond vanwege het hoge verloop, te verbeteren. Kortom, voor het nieuwe jaar ambitieert het nieuwe frisse team om district Amsterdam weer meer te laten leven.

Zuid-Holland

De commissie organiseerde voor haar leden twee informatieavonden over het werk van Natuurmonumenten. Er werd gediscussieerd over kansen voor een natuurlijke Zuid-Hollandse delta: over veiligheid, economie, landbouw en natuur. Daarnaast organiseerde de dc maar liefst 130 dia-avonden, die zeer gewaardeerd werden door de leden. Ook twee van

de drie gehouden excursies werden heel goed bezocht. De commissie betrok dit jaar voor het eerst vrijwilligers bij haar beleidsbeïnvloeding, aan de hand van zes projecten. Ook de e-mailklankbordgroep liep goed in 2007. De districtscommissie hield haar jaarvergadering dit jaar buiten de provinciegrenzen, namelijk bij het Naardermeer. Aansluitend aan de vergadering genoten de aanwezige leden een boottocht over het Naardermeer en een wandeltocht in het natuurontwikkelingsgebied.

Zeeland

De districtscommissie heeft een goed jaar achter de rug en verwelkomde een extra kandidaat districtscommissielid. De relatie met de regiodirectie wordt onder meer gevoed door een vaste beleidsmedewerker die het contact met de commissie onderhoudt. Vanaf 2007 woont een van de dc-leden bovendien de regionale insprekavonden bij, op het moment dat de regio daarvoor verhinderd is. De commissie organiseerde in 2007 samen met de commissies Zuid-Holland en Noord-Brabant een bijeenkomst over de delta. Ook de afgevaardigden van provincie en rijkswaterstaat waren daar aanwezig. De jaarvergadering vond plaats aan de Zwaakse Weel, in de zak van Zuid-Beveland. Dit gebied werd vorig jaar opnieuw ingericht en flink uitgebreid. Na de jaarvergadering was er een wandelexcursie door het gebied.

Noord-Brabant

In 2007 vond de commissie drie nieuwe kandidaat districtscommissieleden na een succesvolle sollicitatieprocedure. De commissie vindt dat zij teveel met praktische zaken wordt belast en daardoor minder aan inhoudelijke zaken toekomt. Daarom is afgesproken elke vergadering

Naardermeer

een inhoudelijk onderwerp te behandelen. Aansluitend aan de jaarvergadering organiseerde de commissie een levendige informatiebijeenkomst over grenspark De Zoom – Kalmthoutse Heide. De ontwikkelingen in dit Nederlands-Belgische gebied werden toegelicht door de medewerkers van het park en door medewerkers van Natuurmonumenten. De betrokken deelnemers stelden het op prijs dat er in dit gebied iets georganiseerd werd. In 2007 startte de commissie tot slot een e-mailklankbordgroep, die al snel 55 personen telde. De commissie raadpleegde deze klankbordgroep eenmaal over het onderwerp ‘verbinden’. Het functioneren van de e-mailklankbordgroep wordt in 2008 geëvalueerd.

Limburg

Omdat de meeste activiteiten van de districtscommissie zich concentreerden in het zuiden van Limburg, startte de dc in 2007 een klankbordgroep voor Noord- en Midden-Limburg. Dit lijkt goed te lopen: de eerste bijeenkomst telde vijftien personen en werd een geanimeerde avond. De verhouding met de werkorganisatie is goed en de commissie draait op volle sterkte. Wel zijn vier van de vijf dc-leden met pensioen/vut. Hierdoor is het voor het vijfde dc-lid lastig om het werk ‘bij te benen’. De jaarlijkse ledenvergadering werd gekoppeld aan een excursie naar het grensoverschrijdende landschap Kempen-Broek.

5.4 Interne organisatie: een goed werkklimaat

Ontwikkelen van medewerkers en vrijwilligers

Het programma OMO (Ontwikkeling van mensen en organisatie) is een logisch vervolg op de ambities van het meerjarenplan 2007-2012 (zoals de vrijwilligersgroei en inkomstenverhoging). Nu onze doelstellingen voor de komende jaren helder zijn, moet ook inzichtelijk worden wat dat vraagt van medewerkers en vrijwilligers. In 2007 maakten alle beheer-eenheden en afdelingen daartoe een start met hun eigen 'personeelsprint' en het benodigde ontwikkelplan.

Daarnaast startte Natuurmonumenten in 2007 een project Management development, dat zich toespitst op leiderschap. Directie en leidinggevenden spraken hierover; in 2008 en 2009 zal elke leidinggevende een leergang volgen om toe te groeien naar dat gewenste leiderschap, uitgaande van kerncompetenties. Ook besloot het managementoverleg in 2007 dat de functioneringscyclus moet worden aangepast, zodat de gewenste ontwikkeling van de medewerkers meetbaar kan worden getoetst tijdens die cyclus. Ook dit wordt in 2008 opgepakt.

Tot slot ambiert het Meerjarenplan om de vrijwilligersinzet vóór 2013 te verdubbelen. Om die groei te bereiken werd in 2006 een financiële impuls gegeven. In 2007 leverde een centraal team vrijwilligerswerk een plan van aanpak op, ondersteund door een nieuw vrijgemaakte medewerker. Op basis van dit centrale plan stelden de zes regionale medewerkers vrijwilligerswerk hun eigen, regionale plan van aanpak op. In 2008 start de uitvoering van die plannen. Natuurmonumenten zal de ontwikkelingen via jaarlijkse metingen monitoren.

Vaste medewerkers in 2007

Medewerkers	
vast dienstverband	603
Mannelijk	62%
Vrouwelijk	38%
Formatieplaatsen	495
Fulltime	49%
Parttime	51%
Nieuw in dienst	76
Uit dienst	55
Doorgestroomde medewerkers	14
Wijzigingen in deeltijd	73

Arbeidsomstandigheden

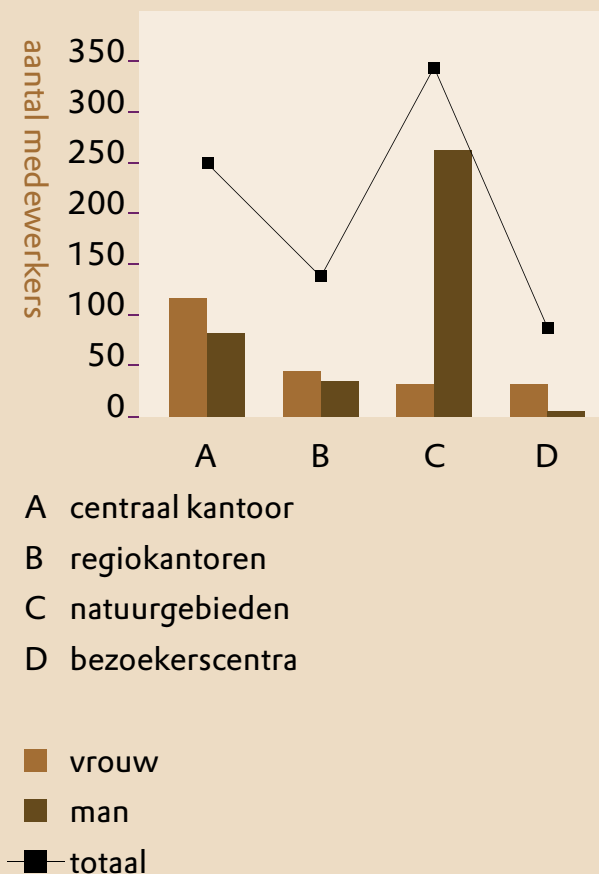
Medewerkers en vrijwilligers bij Natuurmonumenten zijn zeer betrokken. Gezondheidsrisico's bij Natuurmonumenten zijn dan ook vooral werkdruk, fysieke belasting en ongevallen. Voor het maken van actuele risico-evaluaties bezocht de arbo- en milieucoördinator in 2007 25 van de 50 beheer- en kantoorlocaties. In samenspraak werden de veiligheids- en gezondheidsrisico's geëvalueerd, knelpunten benoemd, en plannen van aanpak opgemaakt. In 2007 toetste arbodienst Arbo Unie 4 van de 25 opgeleverde evaluaties. Door tijdgebrek en prioritering moesten we helaas constateren dat niet elke locatie periodiek de vereiste evaluatie heeft kunnen uitvoeren. Daarom heeft de directie de leidinggevenden gevraagd om hiervoor meer aandacht te hebben.

Ook spraken 23 van de 54 interne coördinatoren voor arbo en milieu elkaar op hun jaarlijkse bijeenkomst. Zij discussieerden onder meer over de in 2007 aangepaste Arbowet en het klimaatneutraal maken van de kantoor- en beheerlocaties.

Ziekte en ongevallen

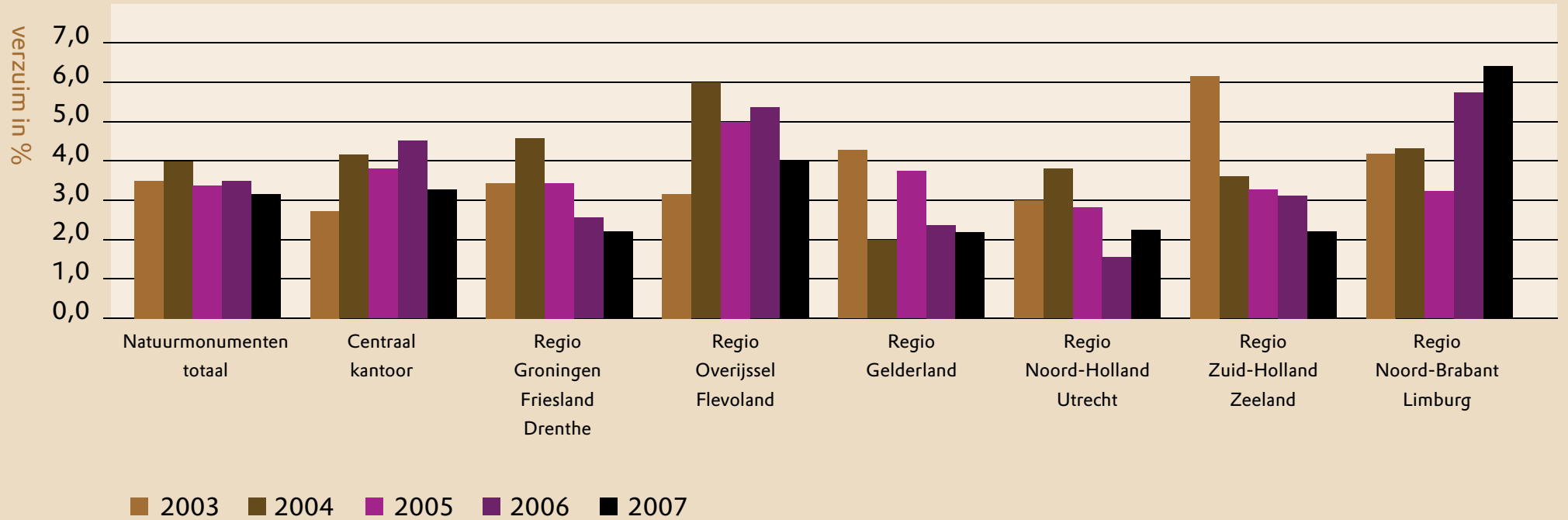
De ziekteverzuim- en ongevallencijfers van de vaste medewerkers van Natuurmonumenten blijven gelukkig laag. In 2007 noteerde de organisatie zes ongevallen (met kort verzuim) in het beheerwerk en een verzuim van 3,3% (inclusief langdurig verzuim, exclusief WAO). Dat verzuim bedroeg in 2006 overigens 3,8%. Ook organiseerde Natuurmonumenten in de zomer van 2007 een informatiecampagne voor de medewerkers over Lyme-gerelateerde klachten (ziekte overgebracht door teken).

Aantal medewerkers (m/v) per locatie (31 dec. 2007)

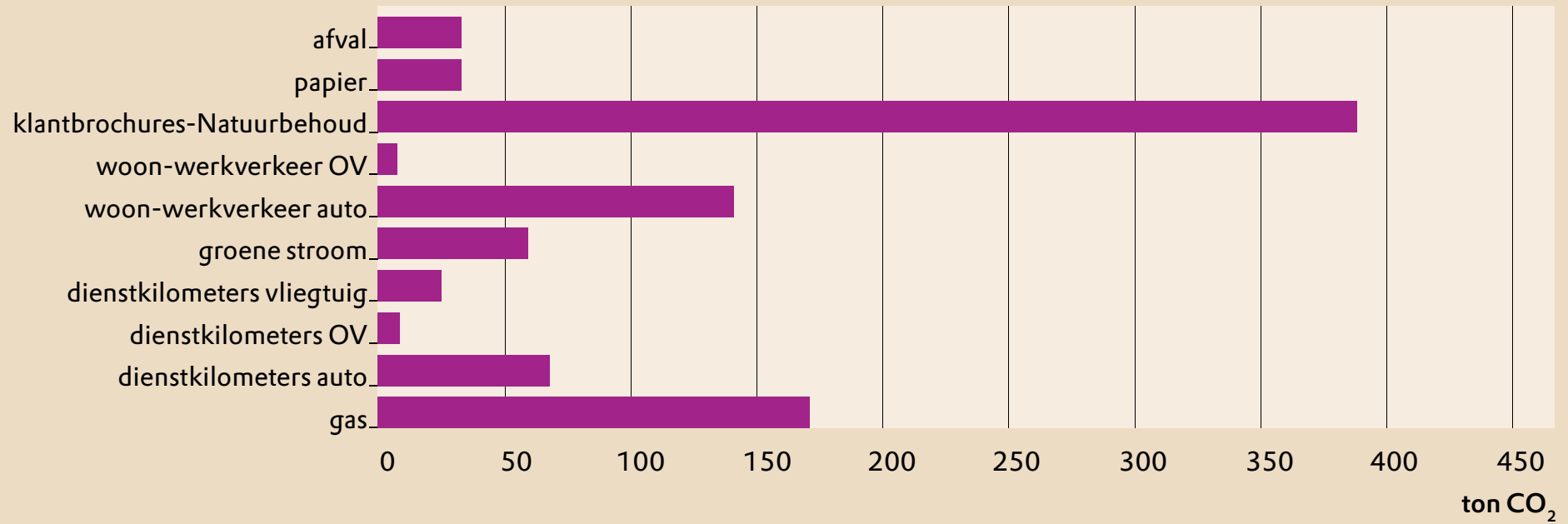
Ziekteverzuim Natuurmonumenten 2003-2007

Inclusief langdurig verzuim, exclusief WAO

CO₂-uitstoot op centraal kantoor Natuurmonumenten

De *climate footprint* (meting 2006) leverde de volgende CO₂-uitstoot op voor het centraal kantoor:

Tevreden medewerkers én verbeterpunten

In 2007 namen de medewerkers van Natuurmonumenten deel aan het vijfjaarlijkse Medewerkers Tevredenheids Onderzoek (MTO). Met een 8,0 scoorde Natuurmonumenten in de Nationale Tevredenheids Index (NTI) bijna een punt hoger dan het landelijk gemiddelde van profit- en non-profit organisaties. Met die score dingt Natuurmonumenten mee naar de Effactory Award 2008, een prijs voor de best presterende organisaties in de NTI. Dat is goed nieuws voor de medewerkers en het management van Natuurmonumenten. Maar dat betekent natuurlijk niet dat er geen verbeterpunten zijn. Een aantal thema's is voor verbetering vatbaar, zo wees het MTO uit. Zo ervaren medewerkers in de hele organisatie een grote werkdruk. Daarnaast vinden medewerkers dat de klantgerichtheid intern én extern beter kan. En op het vlak van arbeidsomstandigheden, leidinggeven, ontwikkelingsmogelijkheden van medewerkers en de onderlinge samenwerking zijn eveneens verbeteringen mogelijk. November 2007 besprak de directie de MTO-resultaten in het managementoverleg en met de ondernemingsraad. Daarna formuleerde P&O samen met de leidinggevenden per bedrijfsonderdeel de sterke punten en verbeterpunten. De ervaren knelpunten worden eveneens meegenomen in de individuele OMO-trajecten (Ontwikkeling Mens en Organisatie) en in de meerjarenplannen. Met deze aanpak zet de organisatie de gewenste verbeteringen in gang.

5.5 Besturen in de toekomst

De maatschappij vraagt in toenemende mate transparantie van goede doelen-organisaties en verantwoording over het uitvoeren van hun taak en de besteding van de verworven middelen. De Code Goed Bestuur voor Goede Doelen, die daar een gevolg van is, is thans geïntegreerd in het nieuwe reglement voor het CBF-Keurmerk. Eén van de gevolgen daarvan is dat het bestuur jaarlijks, in een bijzondere bestuursvergadering, stilstaat bij het eigen functioneren. Ook de verhouding tussen de verschillende verenigingsorganen – verenigingsraad, bestuur en directie – zal regelmatig tegen het licht worden gehouden.

“De grote opgave is om jongeren bij de natuur te betrekken”

“De natuur vervult een essentiële functie in het dagelijks bestaan. Het opkomen voor de belangen van de natuur is echter lastig, want in het maatschappelijk debat moeten nu eenmaal keuzes worden gemaakt. Als voormalig minister van natuur én landbouw heb ik zulke afwegingen ook moeten maken, vaak in het spanningsveld tussen landbouw en natuur. Bruggen bouwen is dan essentieel; voor Natuurmonumenten is het belangrijk dat de boer niet als vijand tegenover de natuurbeschermingsorganisatie staat. Ik verwacht met mijn achtergrond als voormalig minister én boer die brug te kunnen slaan, en als voorzitter van Natuurmonumenten kom ik daarbij natuurlijk op voor natuur en landschap. Ik ben daarbij niet uit op publiciteit, ik bereik mijn doel

Cees Veerman,
sinds mei 2007 voorzitter
van Natuurmonumenten

liever in stilte, door met de kracht van argumenten ervoor te zorgen dat het natuurbelang aan de bak komt.

“Met het imago van Natuurmonumenten zit het gelukkig wel goed. Maar de grote opgave is om jongeren bij de natuur te betrekken. Om de natuurbescherming in de samenleving te verankeren, is het cruciaal dat de jeugd de gelegenheid krijgt een band met de natuur op te bouwen. Ik vind dat

Natuurmonumenten meer dan ooit moet benadrukken dat zij een levendige vereniging is, die met vereende krachten probeert maatschappelijke doelen te realiseren. Vooral naar jonge mensen moeten we dit uitstralen. Wat mij betreft is er ook een rol voor scholen om het natuurbeleid onder de aandacht van jonge mensen te brengen. Ik zal mij met hart en ziel daarvoor inzetten.”

↖ 6 Risicomanagement

Natuurmonumenten is zich bewust van de risico's die gepaard gaan met de te verrichten activiteiten. Via risicomanagement zetten wij ons ervoor in die risico's systematisch te bewaken, beperken en beheersen.

6.1 Risico's van beheer en beleid

Natuurvisie en kwaliteitstoets

Natuurbehoud en natuurontwikkeling zijn zaken van lange adem. De kernactiviteit van Natuurmonumenten is het behouden, ontwikkelen en beheren van natuurgebieden met hoge natuurwaarden. Een goed en deskundig beheer is daarvoor een eerste vereiste. Om dat te bewaken, stelt Natuurmonumenten voor ieder natuurgebied elke tien à vijftien jaar een natuurvisie vast, met te behalen toetsbare doelstellingen. Aan de hand van die natuurvisie kunnen we meten in hoeverre we onze doelstellingen ook realiseren. Bijvoorbeeld via het monitoren van flora en fauna. Elke zes jaar voert Natuurmonumenten voor ieder gebied een kwaliteitstoets natuurbeheer uit. De uitslag van deze toets geeft inzicht in risicofactoren en aanleiding voor aanpassingen in het beheer. [Pagina 28 e.v.](#) van dit jaarverslag biedt een overzicht van de in 2007 afgeronde kwaliteitstoetsen.

Beleids- en beheerevaluatie op landelijk niveau

Op landelijk niveau voert de afdeling Kwaliteitszorg Natuurbeheer sinds 2004 beleids- en beheerevaluaties uit. In 2007 leverde dat onder meer een evaluatie van het beheer van de landschapselementen op. Die evaluatie gaf inzicht in de risicofactoren voor dit beheer en conclusies en aanbevelingen voor de toekomst. Op [pagina 82](#) is daar meer over te lezen.

Grote, robuuste natuurgebieden

Maar ook als het eigen beheer op orde is, dan nóg staan de natuurwaarden veelal onder druk van externe omstandigheden als versnippering, verdroging, vermesting en klimaatverande-

ring. Natuurmonumenten probeert die risico's aan te pakken door gebieden via het verwerken van grond met elkaar te verbinden en groter en robuuster te maken.

Beïnvloeden van beleid

Ook zetten wij ons ervoor in de overheid en politiek te bewegen tot voor de natuur gunstige maatregelen, en streven wij naar samenwerking met andere organisaties zoals waterschappen. Zo startte Natuurmonumenten in 2007 een klimaatprogramma. Dat programma richt zich op het zodanig inrichten van onze natuurgebieden dat deze de gevolgen van klimaatverandering het hoofd kunnen bieden. Daarnaast wil het programma bewustwording realiseren rondom klimaatverandering bij leden en publiek.

Veilige natuurgebieden

Onze natuurgebieden moeten in principe veilig zijn voor bezoekers. Voor het minimaliseren van het risico van vallende takken, voert Natuurmonumenten daarom systematische boomcontroles uit langs paden en wegen. Daarnaast geeft Natuurmonumenten gedurende de zomer voorlichting over de ziekte van Lyme aan medewerkers, vrijwilligers en bezoekers. Het risico van besmetting van deze ziekte neemt toe, vanwege het toenemend aantal besmette teken. Ook wijzen we bezoekers in onze begraasde natuurgebieden uitdrukkelijk op de regels die zij moeten naleven bij een ontmoeting met paarden en runderen. Tot slot werken de medewerkers en vrijwilligers in de terreinen met veiligheidsvoorschriften en dragen zij veiligheidskleding.

Voorlichting over de ziekte Lyme

Natuurmonumenten heeft ook een verantwoordelijkheid voor de dieren die we als grazers inzetten in onze gebieden. In januari 2007 trof een handhavingambtenaar van de provincie Flevoland dertien bokken dood aan op een door ons beheerd eiland in het Veluwemeer. Wij betreurden de – voor ons geheel onverwachte – sterfte van deze bokken zeer en besloten alle bokken en pony's naar het vasteland te halen. Wij zijn, op grond van een combinatie van de Gezondheids- en welzijnwet voor dieren en de Deconstructiewet, veroordeeld tot een voorwaardelijke boete van 500 euro.

Vereniging

Natuurmonumenten is een vereniging van ruim 880.000 leden en donateurs, die geworteld is in de samenleving. Draagvlak via onze leden is dan ook van groot belang voor het goed kunnen uitvoeren van ons werk. Voor het behoud van draagvlak vinden wij het nodig om het ledenaantal op peil te houden en het liefst te doen groeien. Daarom investeerden we afgelopen jaar in maatregelen, die zorgden voor een lichte groei van het aantal leden en donateurs.

6.2 Financiële en juridische risico's

Actief fondsenwervingbeleid

Natuurmonumenten is afhankelijk van diverse bronnen van inkomsten, zoals de contributies van leden, donaties, erfstellingen, legaten en bijzondere giften, subsidies van de overheid, sponsorinkomsten en de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Omdat wij ons bewust zijn van het belang van deze inkomstenbronnen, voeren wij een actief fondsenwervingsbeleid, binnen de richtlijnen die het Centraal Bureau Fondsenwerving daarvoor hanteert.

Onderscheid tussen structurele en incidentele posten

Daarnaast maken we in de financiële meerjarenverkenning en begroting onderscheid tussen structurele inkomsten/uitgaven en incidentele inkomsten/uitgaven. Op die manier kunnen we, indien nodig, snel bezuinigen op incidentele uitgaven voor projecten en verwervingen.

Reserve als bron van inkomsten

Beschermen van natuur in Nederland kost geld, nu en later. Om te kunnen garanderen dat Natuurmonumenten haar natuurgebieden ook in de verre toekomst behoudt en beschermt, is een inkomstenbron nodig om een deel van de jaarlijkse exploitatiekosten te dekken. Hiervoor gebruikt Natuurmonumenten het jaarlijkse rendement op de beleggingen. In 2007 voerde Natuurmonumenten opnieuw een studie uit naar het gewenste beleggingsbeleid. Zie daarvoor de Toelichting op de balans, post B2a Beleggingen. Van het op lange termijn te verwachten gemiddelde jaarlijkse rendement van 6,1% wordt 4% gebruikt voor de exploitatiekosten. Het overige is bestemd voor vermogensgroei. Op die manier groeit de jaarlijks aan te wenden dekking voor exploitatiekosten mee met de inflatie. Daarnaast vormt het vermogen een buffer voor jaren waarin de inkomsten mogelijk minder zijn.

De kerndoelstelling van Natuurmonumenten is in de eerste plaats natuurbescherming waarbij de natuur wordt veilig gesteld en langdurig behouden, ook voor volgende generaties.

Gezien deze lange termijndoelstelling is er voor gekozen om, naast de Reserve als bron van inkomsten, geen afzonderlijke continuïteitsreserve in de balans op te nemen.

Planning en control

Natuurmonumenten heeft een grote verantwoordelijkheid voor het goed besteden van de middelen die aan haar toevertrouwd worden, door particulieren, bedrijven en de overheid. Daarom hanteren we een planning- en controlcyclus, die middelen toekent op basis van goedgekeurde activiteitenplannen. Gedurende het jaar volgt afdeling Planning en Control de voortgang van de uitvoering van die activiteitenplannen en de besteding van de middelen.

Verder werken we met een vastomlijnde mandateringsregeling voor taken en bevoegdheden. Die regeling bepaalt wie gerechtigd is om besluiten te nemen of transacties af te spreken. Daarnaast beperken we het frauderisico door middel van een heldere functiescheiding in de beslissingsbevoegdheden. Daarnaast hanteren we, met hulp van de projectmethodiek Prins, een vastomlijnde projectenprocedure. Daarmee borgen we de controle op de financiële en inhoudelijke voortgang van de projecten. Natuurmonumenten hanteert bovendien aanbestedingsregels bij uitbesteding van grote projecten, voor het beheersen van risico's op efficiency, onafhankelijkheid en fiscaliteit. En uiteraard wordt de financiële jaarrekening gecontroleerd door een externe accountant, en besproken in de auditcommissie van het bestuur.

Met het oog op mogelijke juridische risico's hebben wij onze belangrijkste contracten (zoals pacht, erfpacht en huur) gestandaardiseerd. Deze en ook andere belangrijke contracten en juridische kwesties worden tevens beoordeeld door onze eigen juristen en, zo nodig, door externe juristen.

6.3 Reputatierisico's

Een grote organisatie als Natuurmonumenten, met natuurgebieden in heel Nederland, bevindt zich min of meer in een glazen huis. Het is voor onze reputatie en geloofwaardigheid van groot belang dat onze handelwijze en berichtgeving betrouwbaar, open en transparant zijn, en dat wij niet in opspraak komen. Wij hebben daarom open en frequente contacten met journalisten en zorgen voor een actieve informatievoorziening ondermeer via persberichten en persexcursies. Het blad Van Nature informeert voorts journalisten, beleidsmakers en andere geïnteresseerden over de achtergronden van ons werk, onze standpunten en visie; daarbij schuwen we geluiden van andere partijen niet. Natuurbehoud en de website zijn gericht op een breder publiek, ook hierin geeft Natuurmonumenten meningen van derden weer. Actieve informatievoorziening is vooral belangrijk in de communicatie met omwonenden van onze gebieden. Wij proberen hen te betrekken bij besluitvorming en informeren over beheer, natuurontwikkeling en activiteiten in en rond de gebieden. Immers zonder draagvlak van de directe omgeving kunnen wij ons werk niet goed doen. Tot slot hebben we een klachtenprocedure en de beschikbaarheid van onze ledenservice waar leden en niet-leden terecht kunnen met vragen, opmerkingen, klachten en ideeën.

6.4 CBF-Keurmerk en FSC-certificaat

Tot slot hecht Natuurmonumenten grote waarde aan onafhankelijke certificaten, als verantwoordingsinstrument richting leden en samenleving. Wij beschikken sinds 1998 over het Keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving. In 2007 is ons, na toetsing, het Keurmerk opnieuw toegekend voor de periode van 1 januari 2008 tot 1 januari 2013. In

2007 heeft een Vervlechtingcommissie van het CBF en de VFI (Vereniging van Fondsenwervende Instellingen) de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen ('Code Wijffels') en het reglement voor het CBF-Keurmerk met elkaar vervlochten tot een nieuw reglement voor het CBF-Keurmerk. Natuurmonumenten streeft daarnaast naar een FSC-certificering voor al haar bossen. De regio Gelderland heeft als eerste dit certificaat in 2005 ontvangen. De andere regio's zullen de komende jaren volgen.

6.5 Meer aandacht voor risicomanagement

Ondanks het feit dat Natuurmonumenten het risicomanagement in het algemeen op orde heeft, valt de systematische aanpak nog te verbeteren. Het bestuur wil daarom de komende jaren laten onderzoeken hoe actueel risico's zijn, wat de aard en omvang van de verschillende risico's zijn en hoe deze nog systematischer beheerst kunnen worden.

Natuurmonumenten financieel

7.	Financiële kerncijfers 2007	112
8.	Jaarrekening 2007	117
9.	Begroting 2008	161
10.	Financieel meerjarenplan	165

Inkomsten en bestedingen in 2007 (x€1 miljoen)

Inkomsten

Inkomsten fondsenwerving

Aandeel acties derden

Overheidssubsidies

Baten beleggingen

Inkomsten terreinbeheer

Overige baten

Totaal inkomsten

Bestedingen

Verwerven natuurgebieden

Beheer natuurgebieden incl. beleving en recreatie

Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur

Betrekken van het publiek bij de natuur

Totaal bestedingen aan de doelstellingen

Wervingskosten baten

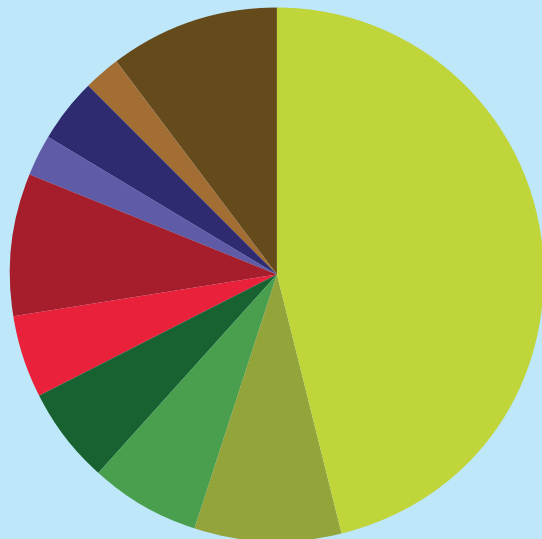
Kosten beheer en administratie

Totaal bestedingen

Overschot

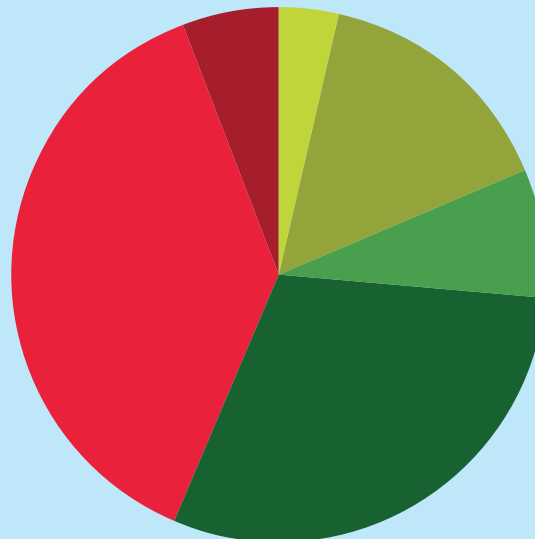
	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
	31,5	27,2	30,6
	15,0	13,6	18,3
	51,8	49,0	46,1
	6,5	8,3	7,4
	10,7	9,6	8,9
	4,7	1,7	2,7
Totaal inkomsten	120,2	109,4	114,0
	36,7	29,0	35,7
	45,7	51,5	41,4
	5,3	4,9	5,1
	16,8	14,6	16,9
Totaal bestedingen aan de doelstellingen	104,5	100,0	99,1
	6,9	6,7	6,3
	4,6	4,5	4,6
Totaal bestedingen	116,0	111,2	109,9
Overschot	4,2	1,8-	4,1

Bestedingen verwerven en beheren (2007): 82,4 miljoen euro

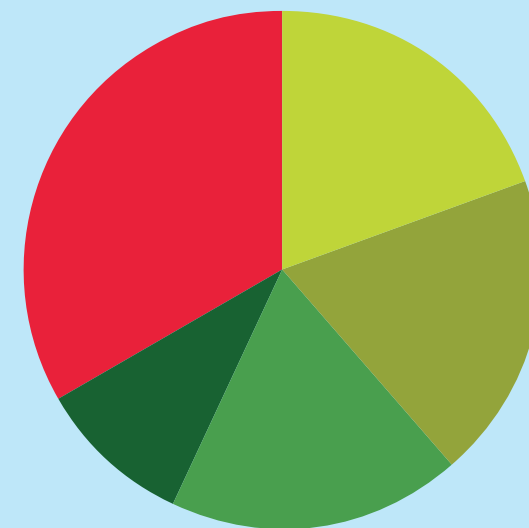
	verwerven	38,2 miljoen euro
	grasland, landbouwakkers	7,2 miljoen euro
	bos, heide, hoogveen, stuifzand	5,6 miljoen euro
	water, moeras, rietlanden	4,8 miljoen euro
	recreatieve voorzieningen	4,0 miljoen euro
	cultuurhistorie	7,1 miljoen euro
	grootschalige natuur	2,1 miljoen euro
	waterschapslasten	3,3 miljoen euro
	toezicht	1,8 miljoen euro
	natuurontwikkeling, monitoring, overige	8,3 miljoen euro

Bestedingen beïnvloeden (2007): 5,3 miljoen euro

	uitgeven blad Van Nature	0,2 miljoen euro
	afstemmen plannen met derden	0,8 miljoen euro
	realisatie EHS	0,4 miljoen euro
	vergroten natuur-, cultuur- en milieukwaliteit	1,6 miljoen euro
	beïnvloeding natuurbeleid	2,0 miljoen euro
	beïnvloeding overige beleid	0,3 miljoen euro

Bestedingen betrekken (2007): 16,8 miljoen euro

	publieksbinding	3,3 miljoen euro
	naamsbekendheid	3,2 miljoen euro
	ontvangen publiek	3,1 miljoen euro
	inzet vrijwilligers	1,6 miljoen euro
	ledenbinding	5,6 miljoen euro

Natuurmonumenten heeft in 2007 in totaal €116,0 miljoen besteed aan nieuwe Verwerkingen, het Beheer van natuurgebieden, de Beïnvloeding van het beleid en het Betrekken van het publiek bij de natuur. De vereniging sluit het jaar 2007 af met een positief saldo van €4,2 miljoen. Dat is aanzienlijk hoger dan het begrote negatieve saldo van €1,8 miljoen.

De inkomsten toegelicht:

De totale inkomsten van €120,2 miljoen waren in 2007 €10,8 miljoen hoger dan begroot.

- **De opbrengsten uit fondsenwerving** kwamen uit op €31,5 miljoen, dat is €4,3 miljoen hoger dan begroot en ook €0,9 miljoen hoger dan in 2006. De contributie ontvangsten waren €2,9 miljoen hoger dan begroot. De minimum contributie steeg van €18,50 naar €20,00. Het ledental is voor het eerst sinds een aantal jaren toegenomen. Daarnaast was er sprake van een eenmalige bate van €0,9 miljoen als gevolg van een systeemwijziging bij de toewijzing van de contributiebedragen naar kalenderjaar. De diverse fondsenwervende ledenacties én de giften uit diverse bronnen droegen daarnaast sterk bij aan het hogere resultaat ten opzichte van de begroting. Overigens vielen de giften en schenkingen in 2007 lager uit dan in 2006. Dit kwam omdat in 2006 €3,3 miljoen aan éénmalige giften werd ontvangen voor het Natuurboek.
- **Het aandeel acties derden** bestaat voornamelijk uit opbrengsten van de **Nationale Postcode Loterij**, zijn de €14,3 miljoen, €0,7 miljoen hoger dan begroot vanwege ontvangen gelden uit extra NPL-trekkingen uit voorgaande jaren.
- **De overheidssubsidies** kwamen in 2007 €2,8 miljoen hoger uit dan begroot en waren €5,7 hoger dan in 2006. Ten opzichte van de begroting waren de verwervingssubsidies

Naar tabel:

Inkomsten en bestedingen in 2007

€8,2 miljoen hoger. Daar staan hogere verwervingskosten tegenover. De inrichtingssubsidies daarentegen vielen €6,4 miljoen lager uit dan begroot. De gerealiseerde inrichtingskosten zijn namelijk ook minder dan begroot. De ontvangen beheersubsidies vielen €0,5 miljoen hoger uit dan begroot, vanwege de hogere vergoedingen van het Programma Beheer.

- **Het resultaat beleggingen** kwam in 2007 uit op een totaalrendement (bankrente, couponrente, dividenden en koerswinsten) van 3,12%. Het rendement op aandelen bedroeg 1,4% en op vastrentende waarden 3,9%. Dat komt neer op een positief totaalresultaat van €6,5 miljoen. In de begroting hield Natuurmonumenten rekening met een rendement van 4% ofwel €8 miljoen. Van het boekjaar 2003 tot en met 2007 bedroeg het gemiddelde rendement op onze beleggingsportefeuille 5,5% per jaar.
- **De inkomsten terreinbeheer** kwamen €1,1 miljoen hoger uit dan begroot, voornamelijk vanwege nagekomen inkomsten huren en pachten uit voorgaande jaren (€0,6 miljoen) die in één boekjaar zijn verantwoord. Daarnaast namen ook de inkomsten uit excursies toe met €0,1 miljoen.
- **De overige baten en lasten** betreffen de verkoopopbrengst van gebouwen (€3,4 miljoen) en gronden en productierechten (€1,3 miljoen) die niet direct bijdragen aan onze kernactiviteiten.

De bestedingen toegelicht:

De totale bestedingen kwamen in 2007 uit op €116,0 miljoen. Dat is €4,8 miljoen meer dan begroot.

Naar tabel:

Inkomsten en bestedingen in 2007

- **De verwervingen** van natuurgebieden kwamen uit op €36,7 miljoen, €7,7 miljoen hoger dan begroot. Dit was mogelijk door het hogere volume (€8,2 miljoen) aan subsidies die we in 2007 ontvingen. De eigen bijdrage in de verwervingskosten bedroeg €1,0 miljoen (€36,7 miljoen kosten minus €35,7 miljoen subsidie). In hoofdstuk 2.1 leest u meer over onze verwervingen in 2007.
- De kosten voor het **beheer van de natuurgebieden** kwamen uit op €45,7 miljoen. Dat is meer dan in 2006 maar €5,8 miljoen lager dan begroot. Dit kwam doordat een aantal projecten pas na 2007 wordt afgerond. Omdat deze projecten voor een groot deel gesubsidieerd worden, waren de subsidies op projecten ook lager dan begroot (€6,4 miljoen).
- De kosten voor **beïnvloeding beleid overheden** voor de natuur bedroegen €5,3 miljoen hetgeen iets meer is dan gepland.
- De kosten voor **betrekken van het publiek** bij de natuur kwamen uit op €16,8 miljoen. Dat is €2,2 miljoen hoger dan begroot. Dit komt grotendeels door de extra inspanningen voor zichtbaarheid en naamsbekendheid die Natuurmonumenten in 2007 deed.
- **De wervingskosten baten** bestaan nagenoeg geheel uit de kosten voor eigen fondsenwerving. De kosten voor fondsenwerving bedroegen 18,7% van de inkomsten uit fondsenwerving. Dit cijfer ligt ruim onder de 25% CBF-norm. In de begroting werd rekening gehouden met 21,5% voor kosten fondsenwerving. De uitkomst was met name lager doordat de inkomsten uit fondsenwerving €4,3 miljoen hoger waren dan begroot. In 2006 kwam het kostenpercentage uit op 18,3%.
- **De kosten voor beheer en administratie** kwamen uit op €4,6 miljoen en bestaan uit de kosten van de directie en de centrale stafafdelingen Financiën en Bedrijfsvoering.

Naar tabel:

Inkomsten en bestedingen in 2007

8.1 Balans per 31 december 2007 (na verwerking van saldo van baten en lasten)

Activa (x€1.000)

B1 Materiële vaste activa

B1a Natuurgebieden en opstallen

B1b Ruilgronden

B1c Gebouwen, inventaris en machines

B2 Financiële vaste activa

B2a Beleggingen

B2b Leningen

B3 Voorraden

B4 Vorderingen

B5 Liquide middelen

Totaal activa

B6 Ministerie LNV inzake lening verwervingsubsidies

31-12-2007

31-12-2006*

	31-12-2007	31-12-2006*
	p.m.	p.m.
B1a	3.388	4.765
B1b	13.911	12.198
	17.299	16.963
B2a	192.967	201.233
B2b	177	190
	193.144	201.423
B3	492	518
B4	32.719	35.758
B5	26.160	10.855
Totaal activa	269.814	265.517
B6	173.830	109.230

Deel 2 - 8.1 Balans per 31 december 2007 (na verwerking van saldo van baten en lasten)

*aangepast voor vergelijkingsdoeleinden

↑ Deel 1 - 8.1 Balans per 31 december 2007 (na verwerking van saldo van baten en lasten)

Passiva (x€1.000)
B7 Reserves en fondsen
Bestemmingsreserves:

 B7a Reserve als bron van inkomsten

 B7b Bestemmingsreserve Externe Profilering

 B7c Bestemmingsreserve achterstallig onderhoud gebouwen
Fondsen

 B7d Bestemmingsfondsen
B8 Schulden

 B8a Langlopende schulden

 B8b Kortlopende schulden
Totaal passiva

 B9 Ministerie LNV inzake lening verwervingsubsidies

	31-12-2007	31-12-2006*
	181.866	179.874
	1.331	2.591
	3.020	1.739
	186.217	184.204
	10.658	8.513
	10.658	8.513
	196.875	192.717
	4.843	4.727
	68.096	68.073
	72.939	72.800
	269.814	265.517
	173.830	109.230

*aangepast voor vergelijkingsdoeleinden

8.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

(x€1.000)

Ra Baten uit eigen fondsenwerving

Ra1 Contributies van leden

Ra2 Ontvangen giften en schenkingen

Ra3 Erfstellingen en legaten

Ra4 Verkoopresultaat

Ra5 Sponsoring en bedrijfsgiften

Rb Aandeel in acties van derden

Rc Overheidssubsidies

Rd Baten uit beleggingen

Re Inkomsten terreinbeheer

Rf Overige baten

Totaal baten [transporteren]

	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006*
	19.917	17.000	16.570
	2.541	1.200	4.084
	7.413	6.900	8.623
	377	350	264
	1.246	1.700	1.077
	31.494	27.150	30.618
	14.974	13.600	18.337
	51.852	49.000	46.095
	6.465	8.300	7.416
	10.678	9.600	8.868
	4.704	1.700	2.656
	120.167	109.350	113.990

↑ Deel 1 - 8.2 Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

(x€1.000)

Totaal baten [transport]
Rg Besteed aan de doelstellingen

 Rg1 Verwerving natuurgebieden

 Rg2 Beheer natuurgebieden

 Rg3 Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur

 Rg4 Betrekken van het publiek bij de natuur
Rh Werving baten

 Rh1 Kosten eigen fondsenwerving

 Rh2 Kosten subsidies overheden

 Rh3 Kosten acties derden

 Rh4 Kosten beleggingen
Ri Beheer en administratie

 Ri1 Kosten beheer en administratie
Totaal lasten
Overschot 2007

	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006*
Totaal baten [transport]	120.167	109.350	113.990
Rg <u>Besteed aan de doelstellingen</u>			
Rg1 <u>Verwerving natuurgebieden</u>	36.739	29.000	35.725
Rg2 <u>Beheer natuurgebieden</u>	45.714	51.445	41.459
Rg3 <u>Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur</u>	5.276	4.910	5.054
Rg4 <u>Betrekken van het publiek bij de natuur</u>	16.832	14.609	16.879
	104.561	99.964	99.117
Rh <u>Werving baten</u>			
Rh1 <u>Kosten eigen fondsenwerving</u>	5.905	5.828	5.611
Rh2 <u>Kosten subsidies overheden</u>	646	555	297
Rh3 <u>Kosten acties derden</u>	56	-	-
Rh4 <u>Kosten beleggingen</u>	251	300	258
	6.858	6.683	6.166
Ri <u>Beheer en administratie</u>			
Ri1 <u>Kosten beheer en administratie</u>	4.590	4.503	4.633
Totaal lasten	116.009	111.150	109.916
Overschot 2007	4.158	-1.800	4.074

*aangepast voor vergelijkingsdoeleinden

Bestemming resultaat (x €1.000)

Toegevoegd/onttrokken aan

Reserve als bron van inkomsten

Bestemmingsreserve project Externe Profilering

Bestemmingsreserve achterstallig onderhoud gebouwen

Fonds activa doelstelling

Bestemmingsfondsen

Totaal overschot

2007 2006

1.992 6.322

1.260- 2.409-

1.281 1.739

- 528-

2.145 1.050-

4.158 4.074

De bestemming van het resultaat in 2007 voerde Natuurmonumenten uit conform het besluit van het bestuur. Na de mutaties in de Bestemmingsfondsen en Bestemmingsreserves resteert uiteindelijk een saldo van €2,0 miljoen dat is toegevoegd aan de Reserve als bron van inkomsten.

8.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Als houder van het Keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) is de jaarrekening van de vereniging Natuurmonumenten opgesteld en ingericht conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen. Alle activa en passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij hieronder anders is vermeld. De baten en lasten worden toegerekend aan de periode waarop deze betrekking hebben.

De jaarrekening 2007 is opgesteld overeenkomstig de aangepaste RJ 650. Dit is het eerste jaar dat deze nieuwe RJ 650 is toegepast. Deze stelselwijziging heeft geen effect op het resultaat en het vermogen (reserves en fondsen). De wijzigingen betreffen met name:

- aangepaste modellen voor de balans en de staat van baten en lasten;
- het niet toedelen van de kosten beheer en administratie maar afzonderlijk presenteren;

Voor vergelijkingsdoeleinden zijn de cijfers over voorgaand boekjaar aangepast.

B1 a Natuurgebieden en opstallen

De natuurgebieden en de daarop gevestigde opstallen schrijft Natuurmonumenten, gezien het bijzondere karakter van deze activa, na verwerving geheel af en neemt deze als p.m. op de balans op. We zullen deze gebieden namelijk in principe niet meer afstoten, bovendien hebben de gebieden geen of zelfs een negatieve opbrengstwaarde. Ook natuurgebieden en eventuele bijbehorende opstallen verkregen uit erfstellingen en legaten neemt Natuurmonumenten p.m. op.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B1b Ruilgronden

Ruilgronden liggen veelal buiten de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Deze gronden worden in de toekomst uitgeruild met gebieden binnen de EHS. Vaak verkrijgt Natuurmonumenten die EHS-gebieden alsnog gesubsidieerd. De ruilgronden zijn gewaardeerd tegen de totale verkrijgingsprijs, onder aftrek van ontvangen subsidies en van een waardedalingvoorziening.

B1c Gebouwen, inventaris en machines

Hieronder worden de aanschaffingen van bedrijfsmiddelen verstaan, zoals investeringen in gebouwen, inventaris en computers, installaties, machines en werktuigen die nodig zijn voor de exploitatie. Deze worden gewaardeerd op aanschafwaarde minus lineaire afschrijving. Overeenkomstig de algemene jaarverslaggevingrichtlijnen worden verkregen subsidies op deze investeringen direct in mindering gebracht op de aanschafwaarde. Deze bedrijfsgebouwen schrijft Natuurmonumenten over twintig jaar af. Inventarissen en machines schrijven we in drie, zes of tien jaar af.

B2a Beleggingen

De beleggingen zijn gewaardeerd op marktwaarde. Zie verder de toelichting op de balans.

B3 Voorraden

De voorraden betreffen artikelen die te koop zijn in de diverse bezoekerscentra en via bestelling bij Natuurmonumenten. Deze voorraden zijn gewaardeerd tegen kostprijs onder aftrek van een voorziening voor incourantheid.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B4 Vorderingen

De vorderingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van een voorziening voor mogelijke oninbaarheid. De te verwachten maar nog niet ontvangen erfstellingen en legaten zijn vastgesteld aan de hand van berichtgevingen waaruit de omvang voldoende betrouwbaar kan worden geacht.

Reserves

B7a Reserve als bron van inkomsten

Beschermen van natuur in Nederland kost geld, nu en later. Om te kunnen garanderen dat Natuurmonumenten haar natuurgebieden ook in de verre toekomst behoudt en beschermt, is een inkomstenbron nodig om een deel van de jaarlijkse exploitatiekosten te dekken. Hiervoor gebruikt Natuurmonumenten het jaarlijkse rendement op de beleggingen. In 2007 voerde Natuurmonumenten opnieuw een studie uit naar het gewenste beleggingsbeleid. Zie daarvoor de toelichting op de balans B2a Beleggingen. Van het op lange termijn te verwachten gemiddelde jaarlijkse rendement van 6,1% wordt 4% gebruikt voor de exploitatiekosten. Het overige is bestemd voor vermogensgroei. Op die manier groeit de jaarlijks aan te wenden dekking voor exploitatiekosten mee met de inflatie. Daarnaast vormt het vermogen een buffer voor jaren waarin de inkomsten mogelijk minder zijn. De kerndoelstelling van Natuurmonumenten is in de eerste plaats natuurbescherming waarbij de natuur wordt veilig gesteld en langdurig behouden, ook voor volgende generaties. Gezien deze lange termijn-doelstelling is er voor gekozen om, naast de Reserve als bron van inkomsten, geen afzonderlijke continuïteitsreserve (CBF-norm) in de balans op te nemen.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B7b Bestemmingsreserve Externe Profilering

Deze reservering maakt Natuurmonumenten voor het programma ter verbetering van de landelijke profilering van Natuurmonumenten. Dit programma ronden we in 2008 af.

B7c Bestemmingsreserve Achterstallig onderhoud Gebouwen

Deze reserve dient ter financiering van het achterstallig onderhoud op het gebouwenbezit. De reserve wordt gevoed door de verkoopopbrengst van gebouwen met ondergrond in erfpacht, die geen directe waarde of functie hebben voor het verwezenlijken van onze kernactiviteiten. Zie ook de toelichting op de balans, post B7c.

Fondsen

B7d Bestemmingsfondsen

Dit zijn de fondsen waarvan de doelstelling door derden is bepaald. Grotendeels gaat het om ontvangsten uit erfstellingen, legaten en gehouden acties, waaraan bestedingsvoorwaarden zijn gekoppeld voor aankoop of beheer binnen een bepaald gebied. Bij de jaarlijkse vaststelling van de begroting beslist het bestuur over de bestemming van deze gelden.

Rg Bestedingen aan de doelstellingen

De vereniging Natuurmonumenten heeft als doel het veilig stellen van de natuur in Nederland in al haar verschijningsvormen. Dit doen we door het:

- verwerven van natuurgebieden

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

- beheren van natuurgebieden inclusief beleving en recreatie
- beïnvloeden van overheidsbeleid voor de natuur
- betrekken van het publiek bij de natuur en bij Natuurmonumenten.

In hoofdstuk 2, 3 en 4 van dit jaarverslag leest u meer over de belangrijkste resultaten van onze inspanningen in 2007.

De kosten voor het verwerven van natuurgebieden betreffen de aankoopkosten van de natuurterreinen en de daarbij behorende opstallen.

De kosten voor beheren natuurgebieden inclusief beleving en recreatie betreffen het beheren, behouden en ontwikkelen van natuurwaarden en cultuurwaarden in onze gebieden, en het treffen van recreatievoorzieningen voor de natuurbeleving. Het gaat hier om het jaarlijks terugkerende beheer, de projectmatige kosten van inrichting, de natuurontwikkeling, het groot onderhoud en restauratie. De bestedingen bestaan overwegend uit salariskosten voor eigen medewerkers, kosten voor uitbesteed werk, machine- en materiaalkosten, waterschapslasten en verzekeringen.

De kosten voor beïnvloeding beleid overheden voor de natuur betreffen het uitoefenen van invloed op de besluitvorming van overheden. Landelijk gezien richt onze beleidsbeïnvloeding zich op de realisatie van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het natuur- en landschapsbeleid in het algemeen. Regionaal gaat het over onderwerpen in en rond de eigen terreinen van Natuurmonumenten. De bestedingen bestaan in hoofdzaak uit salariskosten voor eigen medewerkers en voor uitbesteed werk.

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

De kosten voor betrekken van het publiek bij de natuur betreffen het maken van educatieve en voorlichtingsmateriaal, het ontvangen van publiek, de organisatie van evenementen, het informeren en beantwoorden van ledenvragen, en ledenbinding. De bestedingen bestaan overwegend uit salariskosten voor eigen medewerkers, kosten voor uitbesteed werk, campagnes, het uitgeven van het blad Natuurbehoud en ander drukwerk en de kosten van bezoekerscentra.

Rh Kosten werving baten

Deze kosten bestaan hoofdzakelijk uit de kosten voor eigen fondsenwerving: kosten van personeel, materieel en uitbesteed werk van de afdelingen van Natuurmonumenten die actief zijn met fondsenwerving. De kosten van ledenwerving beschouwen we hierbij voor 50% als fondsenwervingskosten en voor 50% als kosten voor Betrekken van het publiek bij de Natuur. De fondsenwervende acties gaan altijd gepaard met informatieverstrekking over het betreffende natuuronderwerp. Om die reden rekenen we de kosten van fondsenwervende acties niet geheel, maar voor 75% toe aan kosten eigen fondsenwerving. De kosten voor naamsbekendheid en zichtbaarheid hebben vooral betrekking op de profilering van de natuur in de samenleving. Daarom rekenen we deze kosten voor 25% toe aan kosten eigen fondsenwerving en voor 75% aan kosten Betrekken publiek bij de natuur.

Ri Kosten beheer en administratie

De Kosten voor beheer en administratie bestaan uit de kosten van de directie en de centrale

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

stafafdelingen Financiën en Bedrijfsvoering. Natuurmonumenten hanteert bij de vaststelling van deze kosten de aanbevelingen van de Vereniging fondsenwervende Instellingen.

8.4 Toelichting op de jaarrekening

In de jaarrekening van de vereniging zijn de cijfers van Stichting Participaties Natuurmonumenten geconsolideerd. In deze stichting zijn ondergebracht: de Houdstermaatschappij Commerciële Activiteiten Natuurmonumenten BV, Horeca-exploitatie Natuurmonumenten BV en Verkoopartikelen Natuurmonumenten BV. Ook zijn de cijfers meegeconsolideerd van de volgende landgoed-bv's waarvan Natuurmonumenten 100% eigenaar is: Landgoed Beekvliet B.V., Frisia B.V., N.V. 't Geslagen Stuk, maatschappij van onroerende goederen, B.V. Ontginningen de Erven Abraham Ledeboer, Koelhuis Delta B.V. en Maatschappij tot Exploitatie van Onroerende Goederen "Eiland De Tien-Gemeten" B.V.

De directie van Natuurmonumenten vormt het bestuur van de stichting en de landgoed-bv's.

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

Toelichting op de balans

B1a Natuurgebieden en opstallen

Zoals in de grondslagen is vermeld, worden de natuurgebieden en bijbehorende opstallen, gezien het bijzondere karakter, p.m. op de balans vermeld.

B1a Natuurgebieden en opstallen	2007	2006
Boekwaarde per 1-1	p.m.	p.m.
Verwervingskosten natuurterreinen en opstallen	36.558	35.435
Kosten financiering ruilgronden	181	290
Totale verwervingskosten	36.739	35.725
Af: subsidies voor verwervingen	35.690 -	31.311 -
Niet gesubsidieerd deel ten laste van boekjaar	1.049 -	4.414 -
Boekwaarde per 31-12	p.m.	p.m.

B1b Ruilgronden

De ruilgronden zijn in 2007 wederom afgenomen. Het is de bedoeling om de portefeuille de komende jaren geheel af te bouwen. Het tempo van vervreemding is onder meer afhankelijk van landinrichtingsprocessen. De ruilgronden zijn gewaardeerd op de kostprijs minus een

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

voorziening voor waardedaling. Op basis van het resultaat op de transacties in 2007 is deze voorziening in het boekjaar met €0,2 miljoen verhoogd tot €0,95 miljoen.

B1b Ruilgronden (x €1.000)	2007	2006
Boekwaarde per 1-1	4.765	6.662
Af: verkocht en uitgeruild c.q. in beheer genomen	1.377-	1.897-
Boekwaarde per 31-12	3.388	4.765

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B1c Gebouwen, inventaris en machines

In 2007 investeerde Natuurmonumenten, na aftrek van de betreffende subsidies, voor €3,2 miljoen in bedrijfsgebouwen. Daarvan brachten we €0,3 miljoen (in 2006 was dat €1,7 miljoen) direct ten laste van het bestemmingsfonds Mr. C.B.J. Henny, hetgeen we besteedden aan het nieuwe bezoekerscentrum in Nieuwkoop. Naast gebouwen werd €0,8 miljoen geïnvesteerd in inventarissen, machines en installaties. Verder werden de in bezit zijnde terreinauto's verkocht (€0,7 miljoen) en weer terug geleast, waardoor een efficiënter wagenparkbeheer kan worden gevoerd. De boekwaarde van de gebouwen, inventaris en machines is te splitsen in €11,9 miljoen voor de doelstelling (werkschuren, bezoekerscentra, machines) en €2,0 miljoen voor de bedrijfsvoering (kantoorgebouwen en -inventaris en computersoftware).

B1c Gebouwen, inventaris en machines (x €1.000)	2007	2006
Boekwaarde per 1-1	12.198	10.661
Bij: aanschaffingen minus desinvesteringen	3.282	4.596
Af: aanschaffing ten laste van bestemmingsfonds	277 -	1.703 -
Af: afschrijvingen	1.292 -	1.356 -
Boekwaarde per 31-12	13.911	12.198

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B2a Beleggingen (x €1.000)	2007		2006	
Aandelen				
Ter beurse genoteerd	60.275		60.806	
Niet ter beurse genoteerd	262		255	
	60.537		61.061	
Obligaties en obligatiefondsen	64.676		135.383	
Totaal effecten		125.213		196.444
Deposito's bij banken	66.155		2.500	
Overige tegoeden bij banken	1.551		2.139	
Overige beleggingen	48		150	
Totaal overige beleggingen		67.754		4.789
Totaal beleggingen		192.967		201.233

Begin 2007 loste Natuurmonumenten de kasgeldlening voor de financiering van ruilgronden af. Daardoor daalde het beleggingsvolume in 2007 van €201 miljoen naar €193 miljoen. Daarnaast plaatsten we in 2007 bijna de helft van de obligatieportefeuille op een bankdeposito à 4,67%. Gezien het vaste voornemen om dit deposito te zijner tijd om te zetten in effecten, is het bankdeposito gerubriceerd onder de Beleggingen en niet onder de Liquide middelen.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Verloopoverzicht aandelen, obligaties en bankdeposito's

	2007	2007	2007	2006	2006	2006
	aandelen	obligaties	bank- deposito's en overige	aandelen	obligaties	bank deposito's en overige
Beginstand 1-1	61.061	135.383	4.789	65.036	133.568	7.939
Bij: aankopen -/- verkopen	410 -	70.386 -	62.965	10.474 -	11.147	3.150 -
Bij: uit nalatenschappen	211	1	-	29	46	-
Bij/Af: koersresultaten	325 -	322 -	-	6.470	9.378 -	-
Eindstand 31-12	60.537	64.676	67.754	61.061	135.383	4.789
in % van totaal	31,37%	33,52%	35,11%	30,34%	67,28%	2,38%

B2a Beleggingen

Het beheer van de beleggingsportefeuille was eind 2007 onder condities uitbesteed aan twee externe vermogensbeheerders. De opdracht aan de vermogensbeheerders is het leveren van rendement binnen een aanvaardbaar risicoprofiel. Behoud van het vermogen en stabiliteit van het beleggingsresultaat zijn daarbij belangrijke eisen. Het mandaat van de vermogensbeheerders geeft de verdeling aan over de verschillende beleggingscategorieën en -risico's. Het uitgangspunt was een verdeling van 70% vastrentende waarden en 30% aandelen. Afhankelijk van de omstandigheden mag daarvan plus of min 3% worden afgeweken. Ten minste 75% van de portefeuille wordt in euro's belegd. De valutarisico's worden afgedekt. Natuurmonumenten belegt de portefeuille op duurzame wijze. De vermogensbeheerders letten bij hun selectie van de fondsen dus ook op het beleid en de handelingen van de fondsen op het gebied van milieu en sociale aspecten.

In 2006 was het bestuur niet tevreden over de prestaties van één van de vermogensbeheerders op het vastrentende deel. Mede gezien de aanhoudende onzekerheid op de kapitaalmarkt is daarom begin 2007 besloten om de vastrentende waarden bij de genoemde beheerder te verkopen en à deposito te plaatsen. Vervolgens liet Natuurmonumenten in 2007 een studie uitvoeren ter actualisering van het gewenste beleggingsbeleid. Het bleek dat er, bij gelijkblijvend risicoprofiel, een hoger rendement kan worden behaald via het aanpassen van de beleggingsstrategie. Op basis daarvan is besloten de beleggingsmix als volgt aan te passen:

- 55 % staatsobligaties (aanhouden tot aflossing)
- 7,5 % bedrijfsobligaties met een rating van ten minste BBB

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

- 27,5 % aandelen
- 10 % vastgoedfondsen

Deze aanpassing is in november 2007 door de verenigingsraad bekrachtigd. Vanaf 2008 wordt de nieuwe beleggingsmix stapsgewijs ingevoerd. Per balansdatum is nog steeds een derde van de beleggingen à deposito geplaatst tegen een rentevergoeding van 4,67%, per 14 februari 2008 verlengd tegen 4,22% tot 15 december 2008. Het tempo van uitvoering van het nieuwe beleggingsbeleid hangt onder meer af van de ontwikkelingen op de internationale geld- en kapitaalmarkt. Van de nieuwe beleggingsstrategie verwachten we een langjarig gemiddeld rendement van 6,1%. Van jaar tot jaar kan dit echter wel fluctueren. Van de gemiddeld te verwachten 6,1% wordt 4% ingezet om een gedeelte van de exploitatiekosten van Natuurmonumenten te kunnen dekken. De overige 2% is bestemd voor vermogensgroei. Als het vermogen groeit, dan groeit de jaarlijkse onttrekking van 4% ook mee en kan daarmee de stijging in de kosten van het beheer mee helpen opvangen.

B3 Voorraden

De voorraden van €0,5 miljoen zijn de artikelen die Natuurmonumenten verkoopt, zoals boeken, wandelroutes en fietsroutes.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B4 Vorderingen (x €1.000)	2007	2006
Subsidies verwervingen	7.402	8.538
Subsidies projecten	5.987	7.371
Subsidies exploitatie	7.673	7.692
Nalatenschappen	5.433	6.572
Overlopende rente/interest obligaties/leningen	1.826	1.447
Nog te ontvangen restant bijdrage NPL	826	1.128
Overige (voornamelijk inzake terreinbeheer)	3.572	3.010
Saldo per 31-12	32.719	35.758

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

€4,9 miljoen van de Subsidies verwervingen betreft de functieveranderingsubsidies met een lange looptijd. De overige vorderingen hebben een looptijd korter dan één jaar.

B5 Liquide middelen

Het saldo van €26,2 miljoen betreft voor €19,4 miljoen het restantsaldo van de lening bij het Groenfonds voor subsidies verwervingen natuurterreinen. Over deze €19,4 miljoen kan Natuurmonumenten niet zelf beschikken. De gelden worden in 2008 aangewend voor aflossing- en rentebetalingen op de leningen, en voor toewijzing door de overheid van subsidies voor verwervingen aan Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen.

De overige €6,8 miljoen aan liquide middelen bestaat uit rentedragende, vrij opneembare tegoeden bij banken.

B6 Ministerie LNV inzake lening verwervingssubsidies

Meer hierover leest u in de toelichting op de lening ter financiering verwervingssubsidies, aan de creditzijde van de balans.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B7a Reserve als bron van inkomsten (x€1.000)	2007	2006
Saldo per 1-1	179.874	173.552
Bestemmingen saldo staat van baten en lasten	1.992	6.322
Beschikbaar per 31-12	181.866	179.874

Zoals al eerder toegelicht (zie Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling) gebruiken we de beleggingsopbrengsten van deze reserve om de jaarlijkse exploitatietekorten te dekken.

B7b Bestemmingsreserve Externe Profilering

In 2005 is de Bestemmingsreserve Externe Profilering gevormd. Deze reserve is bedoeld voor het verhogen van de profilering van Natuurmonumenten. De kosten zijn begroot op €5 miljoen. Inmiddels is daarvan €3,7 miljoen besteed. Natuurmonumenten rondt het programma in 2008 af.

**B7c Bestemmingsreserve achterstallig
onderhoud gebouwen (x €1.000)**

	2007		2006	
Beschikbaar per 1-1	-	1.739	-	-
Bij: dotatie uit verkoop-opbrengst gebouwen	2.000	-	1.739	-
Af: uitgevoerd onderhoud	719 -	1.281	-	1.739
Beschikbaar per 31-12		3.020		1.739

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

De dotatie aan deze reserve wordt opgebouwd door een deel van de opbrengsten van verkopen gebouwen met ondergrond in erfpacht aan deze reserve toe te voegen. Uit deze opbrengsten kunnen we de kosten van het uit te voeren achterstallig onderhoud financieren. Dit bedrag zal de komende 5 jaar volgens een onderhoudsplan worden uitgegeven. De totale kosten van dit onderhoudsplan zijn in 2007 vastgesteld in de beleidsnota gebouwenbeheer en komen uit op €6 miljoen.

B7d Bestemmingsfondsen (x€1.000)	2007	2006
Beschikbaar per 1-1	8.513	9.563
Bij: giften/donaties	2.287	347
Bij: beleggingsresultaat	265	348
Af: bestedingen	407 -	1.745 -
Beschikbaar per 31-12	10.658	8.513

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Specificaties:	Saldo 31-12-06	Toevoeging 2007	Besteding 2007	Saldo 31-12-07
Fonds mr. C.B.J.G. Henny	4.476	140	313	4.303
Fonds Wijde Blik	1.382	43	41	1.384
Fonds Acquoy-Nairac	1.401	43	-	1.444
Fonds Nieuwkoopse Plassen	175	5	5	175
Fonds Tentink Antink	425	13	-	438
Fonds De Wieden	192	6	-	198
Van Tienhoven Studiefonds	66	2	-	68
Everwijn Arntzenfonds	26	1	1	26
Fonds overige donaties	370	2.299	47	2.622
	8.513	2.552	407	10.658

Aan deze fondsen zijn de giften, donaties en de beleggingsopbrengsten toegevoegd, en de bestedingen onttrokken. De doelstelling van de bestemmingsfondsen is door derden bepaald:

Fonds mr. C.B.J.G. Henny

Dit fonds verkreeg Natuurmonumenten dankzij testamentaire beschikkingen en moet worden besteed voor liefst één van de projecten van Natuurmonumenten. In 2007 is, evenals in 2006, het rendement toegevoegd en zijn de kosten voor het nieuwe bezoekerscentrum te Nieuwkoop uit dit fonds besteed. Ook in 2008 wendden we dit fonds aan voor bezoekerscentrum Nieuwkoop.

Fonds Wijde Blik

Dit fonds wordt gevormd door een subsidie van provincie Noord-Holland en is bestemd voor de oeververdediging van de waterplas de Wijde Blik. In 2007 is het rendement toegevoegd en zijn de kosten voor de oeververdediging ten laste van het fonds gebracht.

Fonds Acquoy-Nairac

Van dit fonds blijft het kapitaal in stand en kunnen de beleggingsopbrengsten worden aangewend voor cultuurhistorische doeleinden.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Fonds Nieuwkoopse Plassen

Van dit fonds wendt Natuurmonumenten de jaarlijkse beleggingsopbrengsten aan voor de financiering van het beheer in de Nieuwkoopse Plassen.

Fonds Tentink Antink

De rendementen van dit fonds besteedt Natuurmonumenten aan het behoud van en de zorg voor terreinen en opstallen in de Gelderse Achterhoek, die een natuur- en cultuurwetenschappelijk belangrijke waarde hebben. De afgelopen jaren is het rendement aangewend ter financiering van de Staring Koepel. In 2007 is alleen rendement toegevoegd.

Fonds De Wieden

Dit fonds is ontstaan uit schenkingen en wordt aangewend voor projecten in De Wieden.

Van Tienhoven Studiefonds

Dit fonds bestaat uit een hoofdsom van €29.297 en een bedrag van €38.783, dat beschikbaar is voor wetenschappelijk onderzoek.

Everwijn Arntzenfonds

Van dit fonds besteedt Natuurmonumenten het rendement ter dekking van de exploitatiekosten. De hoofdsom blijft in stand.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Fonds overige donaties (x€1.000)	Saldo 31-12-06	Toevoeging 2007	Besteding 2007	Saldo 31-12-07
Beheer Schieveen/Ackerdijkse plassen	370	11	-	381
Diverse buitenplaatsen	-	425	47	378
Beekbergerwoud	-	518	-	518
Klimaatprogramma	-	570	-	570
Overige	-	775	-	775
	370	2.299	47	2.622

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Dit fonds wordt gevoed door de opbrengst van eigen wervingacties voor natuurbeheerprojecten en door ontvangen giften en donaties voor een specifiek doel. De realisatiekosten van deze specifieke doelen komen ten laste van dit fonds.

B8a Langlopende schulden

Deze post verantwoordt leningen met een looptijd langer dan vijf jaar, die zijn afgesloten voor de financiering van het verwerven van natuurgebieden en van restauratieprojecten. De gemiddelde rente bedroeg in 2007 3,76%.

B8b Kortlopende schulden (x€1.000)	2007	2006
Vooruitontvangen subsidies verwervingen	8.924	14.554
Vooruitontvangen contributies volgend jaar	11.008	12.555
Kasgeldlening voor ruilgronden	-	7.000
Saldo lopende lening verwervingen	19.426	3.703
Vooruitontvangen subsidies projecten	3.649	5.156
Lopende verplichtingen projecten	4.738	3.713
Niet opgenomen vakantiedagen werknemers	2.776	2.587
Lopende verplichtingen verwervingen	356	940
Nationale Postcode Loterij nog te besteden	1.521	2.088
Verschuldigd inzake pensioenlasten	2.546	2.228
Af te dragen loonbelasting en sociale premies	737	988
Aflossing op langlopende leningen	186	894
Verschuldigde kosten reorganisatie e.d.	-	644
Crediteuren per ultimo boekjaar	9.157	6.665
Overige schulden	3.072	4.358
Saldo per 31-12	68.096	68.073

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

De Vooruitontvangen subsidies verwervingen zijn ontvangen subsidies waarvan de verwerving nog moet plaatsvinden. De Vooruitontvangen contributies volgend jaar zijn de in 2007 al geïnde contributies voor het jaar 2008. De kasgeldleningen voor financiering van de ruil-

gronden werd in 2007 afgelost. De toelichting op het Saldo lopende lening verwervingen leest u hieronder bij B9 Ministerie LNV inzake Leningen verwervingssubsidies. Het nog te besteden bedrag van de Nationale Postcode Loterij betreft een nog aan te wenden bijdrage voor de Sint Pietersberg (€1,2 miljoen) en het Klimaatproject (€0,3 miljoen).

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

B9 Ministerie LNV inzake Leningen verwervingssubsidies (x€1.000)

Stand leningen per 01-01-2007	109.230
Af: aflossing in 2007, gefinancierd door het ministerie van LNV	490-
Bij: lening bij het Groenfonds in 2007/vordering op LNV	65.090
Stand per 31-12-2007: lening Groenfonds/vordering LNV	173.830

Verloop besteding leningbedrag:

Stand per 01-01-2007	-	3.704
Bij: lening bij het Groenfonds in 2007	65.090	-
storting door LNV voor rente en aflossing	5.576	-
afroming convenantsmiddelen	269	-
ontvangen rente op het uitstaand bedrag	2.067	-
Af: subsidies voor Natuurmonumenten en de Landschappen	53.011 -	-
betaling rente en aflossing aan het Groenfonds	4.269 -	15.722
Stand per 31-12-2007		19.426

Het saldo te besteden is opgenomen onder de liquide middelen en onder de schulden op korte termijn.

Natuurmonumenten en de Provinciale Landschappen ontvangen van het ministerie van LNV jaarlijks subsidie voor de verwerving van natuurgebieden. Natuurmonumenten, LNV en de Landschappen zijn overeengekomen dat Natuurmonumenten, op aanwijzing van LNV, vanaf 2004 leningen afsluit bij het Nationaal Groenfonds ter financiering van deze subsidies. LNV bepaalt, door middel van toewijzing van subsidies aan Natuurmonumenten en de Landschappen, de bestemming van deze geleende gelden. LNV voldoet alle rente- en aflossingsverplichtingen op de leningen voor Natuurmonumenten. Daarnaast is opgenomen dat de minister van LNV Natuurmonumenten vrijwaart van alle claims van derden die voortvloeien uit het door Natuurmonumenten en/of het Groenfonds niet of niet tijdig voldoen aan hun betalingsverplichtingen uit deze overeenkomst. Gezien bovenstaande bepalingen worden de lening en de daartegenover staande vordering op LNV voor rente en aflossing, wél afzonderlijk onderaan op de balans vermeld - aan de debetzijde en aan de creditzijde - maar niet in de balanstelling opgenomen.

Met ingang van 2008 geschiedt de toewijzing van de betreffende subsidies niet meer door LNV maar door de provincies. Hiertoe is een samenwerkingsovereenkomst gesloten tussen Natuurmonumenten, de Provinciale Landschappen en de Provincies. In deze samenwerkingsovereenkomst zijn de consequenties van de veranderde toewijzingsbevoegdheden geregeld. Ook is in deze overeenkomst de vrijwaring van Natuurmonumenten opgenomen zoals hierboven beschreven.

Naar tabel:

Balans per 31 december 2007

Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

In 1999 ontstond het Natuurontwikkelingsfonds IJmeer uit donaties van provincie Noord-Holland, gemeente Amsterdam en Natuurmonumenten. Uit dit fonds worden projecten betaald ter compensatie van het natuurverlies door de aanleg van de wijk IJburg bij Amsterdam. Natuurmonumenten voert alleen het financiële beheer en kan niet zelf over deze middelen beschikken. Het saldo van het fonds bedroeg ultimo 2007 €7,5 miljoen en is nagenoeg geheel belegd in staatsobligaties. Daar Natuurmonumenten uitsluitend het financiële beheer uitvoert, zijn deze middelen alsmede de bestedingsverplichtingen niet in de balans van Natuurmonumenten opgenomen.

Toelichting op de staat van baten en lasten

Ra1 Contributies van leden

De contributie-inkomsten kwamen in 2007 uit op €19,9 miljoen, dat is €2,9 miljoen hoger dan begroot. Er is sprake van een eenmalige bate van €0,9 miljoen als gevolg van een systeemwijziging in de toewijzing naar kalenderjaar. Het ledental steeg van 879.090 (ultimo 2006) naar 881.977 (ultimo 2007). Het minimum contributie bedrag werd verhoogd van €18,50 naar €20,00. De gemiddelde bijdrage van contributie en contributiegiften per lid steeg van €19,37 (2006) naar €21,64 (2007). In hoofdstuk 4.2 Verbinden van mensen leest u meer over de steun van leden.

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

Ra3 Erfstellingen en legaten (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Ontvangen in het boekjaar	8.552		6.230
Af: reeds in het vorig boekjaar verantwoord	6.572 -		4.179 -
	1.980		2.051
Bij: te verwachten maar nog niet ontvangen	5.433		6.572
Verantwoord in het boekjaar	7.413	6.900	8.623

Naar tabel:

 Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

De inkomsten uit erfstellingen en legaten waren in 2007 hoger dan begroot. Meer over deze steun leest u in hoofdstuk 4.2 Verbinden van mensen.

Ra4 Resultaat verkoop artikelen (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Omzet	787	700	663
Af: kostprijs van de omzet	410 -	350 -	399 -
Brutowinst	377	350	264

Rb Aandeel in acties van derden:	Uitkomst	Begroting	Uitkomst
Nationale Postcode Loterij en overige (x€1.000)	2007	2007	2006
Nationale Postcode Loterij:			
Jaarlijkse bijdrage	13.613	13.600	13.613
Extra geld voor verwerving en inrichting	670	-	4.445
	14.283	13.600	18.058
Overige acties:	691	-	279
Totaal Aandeel in acties derden	14.974	13.600	18.337

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

In 1991 sloot Natuurmonumenten een 30-jarige overeenkomst met de Nationale Postcode Loterij (NPL), die vastlegde dat de vereniging als beneficiënt zal delen in de opbrengst van de loterij. De €13,6 miljoen uitkering (jaarlijkse bijdrage) in 2007 werd geheel aangewend ter financiering van diverse thema's en projecten voor de doelstelling van de vereniging. In hoofdstuk 4.5 van dit jaarverslag leest u meer over de thema's en projecten waarvoor de uitkering van de Nationale Postcode Loterij werd gebruikt. Naast de jaarlijkse bijdrage besteedde Natuurmonumenten in 2007 €0,7 miljoen aan NPL-gelden die we in de afgelopen jaren uit extra trekkingen ontvingen. Dit kwam grotendeels ten goede aan de restauratie van fort St. Pieter en de aanleg van de klimaatbuffer in Harger- en Pettemerpolder.

Rc Overheidssubsidies (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Verwervingen van natuurterreinen	35.690	27.500	31.311
Uitvoering van projecten in het kader van de doelstelling	6.698	13.100	5.823
Subsidie voor beheer en exploitatie	9.464	8.400	8.961
Verantwoord in het boekjaar	51.852	49.000	46.095

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

In hoofdstuk 2 leest u meer over de verwervingen en projecten die Natuurmonumenten in 2007 realiseerde.

Rd Baten uit beleggingen (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Interest obligaties en uitkeringen obligatiefondsen	2.855		9.430
Dividend aandelen	1.197		721
Koersresultaat obligaties	322 -		9.379 -
Koersresultaat aandelen	144		6.470
Interest leningen en banksaldi	2.591		174
Totaal resultaat beleggingen	6.465	8.300	7.416

In hoofdstuk 7 Financiële kerncijfers lichten we het resultaat op beleggingen nader toe.

Re Inkomsten terreinbeheer (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Opbrengsten uit huren en pachten	7.038	6.454	6.192
Opbrengsten verkoop producten terreinbeheer	1.505	1.309	1.279
Opbrengsten uit excursies en entreegelden	361	273	263
Opbrengsten verleende diensten voor derden	300	203	184
Overige baten terreinbeheer	1.474	1.361	950
Totaal boekjaar	10.678	9.600	8.868

Naar tabel:

 Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

Rf Overige baten (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Verkoop gebouwen met ondergrond in erfpacht	3.395	1.700	1.739
Overige verkopen quota en gronden	1.309	-	917
Totaal boekjaar	4.704	1.700	2.656

De Overige baten betreffen de verkoopopbrengsten van gebouwen en terreinen die geen directe waarde of functie hebben voor het verwezenlijken van de doelstellingen (kernactiviteiten). De ondergrond van deze gebouwen geeft Natuurmonumenten in erfpacht uit. Natuurmonumenten heeft het recht om na afloop van de erfpachtovereenkomst de panden terug te kopen. Daardoor blijven de panden onder de invloedssfeer van de vereniging.

Rg Bestedingen aan de doelstellingen van Natuurmonumenten (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Eigen organisatie: kosten normale bedrijfsvoering			
Beheer natuurgebieden	34.102	33.608	32.275
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	4.598	3.896	4.336
Betrekken van het publiek bij de natuur	11.180	11.647	10.013
Totaal eigen organisatie	49.880	49.151	46.624
Projecten			
Verwerving natuurgebieden	36.739	29.000	35.725
Beheer natuurgebieden	11.612	17.837	9.184
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	678	1.014	718
Betrekken van het publiek bij de natuur	5.652	2.962	6.866
Totaal projecten en verwervingen	54.681	50.813	52.493
Totaal besteed aan de doelstelling	104.561	99.964	99.117
Inzake beheer en verwerving natuurgebieden	82.453	80.445	77.184
Inzake beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	5.276	4.910	5.054
Inzake betrekken van het publiek bij de natuur	16.832	14.609	16.879
Totaal besteed aan de doelstelling	104.561	99.964	99.117
in % van de baten	87,0%	91,4%	87,0%

Naar tabel:

 Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

In hoofdstuk 7 Financiële kerncijfers zijn de bestedingen aan de doelstelling thematisch weergegeven naar soort van activiteit. In de hoofdstukken 2 t/m 4 leest u meer over de bestedingen voor het verwerven en beheren, beïnvloeden en betrekken.

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het boekjaar 2007

Rh1 Kosten eigen fondsenwerving (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Kosten normale bedrijfsvoering	2.323	2.120	2.612
Kosten projecten	3.582	3.708	2.999
Verantwoord in het boekjaar	5.905	5.828	5.611
in % baten eigen fondsenwerving	18,7%	21,5%	18,3%

De methode van vaststelling van de kosten fondsenwerving is toegelicht in hoofdstuk 8.3 Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

In hoofdstuk 4 Betrekken leest u meer over de activiteiten rondom fondsenwerving.

Ri Kosten beheer en administratie (x€1.000)	Realisatie 2007	Begroting 2007	Realisatie 2006
Kosten normale bedrijfsvoering	4.115	4.010	3.923
Kosten projecten	475	493	710
Verantwoord in het boekjaar	4.590	4.503	4.633
in % van de totale lasten	4,0%	4,1%	4,1%

Kostenverdeelstaat 2007

(x€1.000)

	Verwerven/ natuurgebieden	Beïnvloeden overheid	Betrekken publiek	Fondsen- werving	Acties derden	Kosten subsidies	Kosten beleggingen	Beheer en administratie	Totaal 2007	Begroting 2007	Totaal 2006
Verwerving natuurgebieden	36.739	0	0	0	0	0	0	0	36.739	29.000	35.725
Salarissen en sociale lasten	12.645	2.764	4.549	652	0	350	0	1.997	22.957	23.597	23.143
Pensioen- en VUT-lasten	2.491	544	898	128	0	69	0	392	4.522	3.803	4.145
Overige personeelskosten	1.586	227	707	13	0	29	0	232	2.794	2.850	2.818
Uitbesteed werk	20.866	1.381	8.629	4.520	56	138	0	1.112	36.702	38.350	32.357
Materiaalverbruik, kantoor- en administratiekosten	3.690	256	1.783	391	0	25	0	592	6.737	7.127	6.455
Afschrijvingskosten	989	34	200	7	0	5	0	46	1.281	1.573	1.356
Assurantiën, financiële kosten, belastingen	3.268	35	36	193	0	28	251	151	3.962	4.582	3.496
Overige kosten	179	35	30	1	0	2	0	68	315	268	421
Totaal kosten	82.453	5.276	16.832	5.905	56	646	251	4.590	116.009	111.150	109.916

De **verwervingskosten** natuurgebieden kwamen €7,7 miljoen hoger uit dan begroot. Dit komt door extra verwervingen die mogelijk werden gemaakt doordat er meer subsidie werd ontvangen dan was begroot. De salariskosten vielen enerzijds lager uit dan begroot door een lagere bezetting en minder stijging van het salarispeil dan verwacht. Anderzijds steeg de reservering voor niet opgenomen verlofdagen wel met €0,3 miljoen. De pensioenlasten zijn €0,7 miljoen hoger dan begroot. Dit komt door extra lasten voor de overgang naar het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw. Eind 2007 waren er 605 (eind 2006: 582) medewerkers in dienst bij de vereniging, hetgeen neerkomt op 489,7 fte's (2006: 467 fte's). Gemiddeld was de personele bezetting in 2007 494,2 fte's groot (vorig jaar 479,1 fte's). De kosten voor uitbestede werk waren €2,1 miljoen lager dan begroot. Dat kwam enerzijds door de tragere uitvoering van de begrote projecten. Het uitbestede werk daarin was €4,8 miljoen minder dan begroot. Daar staan lagere projectsubsidies tegenover. Anderzijds waren extra kosten voor uitvoering van extra projecten ten laste van de bestemmingsreserves Externe profilering (€1,3 miljoen) en Achterstallig onderhoud gebouwen (€0,8 miljoen).

Beloning bestuurders

De bestuursleden van Natuurmonumenten verrichten hun werkzaamheden belangeloos. Ook verstrekt Natuurmonumenten geen leningen, voorschotten of garanties aan de bestuursleden. Wel kunnen zij de gemaakte reiskosten declareren. In 2007 werd €5.130 uitbetaald aan reiskosten voor bestuursleden.

Naar tabel:

Staat van baten en lasten over het
boekjaar 2007

Beloning leden van de directie

Drie directeuren leiden de interne organisatie van Natuurmonumenten: de algemeen directeur, de directeur natuurbeheer en de directeur financiën en bedrijfsvoering. Conform de arbeidsvoorwaarden van Natuurmonumenten ontvangen de directieleden geen dertiende maanduitkering of andere bonusregelingen. In 2007 werden geen leaseauto's beschikbaar gesteld aan directieleden of andere functionarissen. De directieleden ontvingen bovendien geen leningen, voorschotten of garanties. De directiesalarissen zijn gebaseerd op de schalen bij de Rijksoverheid en voldoen aan de Adviesregeling Directiefuncties Goede Doelen Organisaties die is opgenomen in de gedragscode Goed Bestuur voor Goede Doelen.

De salariskosten van de directie in 2007 (x€1.000)

	Jaarsalaris incl. vakantietoeslag	Pensioen- lasten	Sociale lasten
Algemeen directeur	125	14	7
Directeur Natuurbeheer	101	13	7
Directeur Financiën en bedrijfsvoering	110	13	7

Overzicht van in- en uitgaande kasstromen

Dit overzicht geeft inzicht in het verloop van de in- en uitgaande kasstromen over 2007.

In 2007 bedroeg de **inkomende** geldstroom in totaal €139,4 miljoen, tegenover €129,5 miljoen in 2006. De toename komt vooral door de toename van het saldo lopende lening verwervingen. De **uitgaande** geldstroom bedroeg in 2007 €124,1 miljoen, tegenover €122,4 miljoen in 2006.

Overzicht van in- en uitgaande kasstromen

(x€1 miljoen)

	2007	2006
Inkomend		
Overheidssubsidies	47,2	56,0
Eigen fondsenwerving	31,1	29,2
Acties van derden (vnl NPL)	14,7	14,4
Inkomsten terreinbeheer en overige inkomsten	14,8	14,2
Resultaat beleggingen	6,1	5,7
Ottrekking deposito en beleggingen	8,3	6,8
Mutatie saldo lopende lening verwervingen	15,7	2,0
Desinvestering ruilgronden	1,4	1,0
Aflossing op leningen u/g	0,1	0,2
Totaal inkomend [transporteren]	139,4	129,5

Deel 1 - Kasstromen

Vervolg: Overzicht van in- en uitgaande kasstromen

(x€1 miljoen)

	2007		2006	
Totaal inkomend [transport]		139,4		129,5
Uitgaand				
Betalingen aan doelstellingen	102,0		106,2	
Betalingen beheer en administratie	4,6		4,6	
Aflossing op kasgeldleningen	7,0		0,0	
Betalingen inzake kosten werving baten	6,9		6,3	
Betalingen investeringen gebouwen machines	3,0		4,6	
Aflossing op langlopende leningen	0,6		0,7	
Totaal uitgaand		124,1		122,4
Totaal mutatie liquide middelen		15,3		7,1
Liquide middelen 01-01		10,9		3,8
Liquide middelen 31-12		26,2		10,9

8.5 Overige gegevens 2007

Bestemming van het resultaat

De bestemming van het resultaat geschiedt conform besluit van het bestuur.

De directie van Natuurmonumenten stelt voor om, na het op peil brengen van de Bestemmingsfondsen door derden bepaald, een bedrag van €2 miljoen toe te voegen aan de Bestemmingsreserve Achterstallig onderhoud gebouwen, en het resterende saldo toe te voegen aan de Reserve als bron van inkomsten. Dit voorstel voor resultaatbestemming is al in deze jaarrekening verwerkt. Meer daarover leest u op [pagina 121](#).

Accountantsverklaring

"Aan: het bestuur van Vereniging Natuurmonumenten

Wij hebben de jaarrekening 2007 van Vereniging Natuurmonumenten te 's-Graveland, bestaande uit de balans per 31 december 2007 en de staat van baten en lasten over 2007 met de toelichting, gecontroleerd.

Verantwoordelijkheid van het bestuur

Het bestuur van de vereniging is verantwoordelijk voor het opmaken van de jaarrekening die het vermogen en het resultaat getrouw dient weer te geven, alsmede voor het opstellen van het jaarverslag, beide in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ 650, herzien 2007). Deze verantwoordelijkheid omvat

onder meer: het ontwerpen, invoeren en in stand houden van een intern beheersingssysteem relevant voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat, zodanig dat deze geen afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten bevat, het kiezen en toepassen van aanvaardbare grondslagen voor financiële verslaggeving en het maken van schattingen die onder de gegeven omstandigheden redelijk zijn.

Verantwoordelijkheid van de accountant

Onze verantwoordelijkheid is het geven van een oordeel over de jaarrekening op basis van onze controle. Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Een controle omvat het uitvoeren van werkzaamheden ter verkrijging van controle-informatie over de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening. De keuze van de uit te voeren werkzaamheden is afhankelijk van de professionele oordeelsvorming van de accountant, waaronder begrepen zijn beoordeling van de risico's van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten. In die beoordeling neemt de accountant in aanmerking het voor het opmaken van en getrouw weergeven in de jaarrekening van vermogen en resultaat relevante interne beheersingssysteem, teneinde een verantwoorde keuze te kunnen maken van de controlewerkzaamheden die onder de gegeven omstandigheden adequaat zijn maar die niet tot doel hebben een oordeel te geven over de effectiviteit van het interne beheer-

singssysteem van de entiteit. Tevens omvat een controle onder meer een evaluatie van de aanvaardbaarheid van de toegepaste grondslagen voor financiële verslaggeving en van de redelijkheid van schattingen die het bestuur van de entiteit heeft gemaakt, alsmede een evaluatie van het algehele beeld van de jaarrekening.

Wij zijn van mening dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Vereniging Natuurmonumenten per 31 december 2007 en van het resultaat over 2007 in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving Fondsenwervende Instellingen (RJ 650, herzien 2007).

Wij melden dat het jaarverslag, voor zover wij dat kunnen beoordelen, verenigbaar is met de jaarrekening.

Amstelveen, 26 maart 2008
KPMG ACCOUNTANTS N.V.
S.Haringa RA"

Ondertekening en datering

De jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuur van de vereniging Natuurmonumenten.

's-Graveland, 26 maart 2008, namens het bestuur,

C.P. Veerman
Voorzitter

G.J.A. van der Lugt
Penningmeester

De begroting 2008 beschrijft in hoofdlijnen de financiële vertaling van de voor 2008 geplande resultaten en inspanningen van Natuurmonumenten. Daarmee wordt beter zichtbaar waar afwijkingen zitten en kunnen we gericht sturen op resultaten en inspanningen. Met de begroting 2008 werken we verder aan het realiseren van de lange termijn doelstellingen voor het meerjarenplan 2007-2012. Meer daarover leest u in hoofdstuk 10 Financieel meerjarenplan.

Toelichting op totaal baten

In 2007 realiseerde Natuurmonumenten wederom een hogere opbrengst dan begroot. Dit dankzij de extra investering in leden- en fondsenwerving en dankzij de verkoop van gebouwen, quota en gronden. In de begroting 2008 is deze stijgende lijn van de baten uit eigen fondsenwerving doorgezet. Echter, door lager verwachte verwervingssubsidies komen de voor 2008 begrote baten (totaal) lager uit dan de realisatie in 2007.

Toelichting op de bestedingen

De bestedingen aan de doelstelling zijn in lijn met de begroting 2007. Door jaarlijkse fluctuatie van de projectkosten zijn de kosten voor beheer natuurgebieden over 2008 lager begroot dan over 2007. Naast het reguliere werk op de diverse terreinen geeft Natuurmonumenten in 2008 extra aandacht aan: actiever leden- en fondsenwervingsbeleid, het wegwerken van het achterstallig onderhoud aan gebouwen, het bevorderen van de inzet van vrijwilligers en het klantgericht werken van de centrale staf.

De kosten eigen fondsenwerving dalen ten opzichte van 2007. Over 2007 waren extra hogere kosten in fondsenwerving begroot en gerealiseerd vanwege het programma Penningkruid, met als doel verhoging van de externe profilering van Natuurmonumenten. Een deel van dit programma zetten we in 2008 om in reguliere activiteiten.

Bestemming resultaat

De begroting 2008 vertoont een overschot van 2,2 miljoen euro. Aan de Bestemmingsreserve achterstallig onderhoud gebouwen schatten we een toevoeging in van 1,2 miljoen euro. En voor de versterking van het vermogen voegen we 1 miljoen euro toe aan de Reserve als bron van inkomsten.

Begroting 2008 (x€1.000)
Baten uit eigen fondsenwerving

Contributies van leden
 Ontvangen giften en schenkingen
 Erfstellingen en legaten
 Verkoopresultaat
 Sponsoring en bedrijfsgiften

Aandeel in acties van derden

Overheidssubsidies

Baten uit beleggingen

Inkomsten terreinbeheer

Overige baten

Totaal beschikbaar uit fondsenwerving [transporteren]

	Begroting 2008	Realisatie 2007	Begroting 2007
	19.500	19.917	17.000
	2.300	2.541	1.200
	7.300	7.413	6.900
	-	377	350
	1.300	1.246	1.700
	30.400	31.494	27.150
	13.600	14.974	13.600
	44.500	51.852	49.000
	8.800	6.465	8.300
	11.000	10.678	9.600
	2.200	4.704	1.700
	110.500	120.167	109.350

Deel 1 - Begroting 2008

	Begroting 2008	Realisatie 2007	Begroting 2007
Totaal beschikbaar uit fondsenwerving [transport]	110.500	120.167	109.350
Besteed aan de doelstellingen			
Verwerving natuurgebieden	29.200	36.739	29.000
Beheer natuurgebieden	48.200	45.714	51.445
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	5.800	5.276	4.910
Betrekken van het publiek bij de natuur	14.900	16.832	14.609
	98.100	104.561	99.964
Werving baten			
Kosten eigen fondsenwerving	5.100	5.905	5.828
Kosten subsidies overheden	500	646	555
Kosten acties derden	-	56	-
Kosten beleggingen	300	251	300
	5.900	6.858	6.683
Beheer en administratie			
Kosten beheer en administratie	4.300	4.590	4.503
	108.300	116.009	111.150
Overschot	2.200	4.158	-1.800

Vanaf 2007 koppelt Natuurmonumenten de financiële meerjarenbegroting aan meetbare resultaten. Het financieel meerjarenplan 2008-2013 betreft een actualisatie van het meerjarenplan 2007-2012 en richt zich op drie strategische speerpunten: streven naar omvangrijke en goed verbonden natuurgebieden, verbinden van mensen met (Natuurmonumenten)natuur en ruimte geven aan lokaal initiatief voor de natuur.

Op basis van deze drie strategische speerpunten werken we tot en met 2012 aan de volgende hoofdpunten:

- in een hoger tempo natuurgebieden vergroten, verbinden en inrichten;
- gebieden kwalitatief beheren met het oog op internationaal belangrijke waarden;
- het beheer kostenbewust uitvoeren met behulp van normkosten;
- via het beïnvloeden geld en instrumentarium veiligstellen voor aankoop en beheer;
- met andere betrokkenen samenwerken aan een gezonde omgeving van natuurgebieden;
- vanuit alle geledingen van de vereniging mensen laten zien wie we zijn, wat we doen, wat mensen daar aan hebben en wat ze eraan kunnen bijdragen. Daarmee verwachten we ook de inkomsten uit leden- en fondsenwerving te verhogen;
- mensen op nog meer manieren laten genieten van onze natuurgebieden, bij voorkeur door samen te werken met lokale partners in die gebieden;
- ervoor zorgen dat meer vrijwilligers zich graag op allerlei manieren voor Natuurmonumenten inzetten;

- beheersen van de werkdruk van de organisatie, en de verantwoordelijkheden in toenemende mate decentraal leggen. Dit laatste met als doel meer creativiteit, initiatief en een ondernemender houding te realiseren;
- een transparante verantwoording van onze inspanningen en resultaten (intern en extern) op basis van meetbare parameters.

Om bovengenoemde ambities te bereiken, houdt Natuurmonumenten rekening met stijgende inkomsten én uitgaven. Het bijbehorende financiële meerjarenplan 2008-2013 (in miljoenen euro's) vindt u op de volgende pagina.

Financieel meerjarenplan 2008-2013 (x€1 miljoen)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Baten uit eigen fondsenwerving						
Contributies van leden	19,5	20,0	21,5	22,0	22,5	23,2
Ontvangen giften en schenkingen	2,3	2,5	2,6	6,2	3,2	3,5
Erfstellingen en legaten	7,3	7,8	7,8	8,0	8,0	8,0
Verkoopresultaat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sponsoring en bedrijfsgiften	1,3	1,6	1,6	1,7	1,8	2,0
	30,4	31,9	33,5	37,9	35,5	36,7
Aandeel in acties van derden	13,6	13,6	13,6	13,6	13,6	13,6
Overheidssubsidies	44,5	47,8	48,0	51,6	51,9	52,5
Baten uit beleggingen	8,8	9,1	9,1	9,2	9,2	9,3
Inkomsten terreinbeheer	11,0	11,5	11,8	12,3	12,8	13,5
Overige baten	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
Totaal beschikbaar uit fondsenwerving [transporteren]	110,5	116,1	118,2	126,8	125,1	127,8

Deel 1 - Financieel meerjarenplan 2008-2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Totaal beschikbaar uit fondsenwerving [transport]	110,5	116,1	118,2	126,8	125,1	127,8
Besteed aan de doelstellingen						
Verwerving natuurgebieden	29,2	32,8	32,8	36,0	36,1	36,1
Beheer natuurgebieden	48,0	49,2	50,4	52,0	51,7	53,2
Beïnvloeding beleid overheden voor de natuur	5,7	5,9	6,1	6,3	6,3	6,5
Betrekken van het publiek bij de natuur	14,9	15,3	15,8	19,1	16,6	17,3
	97,9	103,3	105,2	113,4	110,8	113,1
Werving baten						
Kosten eigen fondsenwerving	5,1	5,2	5,4	5,6	5,7	5,8
Kosten subsidies overheden	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Kosten beleggingen	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
	5,9	6,0	6,2	6,4	6,5	6,6
Beheer en administratie						
Kosten beheer en administratie	4,6	4,7	4,7	4,7	4,7	4,8
	108,3	114,0	116,0	124,5	122,0	124,6
Overschot	2,2	2,1	2,2	2,3	3,1	3,2

Bestuursleden en hun achtergrond (31 december 2007)

dr. Cees Veerman, voorzitter (1949)

Directeur van internationale handelsonderneming Bracamonte B.V.; voorzitter van de Deltacommissie; oud-minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij; lid van de Raad van Commissarissen bij de Rabobank; hoogleraar Duurzame Plattelandsontwikkeling bij de Universiteit van Tilburg; oud-voorzitter van de Raad van Bestuur Wageningen Universiteit en Researchcentrum; oud-lid van het dagelijks bestuur van het Zuiveringsschap Hollandse Eilanden en Waarden en oud-waarnemend dijkgraaf van het waterschap De Grootte Waard. Gekozen 2007, herkiesbaar 2011, termijn loopt af 2015.

Godfried van der Lugt, penningmeester (1940)

Oud-voorzitter van de Raad van Bestuur van ING Groep; lid Raad van Commissarissen bij ING Groep N.V., bij Siemens Nederland N.V. (voorzitter) en bij Amsterdam Stadsherstel (voorzitter); bestuurslid bij het Universitair Medisch Centrum Groningen (vice-voorzitter), bij de Siemens Group Pension Adviesraad München, bij het Amsterdams Historisch Museum (vice-voorzitter) en bij de Stichting Kasteel De Haar (voorzitter). Deelname aan het bestuur van laatstgenoemde stichting vindt plaats op voordracht van Natuurmonumenten. Gekozen 2004. De heer Van der Lugt gaf bij zijn aantreden te kennen dat hij zich in beginsel voor slechts één zittingstermijn ter beschikking stelt.

De verenigingsraad benoemt de bestuursleden van Natuurmonumenten voor een periode van vier jaar. De bestuursleden kunnen éénmaal herbenoemd worden, voor een tweede periode van vier jaar. In bijzondere omstandigheden kan de verenigingsraad besluiten tot afwijking van deze bepaling. Is er een vacature, dan draagt het bestuur benoemingskandidaten voor aan de verenigingsraad. Het bestuur overlegt met de vertrouwenscommissie van de verenigingsraad over de te benaderen kandidaten, waarna de vertrouwenscommissie gesprekken voert met de voorgedragen kandidaten, en op grond daarvan advies uitbrengt aan de verenigingsraad. Ook over een herbenoeming van bestuursleden brengt de vertrouwenscommissie advies uit aan de verenigingsraad.

Alfred van Hall, plaatsvervangend voorzitter/secretaris (1947)

Dijkgraaf van het waterschap Hunze en Aa's (Groningen en Drenthe), oud-secretaris van het Waterschap Salland en oud-voorzitter van het Waterschap Eemzijlvest; betrokken bij de Federatie Particulier Grondbezit en voorgangers daarvan en oud-hoogleraar waterstaatsrecht en waterschapsrecht aan de Universiteit Utrecht. Gekozen 2001, herkozen 2005, termijn loopt af in 2009.

Marijke Augusteijn-Esser, bestuurslid (1944)

Oud-Tweede Kamerlid, oud-lid van de gemeenteraad van Emmen en de Provinciale Staten van Drenthe; bestuurslid van Vogelbescherming Nederland en voorzitter van de Drentse Milieufederatie. Gekozen 2003, herkiesbaar 2007, termijn loopt af in 2011.

drs. Liesbeth Cremers, bestuurslid (1948)

Als mede-eigenaresse van het landgoed Vilsteren bij Ommen in Overijssel actief betrokken bij het particulier natuur- en landschapsbeheer. Gekozen 2004, herkiesbaar 2008, termijn loopt af in 2012.

prof. mr. Jitske de Jong (1949)

Hoogleraar onroerend-goedrecht aan de Technische Universiteit Delft; tevens lid van het bestuur van het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting en van de Mijnsraad (adviesorgaan van de Minister van Economische Zaken). Voorheen werkzaam in de advocatuur, volkshuisvesting en de rechterlijke macht. Oud-lid van de VROM-raad en lange tijd bestuurslid en

voorzitter van de Vereniging voor Bouwrecht. Thans nog redactielid van het tijdschrift Bouwrecht. Oud-lid van het Bestuur, later Raad van Commissarissen van de Vereniging Eigen Huis. Ten slotte was zij bestuurlijk betrokken bij enkele andere organisaties op het terrein van bouwen en wonen. Gekozen 2006, herkiesbaar 2010, termijn loopt af in 2014.

drs. Saskia de Jonge, bestuurslid (1971)

Directeur van het Milieucentrum Amsterdam; voorheen werkzaam bij het ingenieursbureau Oranjewoud B.V., milieucoördinator bij de Nationale Postcode Loterij en bij de Stichting Doen van deze loterij belast met de financiering op het gebied van natuur en milieu; oud-voorzitter van de districtscommissie Amsterdam. Gekozen 2002, herkozen 2006, termijn loopt af in 2010.

drs. Gijs ten Kate, bestuurslid (1954)

Heeft een eigen adviesbureau voor het begeleiden van management teams, artiesten en bestuurders, zowel individueel als binnen de organisaties waar zij werken; voorheen oprichter, partner en directeur van de adviesbureaus FHV BBDO, SWH en inc-21, als zodanig verantwoordelijk voor strategieontwikkeling op het gebied van merkenbeleid, positionering, communicatie en innovatieprojecten voor vele organisaties, waaronder, naast grote commerciële organisaties, ook Sire, Greenpeace en de Waddenvereniging.

Mede-oprichter en directeur van de Global Leaders Academy, voorzitter van de Boeddhistische Omroep Stichting, bestuurslid van de Van Ede Foundation en voorzitter van de stichting Zwarte Kunst van de acteur Helmert Woudenberg. Gekozen 2007, herkiesbaar 2011, termijn loopt af in 2015.

drs. Jos Kuijpers, bestuurslid (1949)

Watermanager bij Rijkswaterstaat Zuid-Holland. Oud-lid van de Natuurwetenschappelijke Commissie van het Zuidhollands Landschap. Oud-adviserend lid van de verenigingsraad als deskundige op het gebied van water en waterstaat, tot zijn benoeming lid van de districtscommissie Zuid-Holland. Gekozen 2005, herkiesbaar 2009, termijn loopt af in 2013.

drs. Robert Jan van Ogtrop, bestuurslid (1956)

Partner bij de investeringsgroep CVC Capital Partners. Tevens voorzitter van de Raad van Commissarissen van Retail Network, Partners in Lighting, Leaf International en Rutte. Oud-CEO van Bols en van het Franse bedrijf Rémy Cointreau. Oprichter en voorzitter van de Foundation for Natural Leadership, met als doelstelling om leiders in contact te brengen met de natuur en daarmee te bewerkstelligen dat zij in hun organisaties op een duurzame wijze uitvoering geven aan hun beleid. Gekozen 2005, herkiesbaar 2009, termijn loopt af in 2013.

mr. Jos van der Velden, bestuurslid (1963)

Advocaat bij advocaten- en notarissenkantoor AKD Prinsen Van Wijmen (ruimtelijke ordenings- en milieurecht); oud-voorzitter districtscommissie Noord-Brabant. Gekozen 2001, herkozen 2005, termijn loopt af in 2009.

prof. dr. Martin Wassen, bestuurslid (1957)

Ecoloog, hoogleraar milieu-natuurwetenschappen en hoogleraar landschapsecologie aan de Universiteit Utrecht (faculteit Geowetenschappen) en hoofd van het departement Innovatie-

en Milieuwetenschappen. Adviseur van WWF-International voor wetlandbeheer in Polen en (mede)organisator van vele wetenschappelijke conferenties, seminars en workshops, adviseur van de Commissie voor de Milieueffectrapportage, bestuurlid van het Copernicus Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (UU) en oud-bestuurslid van de werkgroep Eco-hydrologie van de Werkgemeenschap voor Landschapsecologisch Onderzoek (WLO). Gekozen 2007, herkiesbaar 2011, termijn loopt af in 2015.

De bestuurscommissies (31 december 2007)

Bestuurscommissie Beheer

drs. Jos Kuijpers (voorzitter), Marijke Augusteijn-Esser, drs. Liesbeth Cremers, prof. dr. Martin Wassen, drs. Teo Wams (directeur Natuurbeheer)

Bestuurscommissie Financiën

Godfried van der Lugt (voorzitter), prof. mr. Jitske de Jong, drs. Robert Jan van Ogtrop, mr. Jos van der Velden, drs. Fedde Koster (directeur Financiën en Bedrijfsvoering)

Bestuurscommissie Verenigingszaken en Marketing

drs. Gijs ten Kate (voorzitter), mr. Alfred van Hall, drs. Saskia de Jonge, ir. Jan Jaap de Graeff (algemeen directeur), dr. Cees Veerman

Commissie voor de Directie

dr. Cees Veerman, mr. Alfred van Hall, Godfried van der Lugt

De drie bestuurscommissies van Natuurmonumenten bespreken meer in detail de onderwerpen die vervolgens in het voltallige bestuur aan de orde komen, en adviseren het bestuur daarover. Op deze manier kan de besluitvorming in het bestuur zich op de hoofdlijnen richten. De Commissie voor de Directie treedt namens het bestuur op als werkgever van de directie.

Samenstelling en dagelijkse functies Commissie van Deskundigen (31 december 2007)

prof. dr. Jan Bakker, Rijksuniversiteit Groningen (voorzitter)

mevrouw dr. Agnes van den Berg, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte
(Centrum Landschap)

mr. drs. Peter Glas, Waterschap De Dommel

dr. Geert Groot Bruinderink, Alterra Research Instituut voor de Groene Ruimte (Centrum
voor Ecosystemen)

dr. André Jansen, Unie van Bosgroepen/Hogeschool Van Hall Larenstein

dr. David Kleijn, Wageningen Universiteit

prof. dr. ir. Jan Douwe van der Ploeg, Universiteit Wageningen, Rurale Sociologie, en Raad
voor het Landelijk Gebied

prof. dr. Theunis Piersma, Rijksuniversiteit Groningen, Vakgroep NIOZ & Dierecologie

dr. Hans Renes, Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen, Disciplinegroep Regio's

prof. dr. Jan Roelofs, Katholieke Universiteit Nijmegen

mevrouw dr. Esther van der Voet, Rijksuniversiteit Leiden, CML

dr. ir. Michiel Wallis de Vries, De Vlinderstichting

drs. Teo Wams, directeur Natuurbeheer (directie)

dr. Bart van Tooren, hoofd afdeling Kwaliteitszorg Natuurbeheer (secretaris)

De verenigingsraad (31 december 2007)

Groningen

Piet van Dijk MSc CPC (voorzitter), drs. Jan Alles, drs. Jurgen de Bruin, Wijnand Dijkstra, drs. Edward Sie

Friesland

mr. José van Megen (voorzitter), Nico Berendse, drs. ing. Lilianne van den Broek, mr. Hans ten Hoopen, dr. Theo Meijer

Drenthe

Matthijs Wetterauw (voorzitter), Ineke Noordhoff, Jan Oonk, drs. Wim Osinga, Henk Pook

Overijssel

Gerrit Kamp (voorzitter), dr. Peter Blom van Assendelft, Sander Drogts, Gerrit-Jan Gerrits, Bastiaan Satink, Tjeerd van der Sluis

Gelderland

mr. Bas van den Broek (voorzitter), ing. Jan Altena, Maaïke Böcker, Harry Bruil, mr. Peter Manders, drs. Martijn Oomkes, dr.ir. Pieter Schmidt, ir. Harm Schoten

Alle districtsafgevaardigden worden gekozen door leden van Natuurmonumenten en vormen samen de verenigingsraad. De verenigingsraad, die bestaat uit dertien districtscommissies, zorgt ervoor dat de stem van de leden doorklinkt in de koers van de vereniging. De verenigingsraad stelt de hoofdlijnen van het beleid vast, keurt het jaarverslag goed en benoemt de bestuursleden.

Vertrouwenscommissie verenigingsraad

mr. Bas van den Broek (Gelderland)
(voorzitter)

drs. Jan Alles (Groningen)

Jos Hugense (Zeeland)

mr. José van Megen (Friesland)

Fred van Sprang (Noord-Holland)

Flevoland

Jan Steffens (voorzitter), Ed de la Chambre, Marcel Hulscher, dr. Ruud Scheffer

Utrecht

mr. Hester Brouwer (voorzitter), ir. Marian Bos, drs. Robinia Heerkens, ing. Arja Nobel,
mr. Nicoline Roelofs, dr. Ido Toxopeus, mr. Toon Zwetsloot

Noord-Holland

Fred van Sprang (voorzitter), mr. Esther de Haan, drs. Thomas de Jong, ir. Ellen Kool,
Leo Kool, drs. Harrie Penders, mr. Erik Rouffaer, ir. Nico Stoffels

Amsterdam

Parcival Bessems (voorzitter), ir. Jan van der Ben, Welmoed Geel-Koopman, Ton Mol

Zuid-Holland

ir. drs. Flip Verhaar (voorzitter), drs. Cees Brons, drs. Klaas van Dijk, drs. Bauke de Haan,
ir. Pieter Hellinga, Gerard Reitsma, dr. ir. Nico van Steekelenburg, Hennie van der Vaart,
ing. Chris Verwoert, Guus Wouters

Zeeland

Jos Hugense (voorzitter), drs. Hanneke Bastian, drs. Thomas Collette, ir. Hans Post,

Thom van Riet, ing. Wim de Wilde

Noord-Brabant

John Copier (voorzitter), Frans van Adrichem, drs. Judith Corsmit AA, Henk Helmich, ir. Lucette Roovers-Martens, mr. Ben van der Veer, drs. Jan van Veggel, Sjef Verbaanderd

Limburg

Aart Resoort (voorzitter), Lou Eijssen, Dré Kuijpers, dr. Wouter van Marken Lichtenbelt, Piet de Wit

Management en ondernemingsraad (31 december 2007)

Directie

ir. Jan Jaap de Graeff (algemeen directeur)

nevenfuncties op voordracht van Natuurmonumenten:*

- Bestuurslid Stichting Twickel, een particuliere stichting met als doelstelling het behoud van de landgoederen en gebouwen behorend tot de stichting. Tussen de Stichting Twickel en Natuurmonumenten bestaat al geruime tijd een nauwe samenwerking.
- Bestuurslid Stichting Kasteel De Haar, een stichting van Natuurmonumenten en de familie Van Zuylen, met als doel de restauratie en het behoud van het kasteel en de omliggende tuinen.

** tenzij anders vermeld, gaat het om onbezoldigde nevenfuncties.*

- Lid van de Raad voor de Biologische Landbouw en voeding (Bioraad), die bijdraagt aan een duurzamer landbouw- en voedselketen. De natuur en Natuurmonumenten hebben belang bij deze verduurzaming.

nevenfuncties op persoonlijke titel:*

- Bestuurslid van Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster (bezoldigde functie). Dit door het ministerie van LNV ingestelde InnovatieNetwerk ontwikkelt grensverleggende vernieuwingen in landbouw, agribusiness, voeding en groene ruimte en zorgt dat die door belanghebbenden in de praktijk worden gebracht. Het gaat om innovaties gericht op duurzame ontwikkeling en met een focus op de langere termijn.
- Bestuurslid van de VFI (Vereniging van Fondsenwervende Instellingen), die onder meer de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen opstelde evenals de vervlechting daarvan met het reglement van het CBF-Keurmerk. Ook Natuurmonumenten is lid van de VFI.
- Lid van de Commissie Versnelling Besluitvorming Infrastructurele Projecten, die de ministers van Verkeer en Waterstaat en VROM adviseert over een versnelde besluitvorming rondom infrastructurele projecten. Omdat infrastructurele projecten vaak gevolgen hebben voor omliggende natuurgebieden, is dit voor Natuurmonumenten een belangrijk onderwerp.

drs. Fedde Koster (directeur financiën en bedrijfsvoering)

Geen nevenfuncties.

** tenzij anders vermeld, gaat het om onbezoldigde nevenfuncties.*

drs. Teo Wams (directeur natuurbeheer)

nevenfuncties namens Natuurmonumenten:*

- Bestuurslid van het Boschap, het bedrijfschap voor bos en natuur, waar ook Natuurmonumenten is aangesloten.
- Voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Boseigenaren, waar ook Natuurmonumenten lid van is.
- Bestuurslid van Eurosite, een Europa-brede organisatie waarbij terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties uit meer dan 27 landen zijn aangesloten. Ook Natuurmonumenten is lid.
- Bestuurslid van de Stichting Weidegang, die de zichtbaarheid van koeien in de wei stimuleert, onder meer om het kenmerkende Nederlandse landschap te beschermen.

nevenfuncties op persoonlijke titel:*

- Voorzitter van de Raad van Toezicht Stichting FSC Nederland. De internationale Forest Stewardship Council stimuleert verantwoord en duurzaam bosbeheer door wereldwijde standaarden voor bosbeheer op te stellen, met daaraan gekoppeld een keurmerk.
- Lid van de subcommissie Ethiek en Maatschappelijke Aspecten van COGEM (Commissie Genetische Modificatie). De COGEM adviseert de regering over de milieurisico's van genetisch gemodificeerde organismen en de ethische en maatschappelijke aspecten van genetische modificatie.

** tenzij anders vermeld, gaat het om onbezoldigde nevenfuncties.*

- Bestuurslid van CE, Centrum voor Energiebesparing en Schone Technologie. Dit onafhankelijke onderzoeks- en adviesbureau ontwikkelt innovatieve oplossingen voor milieuvraagstukken.
- Lid van de Raad van Advies Schuttelaar & Partners. Schuttelaar & Partners is een communicatieadviesbureau dat draagvlak creëert voor innovaties op het gebied van voeding, gezondheid en duurzaamheid.
- Lid van de Raad van Advies Taskforce Marktontwikkeling Biologische Landbouw, die het Convenant Marktontwikkeling Biologische Landbouw uitvoert, waarin marktpartijen, overheid en maatschappelijke organisaties afspraken het aandeel consumentenbestedingen biologische producten te verhogen.
- Lid van de Taskforce Multifunctionele Landbouw, ingesteld door de minister van LNV. De Taskforce stimuleert een toename van de multifunctionele landbouw.

Senioradviseur verwervingen en vastgoed

ing. Jan Spijkerboer

Regiodirecteuren

drs. Wilfred Alblas (Groningen, Friesland, Drenthe), ir. Jan Gorter (Overijssel en Flevoland),

dr. Arne Heineman (Gelderland), ir. Krijn Jan Provoost (Noord-Holland en Utrecht),

mr. Juun de Boer (Zuid-Holland en Zeeland), ir. Christ Rijnen (Noord-Brabant en Limburg)

Afdelingshoofden

Ron Adelaar (Personeel en Organisatie), drs. Hans Broodman (Communicatie, Fondsenwerving en Ledenservice), ir. Ton Bos (Extern Beleid), Jacques Fonville (Facilitaire Zaken) Peter Heezemans (ICT), mr. Martijn de Kempnaer (Juridische Zaken), ir. Hans Massop (Natuur en Landschap), Hennie Blikman (Vastgoed en Projecten), Leo Tijsen (Financiële Administratie), dr. Bart van Tooren (Kwaliteitszorg Natuurbeheer), drs. Roline de Wilde (Projectmanagement), Annie Wilgenhof (Planning & Control)

Ondernemingsraad

Frits de Groot (voorzitter), Margot 't Hart (ambtelijk secretaris), Mariska van Aanholt, ir. Nynke Bosma, Jan Hofman, Linda Sprado, Jowien van der Vegte, ing. Wim Vons, Sanne van Gemerden, *vacature*

Dit jaarverslag is een uitgave van Natuurmonumenten. De productie ervan is in handen van afdeling Communicatie. Dit jaarverslag werd op 19 april 2008 goedgekeurd door de verenigingsraad van Natuurmonumenten.

Tekstbijdragen

Ron Adelaar
Sandra Barbé
Frans Bosscher
Suzanne Klaassen
Trix Rosier
Liesbeth Spanjaard
Andries Stoker
Leo Tijssen
Leonore Tuyt
Marieke May

Beeldredactie

Martin Stevens

Eindredactie

Irene Burkunk

Productiebegeleiding

Marlies Tenback

Ontwerp

Aestron

Fotografie

- KINA/H. Wijnja
(voorpagina links)
- KINA/M. de Jonge
(voorpagina rechts)
- Natuurmonumenten/
F. Siemensma (p. 6)
- KINA/E. Boot (p. 7)
- KINA/G. Besselink (p. 9)
- Natuurmonumenten
(p. 10)

- Natuurmonumenten/
M. van Welzen (p. 13)
- Natuurmonumenten/
F. Siemensma (p. 14)
- KINA/Stoelwinder (p. 20)
- KINA/J. van de Geld
(p. 27)
- KINA/R. Knol (p. 29)
- KINA/G. Besselink (p. 30)
- KINA/WTB (p. 31)
- KINA/J. Franssen (p. 32)
- KINA/M. de Clerck (p. 33)
- KINA/B. Meelker (p. 35)
- KINA/Natuurmonumenten
(p. 38)
- Natuurmonumenten/
M. van Welzen (p. 39)

- KINA/M. den Hartog (p. 40, links)
- Natuurmonumenten/ F. Siemensma (p. 40, rechts)
- Natuurmonumenten/ F. Siemensma (p. 42)
- KINA/Stoelwinder (p. 43)
- KINA/G. Besselink (p. 46)
- KINA/H.J. Roersma (p. 48)
- KINA/M. de Jonge (p. 49)
- KINA/Natuurmonumenten (p. 51)
- Natuurmonumenten/ M. van Welzen (p. 54)
- Natuurmonumenten/ R. Koster (p. 55)
- Capital Photos/F. van Beek (p. 57)
- Capital Photos/F. van Beek (p. 61)
- Natuurmonumenten/M. van Welzen (p. 69)
- KINA/M. den Hartog (p. 70, links)
- KINA/P. van Gaalen (p. 70, rechts)
- Natuurmonumenten/ L. Jansen (p. 72)
- KINA/Natuurmonumenten (p. 82)
- Natuurmonumenten/ M. van Welzen (p. 86)
- KINA/Stoelwinder (p. 88)
- KINA/S. Puijman (p. 89)
- KINA/P. van Gaalen (p. 90)
- atuurmonumenten/ J. van Reeken (p. 91)
- KINA J. van de Geld (p. 92)
- KINA/Natuurmonumenten (p. 94)
- Natuurmonumenten/ M. van Welzen (p. 102)
- Natuurmonumenten/ F. Siemensma (p. 103)
- KINA/M. den Hartog (p. 111)
- KINA/H. Wijnja (p. 183)

Natuurmonumenten

Noordereinde 60

1243 JJ 's-Graveland

Postbus 9955

1243 ZS 's-Graveland

(035) 655 99 33

www.natuurmonumenten.nl

Natuurmonumenten

Natuurmonumenten. Als je van Nederland houdt.

